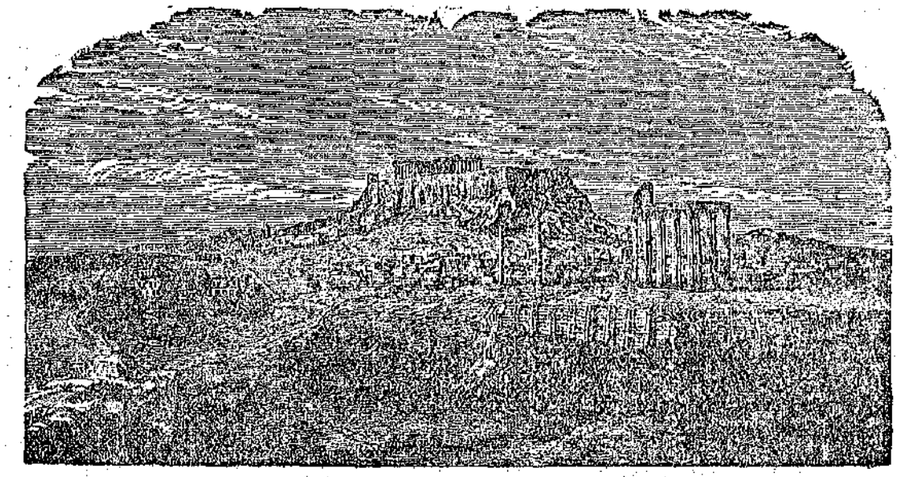

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, 1858. ΤΟΜΟΣ Θ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 209.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΙΘΑΚΗΣ,

Ἀγγλιστὶ μὲν συγγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Σρ Γεωργίου Φ. Βῶεν Ι. Τ. Μ. Γ. Ἀποσχόλου τῆς ἐν Ὀξωνίᾳ Ἀκαδημίας καὶ Γραμματέως τοῦ Ἀρμοστοῦ τῆς Ἑπτανήσου, ἐξελληνισθεῖσα δὲ κατὰ τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐν ἔτει 1854 τρίτην ἔκδοσιν ὑπὸ Π. Β. Α.

— Ἔνθα μακάρων νᾶσον ὠκεανίδες αὖραι περιπνέουσιν.
Πίνδ. Β'. 70.

Οὐδὲν ὑπάρχει τόπος ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν ᾧ ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν κλασικῶν ἀναμνήσεων νὰ ἦναι τόσον ζῶσα ἢ καθαρά, ὅσον ἐν τῇ νήσῳ Ἰθάκῃ. Ὁ μικρὸς οὗτος βράχος ἀπεσύρθη εἰς τὸ σκότος εὐθὺς μετὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ μυθολογικοῦ ἥρωος καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ, καὶ οὕτω διέμεινε σχεδὸν ἐπὶ τρισχίλια ἔτη. Κατὰ διαφορὰν πολλῶν ἄλλων περιῤῥήμων ἐν τῇ ἀρχαιότητι χωρῶν, δὲν ὀφείλει τὸ ὁποῖον διεγείρει ἐνδιάφορον εἰς νεωτέρας διακρίσεις ἢ εἰς τὰς ἐφαμίλλους ἀναμνήσεις τῆς νέας ἱστορίας, ὥστε τὸ ὄνομα τῆς Ἰθάκης σπανίως ἀπαντᾶται εἰς τὰς σελίδας τῶν συγγραφέων τῶν ἱστορικῶν χρόνων, εἰ μὴ καθ' ὅσον ἀναφέρεται εἰς τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ φήμην. Τῳόντι ἐν ἔτει 1504 ἦτο σχεδὸν, εἰ μὴ ὅλως, ἀκατοίκητος, ἐρημωθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐκδρομῶν τῶν πειρατῶν, καὶ διαρκούσης τῆς θυέλλης τῶν πολέμων, μετέπιπτεν ἐναλλὰξ ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν εἰς τῶν χριστιανῶν τὴν ἐξουσίαν· μαρτυρία δὲ εἰσέτι διασώζεται τῶν ὑπὸ τῆς Ἠνετικῆς Κυβερνήσεως χορηγηθέντων προνομίων εἰς τοὺς ἐκ τῶν γειτόνων νήσων καὶ ἐκ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος μετανάστας, ὑφ' ὧν ἐκ νέου ᾠκίσθη. Ὡς ἐκ τούτου πᾶσαι αἱ ἀναμνήσεις ἡμῶν συγκεντροῦνται ἐνταῦθα περὶ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχήν· οἱ λόφοι, οἱ βράχοι, αἱ κρῆναι, τὰ ἐλαιόδενδρα πνέουσιν αὔρκν τινὰ τοῦ Ὁμήρου καὶ τῆς Ὀδυσσείας, ὥστε μεταφερόμεθα διὰ μιᾶς, ἐπέκεινα ἑκατὸν γενεῶν, εἰς τὴν λαμπροτέραν ἐποχὴν τῶν ἱπποτικῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀσμάτων.

Ὡς πλεῖστα ἄλλα ὀνόματα τῆς κλασικῆς γεωγραφίας, τὸ τῆς Ἰθάκης παρήχθη ἔκ τινος ἐπωνύμου ἥρωος Ἰθάκου (1) καλουμένου, περὶ οὗ μνημονεύει ὁ Ὅμηρος (2). Ἡ καταμέτρησις τῆς νήσου, οἵαν παρέχει αὐτὴν ὁ Στράβων (3), ὡς πολλαὶ ἄλλαι τῶν καταμετρήσεών των, πολὺ ἀπέχει τῆς ἀληθείας· καὶ τὸ μὲν μεῖζον μῆκος αὐτῆς εἶναι πραγματικῶς ἀπ' ἄρκου πρὸς μεσημβρίαν δεκαεπτὰ περίπου μιλίων, τὸ δὲ πλάτος δὲν ἐκτείνεται ὑπὲρ τὰ τέσσαρα. Δύναται τῳόντι νὰ θεωρηθῇ ὡς μία μόνη στενὴ ἀκρώρεια βράχου ἐξ ἀσβεστολίθου, ἐξέχουσα πανταχοῦ δι' ἀποτόμων λόφων, ὧν ἡ κορυφὴ εἶναι τὸ Ἀνωγῆ καλούμενον ὄρος, ὅπερ ἐρίσταται τῆς ἀρκτικῆς πλευρᾶς τοῦ μεγάλου λιμένος. Καὶ

(1) Ὅρ. Εὐστάθ. ἐν Ἰλιάδ. Β. 632.

(2) Ὀδ. σ. Σ, 207.

(3) Στράβ. Ι, 2. Ὁρίζει τὴν περιφέρειαν αὐτῆς μίνον εἰς 80 στάδια.

ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι τὸ μέγιστον καὶ ὑψηλότατον ὄρος τῆς νήσου, ταυτίζεται ἑπομένως πρὸς τὸ Neritos ardua saxis τοῦ Οὐϊργιλίου (1), καὶ τὸ *Νήριτον εἰνοσίφυλλον* τοῦ Ὁμήρου (2), μολονότι τὸ ἐπ' αὐτοῦ εἰνοσίφυλλον δάσος ἤδη ἐξηφανίσθη. Διὰ τοῦτο ἡ βροχὴ καὶ ἡ δρόσος δὲν εἶναι τοσοῦτον συχναὶ σήμερον ἐνταῦθα ὅσον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ποιητοῦ· καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν ἀφθονεῖ πλέον βαλανοφάγων συῶν, οὓς νέμουσι θεσείκελοι συβῶται διάδοχοι τοῦ Εὐμαίου. Καθ' ὅλα τὰ ἄλλα αἱ περιγραφαὶ τοῦ Ὁμήρου εἶναι εἰσέτι ἀκριβέσταται ἐν Ἰθάκῃ, ὡς πανταχοῦ, καταδεικνύουσαι αὐτὸν μέγαν πατέρα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τοπογραφίας οὐχ ἧττον ἢ τῆς ποιήσεως.

Οἱ στίχοι αὐτοῦ παρέχουσιν ἐντελῆ ζωγραφίαν τῆς νήσου, οἵα σήμερον φαίνεται.

Ἐν δ' Ἰθάκῃ οὔτ' ἄρ δρόμοι εὐρέες οὔτε τι [λιμών·
Αἰγίβοτος καὶ μᾶλλον ἐπήρατος ἱππόβοτοιο·
Οὐ γάρ τις νήσων ἱππήλατος οὐδ' εὐλείμων
Αἳ δ' ἄλι κεκλίαται. Ἰθάκη δέ τε καὶ περὶ [πασέων (3).

Ἡ γενικὴ ὄψις τῆς νήσου εἶναι τραχεῖα καὶ ἄγονος· μόλις δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὑπάρχουσι 300 πόδες ὁμαλῆς γῆς κατὰ συνέχειαν ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ, ὅπερ ἐπιβεβαιοῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος ῥηθέν, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἠγάπα τὴν πατρίδα του *οὐχ ὅτι εὐρεῖα ἀλλ' ὅτι ἰδία* (4). Οὐχ ἧττον ἡ θέα καθίσταται ἐκπληκτικὴ ὑπὸ τῆς ἀποτόμου καὶ διακεκομμένης περιγραφῆς (outline) τῶν ὀρέων καὶ κρημνῶν ἐξ ὧν σχηματίζονται πολλοὶ μικροὶ λιμένες καὶ ὅρμοι, οἱ *πάνορμοι λιμένες* τῆς Ὀδυσσείας (5). Ἔχει ὅμως ἡ Ἰθάκη σκληνὰς ἀδροτέρου χαρακτῆρος εἰς τὰ καλλιεργημένα ἀπαλίματα τῶν ὀρέων καὶ εἰς τὰς πρὸς τὴν θάλασσαν διανοιγομένας στενὰς φάραγγας, ἔνθα τὰ μὲν ὕδατα περικοσμοῦνται ὑπὸ πυκνοφύλλων δασῶν ἐλαιῶν, προτοκαλλέων καὶ ἀμυγδαλέων, τὰ δὲ παράλια καλύπτουσιν ἄμπελοι ἢ ἀειθαλεῖς θάμνοι μύρτων, κυπαρίσσων, κομάρων, μαστιχοφόρων δένδρων, ροδοδάφνης καὶ ὅλα τα ἀρωματικὰ βότανα τῆς ἀνατολῆς. Μικραὶ δὲ μεταξὺ τῶν βράχων ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διαλάμπουσι χλοεραὶ πεδιάδες ὑπὸ μυρίων ἀγροτικῶν ἀνθέων φαιδρῶς διαποικιλλόμεναι.

Τὸ κλίμα τῆς Ἰθάκης εἶναι πολὺ ὑγιεινόν, καὶ οἱ ἐγκάτοικοι φημίζονται διὰ τὴν μακροβιότητα αὐτῶν. Ὅθεν, οὐχὶ ἀπὸ κενοδόξου πατριωτισμοῦ λέγει ὁ Ὀδυσσεὺς περὶ τῆς γενεθλίου αὐτοῦ γῆς·

Τρηχεῖ' ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος· οὔτοι ἔγωγε
Ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι (1).

Ὁ δὲ πληθυσμὸς αὐτῆς συμποσοῦται ὅλος εἰς 13 περίπου χιλιάδας κατοίκων. Εἶναι δὲ οὗτοι ἐν γένει χρηστοήθεις καὶ καλῆς διαγωγῆς. Ἐπ' ἀληθείας ὀλίγαι κοινότητες ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι τοσοῦτον ἀπηλλαγμένοι ἐγκλημάτων καὶ πενίας. Τὰ μέγιστα φιλόπονοι κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν, καλλιεργοῦσι δι' ἐπιμόνου βιομηχανίας τὸ λεπτὸν καὶ ἐλλειπὲς ἔδαφος τῆς νήσου των, συντηροῦντες ταυτοχρόνως καὶ ἐμπορικὸν μέρος τόσον τῆς ἀκτοπλοϊκῆς ναυτιλίας τῆς Ἑλλάδος ὅσον τοῦ γενικοῦ ἐμπορίου τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου. Ἑκάστη σχεδὸν οἰκογένεια νέμεται μικρὰν ἔκτασιν γῆς ἰδιοκτήτου, καὶ ἔχει μερίδα τινὰ εἰς ἓν ἢ πλείονα τῶν μεγάλων καὶ ἀξιολόγων πλοίων, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τὸν λιμένα των ἔνθα ἀδιακόπως ναυπηγοῦνται καὶ ἀποπλέουσιν. Ἐὰν δὲ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς, μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῶν γειτόνων νήσων Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, μόνον δώδεκα τριήρεις συνεισέφερεν ἐκ μέρους του εἰς τὴν κατὰ τῆς Τρωάδος ἐκστρατείαν (2), πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ Ἰθάκη οὐδένα ἔχει λόγον νὰ θρηνήσῃ τὴν ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων περὶ τὰ ναυτικὰ παρακμήν της.

Ὁ ἀείδιμος Κόμης Γυΐλφορδ, ἱδρυτὴς καὶ πρῶτος Πρόεδρος τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, διενοεῖτο, ἐὰν ἀνυπέρβλητοι δυσκολίαι δὲν ἐμπόδιζον τὴν πορείαν του, νὰ ἐγκαταστήσῃ αὐτὴν ἐν Ἰθάκῃ. Καὶ βεβαίως ἡ ὑγιεινὴ θέσις, ἡ τερπνὴ φύσις, καὶ ἡ τελεία ἀποχώρησις τῆς νήσου ταύτης ἐφαίνοντο ὑπισχνούμεναι μεγάλα πλεονεκτήματα, ἐὰν ἐκλέγετο ὡς ἕδρα τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐκεῖ μεταξὺ ὀρέων καὶ βράχων καθιερωμένων ὑπὸ μυρίων ἀναμνήσεων, ἐν μέσῳ δασῶν καὶ κήπων, οὓς ἤθελεν ὁ Πλάτων προτιμήσει τῆς Ἀκαδημίας, ὁ φιλομαθὴς ἤθελεν εὐφραίνεσθαι, κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως, εἰς τὰς θελκτικὰς ὀνειροπολήσεις τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ φιλοσοφίας, πρὸς τὰς ὁποίας ἡ θερινὴ γαλήνη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀστερώματος φαίνεται ἔχουσα φυσικὴν καὶ σύμφυτον ἁρμονίαν.

---

(1) Αἰνειάδος ΣΤ. 274.

(2) Νιετάω δ' Ἰθάκην εὐδείελον· ἐν δ' ὄρος αὐτῇ Νήριτον εἰνοσίφυλλον ἀριπρεπές. Ὀδυσ. Ι, 21.

(3) Ὀδυσ. Δ, 603. Πρβ. καὶ Ὀδυσ. Ν, 282.

Ἤτοι μὲν τρηχεῖα καὶ οὐχ ἱππήλατός ἐστιν, κτλ.

(4) Non quia larga sed quia sua. Πρβ. Ἀριστ. Πολ. Β'. γ'. Πρὸς ἡδονὴν ἀμύθητον ὅσον διαφέρει τὸ νομίζειν ἰδίαν τι.

(5) Ὀδυσ. Ν, 193.

(1) Ὀδυσ. Ι. 27. Οἱ ἀμέσως προηγούμενοι στίχοι, καὶ ἐπίσης εἰς τὴν Ἰθάκην ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ἀναφερόμενοι, πολλὰς παρέχουν δυσκολίας εἰς ὅλους τοὺς σχολιαστὰς εἴτε ἀρχαίους εἴτε νεωτέρους

Αὕτη δὲ χθαμαλὴ πανυπερτάτη εἰν ἁλὶ κεῖται
Πρὸς ζόφον· αἱ δὲ ἄνευθε πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε.

Ὅρ. Νιτζ. Πρβ. καὶ Ὀδυσ. Κ, 196. Ὁ Στράβων (Ι. 2.) σζητεῖ τὸ χωρίον τοῦτο καὶ ἴσως ἡ ἐξήγησίς του εἶναι ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας ἱκανοποιητική. Ὑποθέτει ὅτι διὰ τοῦ ἐπιθέτου χθαμαλὴ ὁ ποιητὴς θέλει νὰ ἐκφράσῃ πόσον ἡ Ἰθάκη κεῖται κάτωθεν, ὡς ἤτο, τῶν γειτόνων ὀρέων τῆς Κεφαλληνίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἐν ᾧ διὰ τοῦ πανυπερτάτη θέλει νὰ δηλώσῃ τὴν θέσιν αὐτῆς εἰς τὸ ἄκρον τοῦ συμπλέγματος ὅπερ σχηματίζουσιν αἱ νῆσοι Ζάκυνθος, Κεφαλληνία καὶ αἱ Ἐχινάδες.

(2) Ἰλάδ. Β' 634, 637.

Ὑπάρχει ὅμως ἐν Ἰθάκῃ καλὸν σχολεῖον δευτερεῦον συντηρούμενον ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἐν ᾧ παραδίδονται ἡ ἀρχαία Ἑλληνική, τὰ Μαθηματικά, ἡ Ἱστορία, ἡ Γεωγραφία, ἡ Ἰταλική καὶ ἡ Ἀγγλική. Προκαταρκτικὰ σχολεῖα ὡσαύτως καθιδρύθησαν εἰς τὰ κυριώτερα χωρία. Οἱ πλεῖστοι τῶν χωρικῶν κατέχουσι τὰ στοιχεῖα τοὐλάχιστον τῆς καλῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ μὲ ὅλην τὴν φιλοφροσύνην καὶ εὐθυμίαν συνενοῦσιν οὐ μικρὸν μέρος τῆς συνήθους ἑτοιμότητος καὶ ἀγχινοίας τῶν κατωτέρων τάξεων τῆς Ἑλλάδος. Αἱ δὲ ἀνώτεραι ὁμοιάζουσι τὰς τῶν γειτόνων νήσων. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἰονίου λαοῦ ἀνακεφαλαιοῦται ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σὶρ Καρόλου Νάπιερ (1) ὅστις γινώσκει αὐτὸν κατὰ βάθος, χρηματίσας ἐπὶ πολλὰ ἔτη Τοποτηρητὴς τοῦ Ἀρμοστοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ, καὶ ὅστις συχνάκις ἔγραφε πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι παλαιοὺς φίλους του, ἐν ᾧ προσέθετεν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Αὐτοκρατορίαν τὰς κραταιὰς ἐκείνας ἐπαρχίας τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰνδοῦ, τὰς ὁποίας ἄλλοτε ἐκυρίευσεν Ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. «Αἱ εὐπορώτεραι τάξεις, λέγει, εἶναι ζωηραὶ καὶ » εὐάρεστοι κατὰ τὴν συμπεριφοράν των καὶ με » ταξὺ τῶν ἀνδρῶν πολλοὶ εἶναι καλῶς πεπαιδευ» μένοι· αἱ δὲ γυναῖκες ἔχουσι καὶ ὡραιότητα καὶ » εὐφυΐαν· ἀλλ' ἡ ἀνατροφή των εἶναι γενικῶς ἠ» μελημένη. Οἱ πτωχοὶ εἶναι οὐχ ἧττον τῶν ἄλ» λων μεσημβρινῶν λαῶν βιομήχανοι, ἔκτακτος δὲ » βαθμὸς νοημοσύνης χαρακτηρίζει ὅλας τὰς τάξεις. » Πνεῦμα ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων διακρίνει τοὺς » τολμηροὺς κατοίκους τῶν ὀρέων τῆς Κεφαλληνίας » καὶ Ἰθάκης· εἶναι δὲ πλήρεις εὐθυμίας καὶ ζωη» ρότητος, καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἰολανδοὺς ὁμοιότης » αὐτῶν εἶναι ἐκπληκτικὴ καθ' ὅλα, πλὴν τῆς νη» φαλιότητος· Διότι πίνοντες ἐλευθέρως ἐκ τοῦ ἀ» φθόνως ὑπὸ τῶν ὀρέων αὐτῶν παραγομένου πνευ» ματιώδους οἴνου, ὅμως σπανίως ὑποκύπτουσιν εἰς » τὴν μέθην, ἥτις ὅλως ἀγνωστοεῖναι μεταξὺ τῶν » πλουσίων. Τοιοῦτος εἶναι ὁ χαρακτὴρ τοῦ λαοῦ, » μεθ' οὗ διῆλθον τὰ ὡραιότερα ἔτη τῆς ζωῆς μου».

Μεταξὺ τῶν Ἰθακησίων, ὡς ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὁ περιηγητὴς θέλει ἐν γένει παρατηρήσει τὰ εἴδη τοῦ Ἑλληνικοῦ προσώπου τὰ τόσον συνήθη εἰς τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα καὶ νομίσματα. Βεβαίως, οἱ νέοι Ἕλληνες εἶναι ὑπὸ πολλὰς ὄψεις, καὶ φυσικῶς καὶ νοητικῶς, οἱ ἀληθεῖς ἀντιπρόσωποι τῶν προγόνων αὐτῶν, καὶ ποιοῦσιν ἐκπληκτικὴν ἐξαίρεσιν τῆς ἀρχῆς, ἣν περιέχει ἡ ὡραία παρατήρησις τοῦ Δάντου περὶ τῆς σπανίας μεταδόσεως τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν·

Rade volte risurge per li rami
L'umana probitate ; e questo vuole
Quei che la dà, perchè da Lui si chiami (2).

Εἶναι δὲ ἀξιοπαρατήρητον ὅτι τὸ μᾶλλον διακριτικὸν σημεῖον τοῦ χαρακτῆρος τῶν νέων Ἑλλήνων εἶναι ἡ ἐνθουσιώδης αὐτῶν ἀφοσίωσις εἰς τὴν Ἐθνικὴν αὐτῶν Ἐκκλησίαν. Τὸ αἴσθημα τοῦτο ὁμοιάζει τὸ τῶν Ἱσπανῶν ἐν τῷ μεσαιῶνι, καί, ὡς πρὸ αὐτοῖς, στηρίζεται ἐπὶ πολιτικῆς οὐχ ἧττον ἢ θρησκευτικῆς ἀρχῆς· καθ' ὅσον οἱ Ἕλληνες, ὡς οἱ Ἱσπανοί, ὀφείλουσιν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν θρησκείας τὴν διατήρησιν καὶ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ αὐτῶν, ἅτινα ἄλλως ἤθελον ἀποδρόφησει οἱ Μωαμεθανοὶ κατακτηταί. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῶν καὶ εἰς τοὺς ὑπουργούς της, ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς θείας Προνοίας, οἱ Ἕλληνες ὀφείλουσι πραγματικῶς τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν καθὸ διακεκριμένου λαοῦ, ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἐν ἔτει 1453 μέχρι τῆς ῥήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τῷ 1821. Διατετυπωμένος κατὰ τὸν αὐστηρὸν τύπον τὸν μορφωθέντα ἐκ τῆς ἀμφισβητουμένης πίστεως καὶ τῆς ἐχθρικῆς εἰσδρομῆς, ἐν μέσῳ τοῦ πικροῦ καταδιωγμοῦ τῶν Ὀθωμανῶν ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν ἔτι πικροτέρων ὕβρεων τῶν Λατίνων ἀφ' ἑτέρου, ὁ Ἑλληνικὸς κλῆρος ἀνδρείως περιέθαλψε τὴν ὠχρὰν καὶ ἑτοιμόσβεστον λαμπάδα τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ του, ἀπὸ τῆς ἐπισήμου ἐκείνης νυκτός, ἥτις προηγήθη τῆς τελευταίας ἐφόδου τῶν Τούρκων, ὅτε ὁ τελευταῖος τῶν Καισάρων (1) εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγ. Σοφίας, τῆς μετ' οὐ πολλὰς ὥρας μεταβληθείσης εἰς τζαμεῖον, καὶ ἐκεῖ εὐσεβῶς μετέλαβεν, ἐν δάκρυσι καὶ προσευχαῖς, τῶν ἀχράντων μυστηρίων, μέχρι τῆς ἀξιομνημονεύτου ἐκείνης αὐγῆς (2) καθ' ἣν ὁ φιλοεθνὴς τῶν Πατρῶν Ἐπίσκοπος Γερμανός, ὁ Ματθίας τῆς Ἑλλάδος, ὕψωσε τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐν μέσῳ ἀμοιβαίων περιπτύξεων καὶ τῶν χαρμοσύνων ἐκφωνήσεων, δι' ὧν οἱ Ἕλληνες ἑορτάζουσι τὴν τοῦ Σωτῆρος Ἀνάστασιν, ἔκραξεν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς ὁμογενεῖς του κατὰ τῶν ὠμῶν ἐχθρῶν τῆς φυλῆς καὶ τῆς θρησκείας των, τῶν λεηλατούντων τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτῶν, τῶν ἀτιμαζόντων τὰς συζύγους καὶ θυγατέρας των, ἤγειρεν αὐτούς, ἑνὶ λόγῳ, ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, ὑπὲρ παντὸς ὅ,τι ἠγάπων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἤλπιζον ἐν τῷ μέλλοντι.

Οὐδεμία τῶν ἐν Ἰθάκῃ Ἐκκλησιῶν εἶναι ἀξιοπαρατήρητος δι' ἀρχιτεκτονικὴν λαμπρότητα ἢ πολύτιμον εὐτρεπισμόν. Ἀλλὰ πολυάριθμα εἶναι τὰ παρεκκλήσια εἰς ταύτην οὐχ ἧττον ἢ εἰς τὰς πλησίον νήσους καὶ ἐπ' ἀληθείας εἰς τὰ πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Συνεχῶς δὲ περιστοιχίζονται ὑπὸ μικρῶν δασῶν πολυετῶν φηγῶν ἐνθυμιζόντων τοὺς φηγοὺς τοῦ ναοῦ τῆς Δωδώνης. Δάση τοιούτων δένδρων πολλὰ ὑπάρχουσι κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν ἵδρυται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον

---

(1) Ὅρα Νάπιερ Αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι.

(2) Καθαρτήριον Ζ, 121.

(1) Ὅρα Γίββωνος Κεφ. 68. Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο τῇ 29 Μαΐου τοῦ 1453.

(2) Τῆς 6 Ἀπριλίου 1821. Ὅρα Γύρδωνος Ἱστορίαν τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως. Α'. 2.

Ἐκκλησία, συνεχῶς ᾠκοδομημένη κατὰ τὸ ἔθιμον τῶν πρώτων χριστιανῶν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἐθνικοῦ ναοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὸν χειμῶνα, ἡ ἐξοχὴ πολὺ ζωογονεῖται ὑπὸ τοῦ ἀειθαλοῦς τῶν δασῶν τούτων, κατὰ δὲ τὸ θέρος, αἱ ἐν μέσῳ αὐτῶν ὑπόσκιοι καὶ ψυχραὶ κρῆναι εἶναι πολὺ εὐάρεστοι· διὸ καὶ συχνάζουσι τοὺς τόπους τούτους πρὸς διασκέδασιν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων καὶ χωρίων κατὰ τὰς ἐπετείους ἑορτὰς τῶν ἐπωνύμων ἁγίων· καὶ πιθανῶς πολλὰ τῶν τότε τελουμένων, ἐκτὸς τοῦ πυρρίχιου χοροῦ, διεσώθησαν κατὰ παράδοσιν ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν χρόνων. Μεταξὺ τῶν ἀγροίκων ἀρχαίων λαῶν, πρὶν ἢ ἐγερθῶσι χειρόδμητοι ναοί, εὐγενές τι δένδρον ἐνέπνεε θρησκευτικὸν σέβας, καὶ ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν Θεότητα (1). Καὶ θέμνοι ἀκολούθως ἐρευτέον τὸ ὡς δείγματα ἱερῶν τόπων. « Οὗτος, ὁ Ἄβραὰμ » ἐφύτευσεν ἄρουραν ἐπὶ τῷ φρέατι τοῦ ὅρκου, καὶ ἐ » πεκέκλητο ἐκεῖ τὸ ὄνομα Κυρίου, Θεὸς αἰώνιος(2)». Τοιαῦται εἶναι ἐπίσης αἱ ἱεραὶ δρῦς τῶν Δρυΐδων τοιαῦται αἱ *Ὀμφαῖαι* ἢ ἱερὰ δένδρα, ὑπὸ τὰ ὁ ποῖα ἐκάθισαν οἱ θεοποιηθέντες δώδεκα κριταὶ τῶν Νορβηγίων καὶ τοιαύτη ἐπίσης ἡ περίφημος δρῦς τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ Γουερνικῆς, « Religione patrum longos servata per annos,» ὑπὸ τοὺς εὐμεγέθεις κλώνους τῆς ὁποίας, βρυώδεις ἕνεκα τῆς ἡλικίας καὶ ἀποπερυλισμένους εἰς τὰ ἄκρα διὰ τὴν ἀρχαιότητα, συνήθιζον νὰ κάθωνται οἱ τῶν Βάσκων Γερουσασται ἐν συμβουλίῳ (3). Ἡ δὲ σύζευξις τῆς θρησκείας καὶ τῶν δένδρων καὶ δασῶν πολὺ ἐπέζησεν εἰς τὴν ἔγερσιν ναῶν καὶ ἐκκλησιῶν. Τοῦτο ἰδίως συνέβη ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα ἕκαστος ἰδιοκτήτης θεωρεῖ καθῆκόν του νὰ ἐγείρῃ τόπον λατρείας ἐπὶ τῆς ἰδίας γῆς, ὅσῳ καὶ ἂν ἦναι περιωρισμένη. Τὰ μικρὰ καὶ κομψὰ ταῦτα προσκυνητήρια, κεκρυμμένα ὑπὸ πυκνῶν πεύκων καὶ ἐλαιῶν, στεφανοῦντα τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλοτέρων λόφων, ἢ ἀναφαινόμενα ἐν τῷ στομίῳ σπηλαίου τινὸς κατὰ τοὺς ὀρεινοὺς τόπους, συχνάκις πλήττουσι τὴν ὄρασίν μας καθὸ ἔχοντα ἐκ τῆς χαριέσσης βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἐκ τοῦ πλουσίου καὶ ζωηροῦ χρωματισμοῦ, ὃν ἕνεκα τῆς ἀρχαιότητος περιβάλλεται τὸ ψυχρὸν μάρμαρον, γραφικώτατον χαρακτῆρα. Εὑρίσκων αὐτὰ ἔνθα ἡ φύσις εἶναι μᾶλλον ἀγρία καὶ καταπλακτικὴ, ἠδύνατό τις σχεδὸν νὰ φανταισθῇ, ὅτι μέγας τις ἄ-

(1) Π ν. Φ σ. Ἱστορ. ΙΒ, ά.

(2) Γένεσ. ΚΑ', 33. Ὁμοίως Ἰησοῦς ΚΑ 26 καὶ πολυάριθμα ἄλλα χωρί. τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας καὶ ποιήσεως.

(3) Ὁρα Φ'ρδου Ἱσπανία σελ. 939 (ά ἔκδοσις). Οἱ Γάλλοι εἰσβαλόντες, ἀφ' οὗ ἐνεφύτευσαν ψευδῆ δενδρα ἐλευθερίας, καὶ πραγματικῶς τὴν λαμπρύνουν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, ἀπέκψαν τὴν δρῦν τῶν ἐλεύθερων Βάσκων, οὖσαν ἐκ τῶν μᾶλλον ἀρχαίων ἐν ἔτει 1234 (Ὁρα Μφιάνα ΙΣΤ, 3.), ὑπὸ τὴν σεπτὴν σκιὰν τῆς ὁποίας ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἐλισάβετ ὤμοσαν ἐν ἔτει 1476 νὰ διατηρήσωσι τὰς ἐγχωρίους τῶν Βάσκων ἐλευθερίας. Ὅμοιος, ὅπερ ὁ ἔγκονος αὐτῶν Κάρολος ὁ Ε ἀνενέωσε τῷ 1522.

γιος ἐν τοῖς ἀπωτάτοις χρόνοις, πορευόμενος προσκυνητὴς ἐπὶ τὴν ὡραίαν ταύτην γῆν, καὶ θεωρῶν κατὰ πόσον, ἡ ἐρασμίοτης αὐτῆς καταγγέλλει τὴν δόξαν τοῦ ποιητοῦ της, ἤγειρεν ἐφ' ἑκάστης περιωπῆς τῆς τερπνῆς χώρας ἡσυχαστήριον πρὸς εὐγνώμονα καὶ εὐσεβῆ αὐτοῦ λατρείαν. Καὶ τὴν σήμερον οὐχ' ἧττον εἶναι σιωπηλοὶ μάρτυρες τῆς ἁπλοϊκῆς εὐσεβείας τῶν Ἑλλήνων χωρικῶν, θεωρούντων ἱερὸν αὐτῶν καθῆκον νὰ διατηρῶσι τὴν ἀργυρᾶν κανδήλαν ἀκοίμητον ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ μολονότι μεγάλη ἐνίοτε εἶναι ἡ ἀπὸ τῆς πλησιεστέρας κώμης ἀπόστασις, εὑρίσκεταί τις οὐδέποτε παραλείπων νὰ ἀπέρχηται εἰς τὸν ἱερὸν τόπον πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ καιομένου ἐλαίου. Οὐδὲν τόσον συγκινητικόν, ὅσον, περιφερόμενος εἰς τὰς πλέον ἀγρίας καὶ κατερημωμένας ἐξοχάς, ν' ἀπαντᾷ τις αἰφνιδίως τὰς μονήρεις ταύτας ἐκκλησίας, καὶ νὰ εὑρίσκῃ τὸν λύχνον λάμποντα σταθερῶς ἐν αὐταῖς, ὡς εἰ ἄγγελός τις διερχόμενος,εἶχεν ἀνάψει αὐτὸν διὰ τὴν μυστικὴν αὐτοῦ λατρείαν.

Εἰς τέσσαρα διαμερίσματα διαιρεῖται ἡ Ἰθάκη, *Βαθὺ*, *Ἀετὸν*, *Ἀνωγὴν* καὶ *Ἐξωγὴν* ἐπονομαζόμενα. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ μεσημβρινῇ, τὸ δὲ ἔσχατον ἐν τῇ ἀρκτικῇ ἄκρᾳ τῆς νήσου, ἔχουσιν ἑκάτερον εὔφορον πεδιάδα· ἀλλὰ τὰ πετρώδη ὄρη τῶν δύο διαμερέσμων δὲν ἐπιτρέπουσιν, εἰμὴ μικρὰν καλλιέργειαν. Κύριον ἀντικείμενον τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἰθάκης εἶναι ἡ σταφὶς, ἣν παράγουσιν ἥ τε Ζάκυνθον καὶ Κεφαλληνία, καὶ ὅλα τὰ ἀρκτικὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ Κορίνθου μέχρι Πατρῶν. «Καθημερινῶς παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, » ἔλεγεν Ἰόνιος κυρία πρὸς τὸν συγγραφέα τῆς παρούσης διατριβῆς, « νὰ διατηρήσωσιν οἱ Ἄγγλοι τὴν κλί» σιν των πρὸς τὰ *πλουμποῦδιγγ*, διότι ἄλλως ἠ» θέλομεν ἐπ' ἀληθείας ἀφανισθῆ. » Ἐξάγεται προσέτι μικρὸν ποσὸν ἐλαίου καὶ οἴνου, καὶ οὗτος θεωρεῖται ὡς ὁ καλήτερος τῶν Ἰονίων νήσων. Δὲν συνηθίζουσι δὲ νὰ ἀναμιγνύωσιν εἰς αὐτὸν ρητίνην, ὡς γίνεται ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι σήμερον ὡς ἄλλοτε(1), ἐξ οὗ, κατὰ Πλούταρχον (2), καὶ ἡ εἰς τὸν Διόνυσον ἀφιέρωσις τοῦ ἐκ πίτυος στέμματος δι' οὗ ὁ θύρσος αὐτοῦ ἐτυλίσσετο. Καὶ ὁ μὲν κιρρὸς οἶνος, ὅταν ἐπιμελῶς κατασκευασθῇ, καὶ ἦναι ἀρκετὰ παλαιωμένος, ὑπερέχει τοῦ καλητέρου τῆς Μαρσάλας, καὶ σχεδὸν προσεγγίζει εἰς τὸν τῆς Μαδέρας· ὁ δὲ λεύκος εἶναι πολύφορος, καὶ κατά τε τὴν ὄψιν καὶ τὴν γεῦσιν μεσάζει τρόπον τινὰ μεταξὺ *Πόρτου* καὶ *Κλάρετ*. Τὰ δημητριακὰ προϊόντα μόνον ἐπαρκοῦσιν εἰς τὴν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀνάλωσιν, καὶ τὸ ποσὸν τοῦτο παράγεται διὰ πολλῆς καὶ ἐπιπόνου καλλιεργείας. Ἀλλ' οἱ ἐγκάτοικοι δύνανται νὰ ἀναπληρώσωσιν ἐξωθεν τὸ ἐλλεῖπον, ἐν μέρει μὲν διὰ τοῦ ἐκ τοῦ ἐμπορίου τῆς σταφίδος κέρδους, πολλῷ δὲ

(1) Τὸ μίγμα τοῦτο συνέτεινεν, ὡς λέγουσιν, εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ β ινοῦ καὶ προσέτι παρέσχεν εἰς αὐτὸ ἰατρικὰς ἰδιότητας. Πλίν. ΚΓ.

(2) Σαμπίσ. Ε, 3, 4.

μᾶλλον διὰ τῆς περὶ τὴν ναυτιλίαν δραστηριότητος αὐτῶν, ἥτις ἀποτελεῖ τόσον ἀξιοσημείωτον χαρακτῆρα τοῦ μικροῦ τούτου λαοῦ.

Ἡ θέσις τῆς νέας πρωτευούσης τῆς Ἰθάκης διέγειρει συχνὸν πάντοτεν θαυμασμόν. Τὸ *Βαθὺ* περιέχει 2,500 κατοίκους περίπου, καὶ ἐκτείνεται διά τινος στενῆς γραμμῆς λευκῶν οἴκων περὶ τὴν μεσημβρινὴν ἀκτὴν, τοῦ ἡμικυκλοειδοῦς λιμένος Βαθέος, ἐξ οὗ καὶ ἐπονομάζεται (1). Μεγάλα πλοῖα δύνανται νὰ προσορμισθῶσιν ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ παρὰ τὰς οἰκίας τῶν ἰδιοκτητῶν αὐτῶν (2). Τὸ δὲ κάλλος τῆς σκηνῆς αὐξάνεται ἔκ τινος ἐν μέσῳ τοῦ λιμένος νησιδίου, οἰκοδομήσασιν ἐστεμμένου, καὶ ἐκ διαφόρων μεμονωμένων οἰκιῶν διεσπαρμένων εἰς τὰ ἄνωθεν τῆς πόλεως ἀνυψούμενα ὄρη, καὶ περικυκλωμένων ὑπὸ δένδρων καὶ περιβολίων. Οὐδὲ θέλω ποτὲ λησμονήσει ὡραίαν τινὰ ἑσπέραν ἑλληνικοῦ ἔαρος, ὅτε κατὰ πρῶτον εἶδον τὴν θελκτικὴν ἐκείνην σκηνήν. Ὁ ἥλιος μόλις εἶχε δύσει ὄπισθεν τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Νηρίτου, καὶ ἡ πανσέληνος ἀνατέλλουσαι ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Ἀκαρνανίας, συνέτεμνε τὸ βραχὺ δειλινὸν τῶν μεσημβρινῶν τόπων διὰ πλημμυρίζοντος ἀργυροῦ ἀκτινοβολισμοῦ. Οἱ λόφοι, τὰ δένδρα, αἱ οἰκίαι καὶ τὰ ὕδατα περιηυγάζοντο ὡς ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ, ἐν ᾧ ὁ ἀὴρ διαλάμπων ἐκ τῶν περιϊπταμένων λαμπυρίδων, εὐωδίαζεν ἀφθόνως ἀπὸ τῶν ἠνθισμένων πορτοκαλλέων.

Τὸ *Βαθὺ* φαίνεται παραδόξως πῶς ἀποκεχωρισμένον ἕνεκα τῶν πανταχόθεν ἐφισταμένων ὀρέων. Δὲν ἔχει τὴν θέαν τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης, διότι ὁ μικρὸς κόλπος ἐφ' οὗ ἐγείρεται, εἶναι μία εἰσοχὴ τοῦ εὐρέος καὶ βαθέος λιμένος, ὅστις διακλαδούμενος εἰς πορθμοὺς καὶ ὅρμους προστατευομένους ὑπὸ ὑψηλῶν λόφων καὶ προεχόντων ὀρέων, καὶ διατρέχων τρόπον τινὰ τὴν καρδίαν τῆς νήσου, διαιρεῖ αὐτὴν εἰς δύο μέρη σχεδὸν ἴσα, διὰ στενοῦ ἰσθμοῦ συναπτόμενα. Κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ μεγάλου τούτου κόλπου ἐπιχώριος παράδοσις ἐνδεικνύει ἔν τινι μικρῷ ὅρμῳ τὸν λιμένα τοῦ Φόρκυνος (3), καὶ ἐν μικρᾷ ἀποστάσει ἐπὶ τοῦ ἐφισταμένου ὄρους τοῦ Ἅγ. Στεφάνου, τὸ σπήλαιον τῶν Νυμφῶν, ἐν ᾧ κοιμώμενον κατέθεσαν τὸν Ὀδυσσέα οἱ Φαίακες (4). Ἡ μόνη εἰς τὸ ἄντρον τοῦτο εἴσοδος εἶναι στενή τις ὀπὴ πρὸς τὸ ἀρκτοδυτικὸν μέρος, δι' ἧς ἀμυδρὸν φῶς δύναται νὰ εἰσέλθῃ. Πρὸς δὲ τὴν μεσημβρινὴν ἄκραν ὑπάρχει φυσικὴν ἄνοιγμα, ἀλλὰ τοῖς θεοῖς βατὸν μᾶλλον ἢ τοῖς ἀνθρώποις. Ὁ ἐσωτερικὸς θόλος διαφωτίζεται δι' ἀσθενῶν λάμψεων κυανοῦ φωτὸς, καὶ ἐξ αὐτοῦ κρέμανται σταλακτῖται διατεινόμενοι ἐν εἴδει τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου καλουμένου λιθίνου ἱστοῦ, καὶ ἐνταῦθα δύναταί τις νὰ φανταισθῇ ὅτι αἱ Νύμφαι ἐξύφαινον τὸν αἰγιαλόχρουν ἱστὸν αὐτῶν. Λίαν πιθανῶς τοὺς τόπους τούτους αἰνίττεται ὁ Ὅμηρος· καὶ ἐπ' ἀληθείας τοῦτο μόνον τὸ μέρος ἀκριβῶς ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ διδόμενα τοῦ ποιητοῦ· ά. διότι παρέχει κεκρυμμένην καὶ τραχεῖαν ὁδὸν ἀναμέσων δένδρων καὶ λόφων (1) ἄγουσαν πρὸς τὴν διαμονὴν τοῦ Εὐμαίου ἐν τῇ πλησιεστέρᾳ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἄκρᾳ τῆς νήσου (2). β'. διότι εἶναι κατ' εὐθεῖαν ἀπέναντι τοῦ Νηρίτου, καὶ ἀντιστοιχεῖ ἀκριβέστατα πρὸς τὸν λόγον τῆς μετημφιεσμένης Παλλάδος, ὅταν, ἵνα ἀποδείξῃ τῷ Ὀδυσσεῖ, ὅτι εἶναι ἐν Ἰθάκῃ, ἐνδεικνύει αὐτῷ τὸ ὄρος (3). Δύναμαι δὲ προσέτι νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ Ἄγγλος Τοποτηρητὴς τοῦ Ἁρμοστοῦ, ὁ νέος τῆς Ἰθάκης βασιλεὺς, ἔφθασε τὸν χειμῶνα τοῦ 1849 — 50 ἐντὸς μιᾶς μόνης ἡμέρας ἀπὸ Ἰθάκης εἰς Κέρκυραν διά τινος τῶν ἀκτοπλόων τῆς νήσου, τὰ ὁποῖα κατά τε τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον τῆς ναυτιλίας, πολὺ ὁμοιάζουσι (4) τὰς ἀρχαίας τριήρεις· ὥστε οὐδὲν παράδοξον ἐὰν ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Ὀδυσσεὺς συνεπλήρωσεν ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς (5), καὶ μάλιστα τῇ βοηθείᾳ τῆς Παλλάδος, τὸν ἀπὸ Κερκύρας εἰς Ἰθάκην διάπλουν.

Ἔλαβον ἄχρι τοῦδε ὡς δεδομένον, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ Ἰθάκη, ἣν αἰνίττεται ὁ Ὅμηρος. Τοῦ γεγονότος τούτου προφανῆ ἔχομεν μαρτυρίαν ἐκ τῆς σχετικῆς αὐτῆς θέσεως πρὸς τὴν Ζάκυνθον, Κεφαλληνίαν καὶ Λευκάδα καὶ τὴν παρακειμένην στερεὰν Ἑλλάδα, καθὼς ἐπίσης, ἅμα ῥίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τοῦ ἐν Ἰλιάδι καταλόγου τῶν πλοίων, ἢ ἐπὶ τῆς παρὰ Οὐϊργιλίῳ γραφικωτάτης ἐκθέσεως τῶν περὶξ τόπων (6). Λεπτομερέστεραι δὲ ἀποδείξεις ἐξάγονται ἐκ πολλῶν τῆς Ὀδυσσείας χωρίων καὶ

(1) Ὁρα Μ'ρ. Ἡμερολόγιον Π'ρηγγίσ. ἐν Ἑλλάδι Κεφ. Δ.

(2) Ὀδυσ. Ν, 400. Ἔντοσθεν δέ τ' ἄνευ θεαμοῖο μένουσ'
Νῆες ἐύσσελμι, ὅτ' ἂν ὅρμου μέτρον ἵκωνται.

Τὸν λιμένα τῆς Ἰθάκης ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος πολυβενθῆ Ὀδυσ. Η, 324.

(3) Τὴν σήμερον ὑπὸ τῶν Ἰθακησίων δεξιὰ ὀνομαζόμενον ἴσως διότι κεῖται ἐκ δεξιᾶς τῷ εἰσπλέοντι εἰς αὐτόν.

(4) Ὀδυσ. Ν, 116.

(1) Ἀλλ' ὁ ἐκ λιμένος προσέβη, τρηχεῖαν ἀτερπῆ
Χῶρον ἀν' ὑλήεντα δι' ἄρας. Ὀδυσ. Ξ, 1.

(2) Αὐτὰρ ἐπὴν πρώτην ἀκτὴν Ἰθάκης ἀφίκηται· Ὀδυσ. Ο, 36. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Τηλέμαχος ἐπανήρχετο ἐκ Πελοποννήσου.

(3) Φόρκυνος μὲν δδ' ἐστὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος
Τοῦτο δὲ Νήριτόν ἐστιν ὄρος καταειμένον ὕλῃ. Ὀδυσ. Ν, 345. Ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ὑπὲρ τῆς εἰκασίας ταύτης ἐπιχειρήματα ὅρα Λεικίου Περιηγ. ἐν τῇ Δυτ. Ἑλλάδι Κεφ. ΚΒ καὶ Μ'ρ. Ἡμερολόγ. Κεφ. ς.

(4) Ὅρα Παράρτημα Α.

(5) Ὀδυσ. Ν, 81. Ἡ ἀπόστασις εἶναι μικροτέρα τῶν ἑκατὸν μιλίων.

(6) Iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthus,
Dulichiumque, Samoque, et Neritos ardua saxis.
Effugimus scopulos Ithacæ, Laertii regna,
Et terram altricem sævi execramur Ulyssis.
Mox et Leucatæ nimbosa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo. Αἰνειάδ. Γ', 270.

ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ χαρακτῆρος τῆς νήσου. Πρὸς πάντα δὲ σκεπτικὸν ἤθελον εἴπει, ὡς πρὸς τὸν Ὀδυσσέα ἢ Ἀθηνᾶ.

Ἀλλ' ἄγε τοι δείξω Ἰθάκης ἕδος, ὄφρα πεποίθῃς (1).

Αἴαν γοητευτικὸν εἶναι νὰ μεταφερώμεθα τοιαυτοτρόπως εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς τὰς Ὁμηρικὰς περιγραφὰς καὶ χαρακτῆρας, καὶ νὰ ἀναγινώσκωμεν διὰ τῶν ἰδίων ὀφθαλμῶν τὸ πρωτότυπον, οὗ τὸ ποίημα αὐτοῦ εἶναι μεταγραφή. Δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσείας πραγματικῶς ἐγνώριζε τὴν Ἰθάκην ἐκ τῆς κυρίας ἰδέας καὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ ποιήματος, ἰδίως δὲ ἐκ τοῦ πρὸς τὸν τόπον σφοδροῦ ἔρωτος, ὃν πάντες οἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν κίνδυνοι καὶ πᾶσαι τῶν ὡραίων νήσων αἱ γοητεῖαι δὲν ἰσχύουσι νὰ ἐκριζώσωσιν ἐκ τοῦ στήθους τοῦ ἥρωός του. Ἀδύνατον νὰ ἀμφιβάλῃ τις, ὅτι διαφόρους χώρας τοῦ κόσμου περιῆλθεν ὁ ποιητής· καὶ εἶναι ποτὲ πιθανόν, ὅτι μακροῦ ποιήματος τὴν σκηνὴν ἤθελεν ὑποθέσει ἐν τόπῳ, ὃν οὐδέποτε ἐπεσκέφθη, τοῦτον προτιμῶν ἄλλου καλῶς γνωστοῦ πρὸς αὐτόν; τί δὲ ὑπάρχει ἐν Ἰθάκῃ, ἥτις δὲν εἶναι ἢ βραχὺς καὶ ἄγονος βράχος, δικαιολογοῦν τοιαύτην προτίμησιν; προσέτι οὐδεὶς δύναται νὰ μεταβῇ ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τῆς Φαιακίας ἢ τῆς χώρας τῶν Κυκλώπων καὶ Λωτοφάγων εἰς τὴν τῆς Ἰθάκης, χωρὶς νὰ συναισθανθῇ, ὅτι ἀνταλλάσσει τὴν χώραν τῶν ὀνείρων πρὸς τὸν πραγματικὸν καὶ πρακτικὸν βίον. Καὶ ἡ διαφορὰ αὕτη ἔλαβε πάντως ἀρχὴν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ καὶ οὐχὶ εἰς τὰ τῶν ἀροατῶν ἢ ἀναγνωστῶν αὐτοῦ. Πρὸς τὴν Ἰθάκην τόσον ἦτο ἐξωκειωμένος, ὥστε δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ περιγράψῃ κατὰ φαντασίαν τοὺς κυρίους χαρακτῆρας τῆς ἀγροτικῆς αὐτῆς φύσεως.

Παρὰ ποιητοῦ δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ προσμείνωμεν αὐστηρὰν ἀκρίβειαν ἀγρομέτρου; ἀλλὰ τὸ νὰ διϊσχυριζώμεθα, ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ἐγνώριζε καλῶς τὴν Ἰθάκην, διότι εἷς ἢ δύω ὑπερκριτικοὶ σχολιασταὶ δύνανται νὰ εὕρωσι δυσκολίαν τινὰ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ κλασικοῦ αὐτῶν Ἄτλαντος κατάταξιν τῶν χωρῶν του, τοῦτο εἶναι ὅλως παράλογον. Πρὸς τούτοις πολλὰ ἀνεκαλύφθησαν ἐν τῇ νήσῳ νομίσματα, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ γραφικὰ βιβλία τῆς ἀρχαιότητος, ἔχοντα τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὀδυσσέως πιλεοφόρον καὶ τὴν ἐπιγραφὴν Ἰ θ α κ ῶ ν, ὄπισθεν δὲ φέροντα ἐν γένει ἀλέκτορα, ἔμβλημα τῆς ἀγρυπνίας τοῦ ἥρωος, τὴν Παλλάδα, προστάτιδα αὐτοῦ θεότητα, ἢ τὸν πιστὸν αὐτοῦ κύνα Ἄργον. Περιπλέον οἱ κάτοικοι αὐτῆς οὐδέποτε ἔπαυσαν ἀποδίδοντες τῇ ἰδίᾳ νήσῳ τὸ κλασικὸν αὐτῆς ὄνομα *Ἰθάκη* (1)· καὶ ἕκαστος χωρικὸς εἶναι ὅλως ἐξωκειωμένος πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Ὀδυσσέως, ὃν θεωρεῖ ὡς τὸν ἥρωα τῆς πατρίδος του.

Τρία μέρη εἶναι ἐν Ἰθάκῃ ἄξια τῆς ἐπισκέψεως τοῦ περιηγητοῦ· *α.* τὸ λεγόμενον *Παλαιόκαστρον τοῦ Ὀδυσσέως*, *β'.* ἡ κρήνη Ἀρέθουσα, καὶ *γ'* τὸ ἐπονομαζόμενον *Σχολεῖον τοῦ Ὁμήρου*.

α. Εἰς τὰς πλευρὰς καὶ τὴν κορυφὴν τοῦ βραχώδους ὄρους *Λετοῦ*, ἐγειρομένου εἰς ὕψος χιλίων ποδῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐπὶ τοῦ στενοῦ ἰσθμοῦ τοῦ συνάπτοντος τὰς δύο διαιρέσεις τῆς νήσου, κεῖνται τὰ ἀρχαῖα ἐρείπια τὰ ὀνομαζόμενα ὑπὸ τῶν Ἰθακησίων τὸ *Παλαιόκαστρον τοῦ Ὀδυσσέως*. Μεταξὺ τῶν πυκνῶν βάτων, αἵτινες καλύπτουσι τὰς πλευρὰς τοῦ ὄρους, δύνανται νὰ διακριθῶσι διάφοροι γραμμαὶ περιτειχισμάτων, μαρτυροῦσαι τὴν ἀπωτάτην αὐτῶν ἀρχαιότητα διὰ τῆς ἀκατεργάστου συστάσεως τῶν ὀγκωδῶν λίθων ἐξ ὧν σχηματίζονται. Ὁμοιάζουσι δὲ τὰ τείχη τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος καὶ παρέχουσι δεῖγμα τῆς λεγομένης Κυκλωπείου Ἀρχιτεκτονικῆς (2). Ἡ θέσις διαφόρων πυλῶν εὐκρινῶς ἐκδηλοῦται, καὶ ὑπάρχουσιν εἰσέτι λείψανα δύο εὐρέων ὑπογείων φρεάτων, καί τινα δείγματα πύργου. Οὐδεμία σχεδὸν ἀμφιβολία ὅτι οὗτος εἶναι ὁ τόπος ὃν αἰνίττεται ὁ Κικέρων ἐπαινῶν τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Ὀδυσσέως, ὅστις τὴν μικρὰν ἐκείνην Ἰθάκην, ὡς φωλεὰν ἐπὶ τραχυτάτων βράχων προσπεπηγμένην, ὁ σοφώτατος ἐκεῖνος ἀνὴρ προετίμησε τῆς ἀθανασίας (3). Καὶ αὐτὸ τοῦ *Λετοῦ* τὸ ὄνομα ἀνακαλεῖ τὴν ἀξιοπαρατήρητον ἐκείνην σκηνὴν τῆς Ὀδυσσείας (4) καθ' ἣν διαρκούσης τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ συζητήσεως, ὁ Ζεὺς *ὑψόθεν ἐκ κορυφῆς ἄρεος αἴφνης* δύο ἀετοὺς *προέηκε πέτεσθαι*, οἵτινες περιίπταντο δι' ἀπαισίων πτημάτων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐκπεπληγμένου πλήθους (1). Ἐὰν ἐλλείπωσιν οὐσιωδέστεραι ἀποδείξεις, τοιαῦται μηδαμιναὶ συμπτώσεις θέλουσιν ἐπιφέρει, εἰ μὴ οὐδὲν ἕτερον, ἰσχυρὰν τοὐλάχιστον εἰκασίαν, ὅτι ἡ Ἰθάκη τοῦ Ὁμήρου ἦτο πλέον τι ἢ πλάσμα τῆς φαντασίας, ὡς τινες ὑπέθεσαν διότι εἰ καὶ τὸ σύνολον μύθου τινὸς δύναταί τις εὐκόλως νὰ φανταασθῇ, ὅμως ἡ κατάλληλος ἐφαρμογὴ μικρῶν περιστατικῶν εἰς μακρὸν καὶ ἐπεξειργασμένον ψεῦδος εἶναι δεινὸν καὶ τολμηρότατον ἐπιχείρημα.

Ἡ ἀπὸ τοῦ παλαιοκάστρου τοῦ Ὀδυσσέως θέα εἶναι λίαν θελκτικὴ καὶ μεγαλοπρεπής. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔχεις ὑπ' ὄψιν τὸ ἑλικοειδὲς στενὸν τὸ ἀποχωρίζον τὴν Ἰθάκην τῆς Κεφαλληνίας, ἧς τὰ τραχέα ὄρη ἐγείρονται ἀποτόμως ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ εἰς ἀπόστασιν δέκα περίπου μιλίων δύνασαι σαφῶς νὰ διακρίνῃς τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Σάμου, ἐξ ἧς ἦλθον εἴκοσι τέσσαρες μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης (2), καὶ ἥτις ἐν ἔτει 189 π. Χ. ὑπέρεη ἐπὶ τέσσαρας μῆνας τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πολιορκείαν (3). Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ μέγας λιμὴν τῆς Ἰθάκης, μὲ ὅλους τοὺς βράχους καὶ ὅρμους του, κεῖται ἀμέσως ὑπὸ τοὺς πόδας σου, οὗ τὰ ὕδατα ὑπογελῶσι *μὲ τὸ ἀνήριθμον* ἐκεῖνο *γέλασμα* (4), τοῦ ὁποίου τὴν γλυκύτατα ἀόδαλως δύναται νὰ συναισθανθῇ ὁ μὴ ἰδὼν μεσημβρινὴν θάλασσαν ὑπὸ μεσημβρινὸν ἥλιον διαλάμπουσαν. Καὶ πρὸς ἀνατολὰς μὲν τὸ ὄμμα περιπλανᾶται ἐπὶ συμπλεγμάτων περικαλλῶν νησιδίων μέχρι τῶν ὀρέων τῆς Ἀκαρνανίας, ἅτινα ὡς κύματα θυελλώδους ὠκεανοῦ ἐπ' ἀλλήλων ἐπισωρεύονται· πρὸς μεσημβρίαν δὲ ὁ ὁρίζων κλείεται ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν ἀκρωρειῶν τῆς Πελοποννήσου, χιονασκεπῶν τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους, καὶ ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων περιαυγαζομένων· καὶ πρὸς ἄρκτον ἡ Λευκὰς λήγει εἰς τὸ ἀπότομον καὶ λευκὸν ἄκρωτήριον, *ἅλμα Σαπφοῦς* ἐπονομαζόμενον, τὸ τοσοῦτον παρὰ τῶν ἀρχαίων ὑμνηθὲν ὡς τὸ ἔσχατον τοῦ ἀτυχοῦς ἔρωτος καταφύγιον. Παρὰ τὰ εὐρέα θέμεθλα, οὐδὲν ἕτερον ἀπομένει τοῦ ἐπὶ τῆς ἐσχατιᾶς τοῦ ἀκρωτηρίου ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος· ἀλλὰ μικρὸν μοναστήριον, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Νικολάου, τοῦ προστάτου τῶν θαλασσοπορούντων, ἵσταται ἐν τινι ὑποκεκρυμμένῃ γωνίᾳ οὐχὶ μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ. Φιλόκαλον αἴσθημα συχνάκις παρεκίνησε τοὺς ἀνθρώπους, κατά τε τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους, νὰ ἐπιστέψωσι διὰ ναοῦ ἢ ἐκκλησίας, τοὺς λόφους τῆς γῆς τῶν γενεθλίων των. Ὁ ναὸς τοῦ τε Λευκαδίου καὶ τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος, ὁ τῆς Παλλάδος ἐπὶ τοῦ Σουνίου ἀκρωτηρίου, καὶ ὁ τοῦ Διὸς ἐν Αἰγίνῃ, δὲν εἶναι εἰμὴ οἱ πρόδρομοι τῶν ἐφ' ὑψους ἐκκλησιῶν τῆς Θεοτόκου ἐν Honfleur καὶ Μασσαλίᾳ ἐξ ὧν ὁ *ἀστὴρ τῆς θαλάσσης* (stella maris κατὰ τὴν Λατινικὴν ἐπίκλησιν τῆς θεομήτορος), ὁδηγεῖ τὸν ναύτην μακρὰν τῆς πατρικῆς ἑστίας, καὶ ἀνακαλεῖ τοὺς περιπλανωμένους στοχασμούς του εἰς τὸν ἕτερον καὶ εὐτυχέστερον ἐκεῖνον λιμένα, τὸν προσμένοντα αὐτόν, ὅταν αἱ τρικυμίαι καὶ ταραχαὶ τῆς παρούσης ζωῆς θέλουσι παρέλθει ἀνεπιστρέπτως.

Παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ κάστρου τοῦ Ὀδυσσέως ἀνεκαλύφθησαν πολλαὶ λάρνακες, διάφορα μάρμαρα μὲ ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς καὶ τινα χάλκινα ἀγάλματα, ἀγγεῖα καὶ δακρυοδόχοι φιάλαι, ὡς ἐπίσης χρυσᾶ δακτύλια καὶ ἄλλα κοσμήματα, ὧν τινα καλῶς καὶ λεπτῶς ἐξειργασμένα. Ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι ἐκεῖ ἦτο τὸ ἀρχαῖον κοιμητήριον τῆς Ἰθάκης. Εἰς τὰς Ἑλληνικὰς νήσους τὰ μνημεῖα τῶν νεκρῶν ἐν γένει τάσσονται παρὰ τὴν θάλασσαν, τὴν λεωφόρον τῶν ἐπιζώντων αὐτῶν φίλων, ἐκ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος ἀναμφιβόλως ὅπερ ἔθεσε τὰ μνήματα τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων παρὰ τὰς ἀγυιὰς καὶ τὰς ὁδούς, ὡς τοῦτο ἀριδήλως ἀποδεικνύεται ἔκ τε τῶν ἐρειπίων τῆς Πομπηΐας καὶ ἐκ τῆς συνεχῶς ἀπαντωμένης ἐπιγραφῆς Siste viator, *στῆθι παροδίτα*. Μεταξὺ τῶν βράχων, πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς παλαιᾶς πόλεως, δύναταί τις νὰ διακρίνῃ ὡσαύτως ἀρχαῖα τινὰ μνήματα γεγλυμμένα ἐν τῷ στερεῷ λίθῳ. Ἐπί τινος αὐτῶν ἵσταται ἀτεχνον γυναικεῖον ἄγαλμα, καὶ φυσικῷ τῷ λόγῳ, τὸ δημῶδες αὐτοῦ ὄνομα εἶναι *Μνῆμα τῆς Πηνελόπης*.

β'. Πλησίον τῆς νοτιοανατολικῆς ἄκρας τῆς νήσου ἐγείρεται ὡραῖος λευκὸς λόφος ἀπέναντι τῆς θαλάσσης. Ἐκ πολλῶν αὐτοῦ στενῆ φάραγξ ἐνδεδυμένη τοὺς ἀειθαλεῖς καὶ ἀρωματικοὺς θάμνους τῆς Ἑλλάδος, κατέρχεται διὰ λίαν κατωφεροῦς ἀποκλίματος πρὸς τὸ παράλιον, διανοίγουσα ὡς ἐν εἰκόνι, μεταξὺ τῶν χλοερῶν αὐτῆς κορυφῶν τὴν μεγαλοπρεπῆ θέαν τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ὀρέων τῆς Ἀκαρνανίας. Ἐν τινι γωνείᾳ τῆς κατωφερείας ταύτης ὑπάρχει φυσικὴ καὶ ἀέναος δεξαμενή, ἣν ἡ παράδοσις τῶν νησιωτῶν ταυτίζει τῇ παρ' Ὁμήρου *κρήνῃ Ἀρεθούσῃ*. Οὐδὲ ἔπαυσαν ὡσαύτως νὰ ὀνομάζωσι *Κόρακα* τὴν πέτραν· καὶ οἱ κόρακες οὓς συνεχῶς δύναταί τις νὰ ἴδῃ περὶ αὐτὴν ἀνιπταμένους, ὡς ἂν ἦτο ἡ προσφιλὴς αὐτῶν φωλεά, λαλοῦσι τρικνώτερον πρὸς τὴν πεποίθησιν ἢ ὁλόκληροι σελίδες σοφῶν συγγραμμάτων καὶ ἐπιχειρημάτων. Αὕτη εἶναι πιθανῶς ἡ κατάκρημνος πέτρα ἣν ἀναφέρει ὁ ποιητὴς, ὅτε παριστᾷ τὸν Ὀδυσσέα προκαλοῦντα

---

(1) Ὀδυσ. Ν, 344. Τὰ ἐναντία ἐπιχειρήματα συλλέγει καὶ κατατάσσει ὁ καθηγητὴς Völcker ἐν τῇ Ὁ μ η ρ ι κ ῇ Γ ε ω γ ρ α φ ί ᾳ αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπιτυχῶς ἀνεσκευάσθησαν ἐν τινι φυλλαδίῳ ὑπὸ τοῦ Rühle von Lilienstern, Ueberdas Homerische Ithaca. Ἡ δὲ συμπάθεια μεθ' ἧς ὁ Ὅμηρος προφανῶς ἐνδιατρίβει εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Ἰθάκης παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὴν παράδοσιν ὅτι ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, καὶ ἑπομένως βλέπομεν αὐτὴν ἀριθμουμένην μεταξὺ τῶν ἑπτὰ πόλεων αἵτινες ἠμφισβήτουν τὴν τιμὴν τῶν γενεθλίων του

Ἑπτὰ πόλεις μάρναντο σοφὴν διὰ βίβλον Ὁμήρου,
Σμύρνα, Χίος, Κολοφών, Ἰθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

Ἀλλ' ὁ βιογράφος αὐτοῦ ἀποδίδει τὴν ἐντελῆ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ γνῶσιν τῆς νήσου εἰς τὴν κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν αὐτοῦ ἐκεῖσε διαμονήν του ἕνεκεν θριμείας νόσου τῶν ὀφθαλμῶν, ὅτε λέγεται ὅτι περιεποιήθη αὐτὸν φιλοφρόνως ὁ Μέντωρ, εἷς τῶν κυριωτέρων ἐγκατοίκων εἰς ὃν ἀπέδωκε τοσοῦτον ἐξοχον χαρακτῆρα ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ

(Βίος Ὁμήρ. 7.) Πρδ. Μύρ, Τομ. Α. σελ. 61.

(1) Τὸ εὔφωνον Ἰ ο α κ ή σ ι ο ς, ὅπερ μεταχειρίζεται ὁ Ὅμηρος, ὑπῆρξε πάντοτε ἐν χρήσει ὡς ἐπίσης τὸ Ἰ ο α κ ὸ ς (Θ ι α κ ὸ ς) ὃ μεταχειρίζεται ὁ Εὐριπίδης, Κύκλ. 103

Ἰθακὸς Ὀδυσσεὺς γῆς Κεφαλλήνων ἄναξ.

(2) Ὅρα Παράρτημα Β'.

(3) Κικέρ. De Oratore, a', 44 ut Ithacam illam, in asperrimis saxi tamquam nidulum affixam, sapientissimus vir immortalitati anteponeret.

(4) Ὀδυσ. Β, 146.

(1) Πρῶτος ὁ συνταγματάρχης Μὺρ ἐπέστησε τὴν προσοχήν του ἐπὶ τῶν ἀξιοπαρατηρήτων τούτων χωρίων. Οὗτος δὲ ἐπίσης μετὰ πολλῆς ἐξυνοίας παρετήρησεν ὅτι τὸ ἁπλοῦν γεγονὸς ὅτι ὑπάρχει λιμὴν ἀ μ φ ο τ έ ρ ω θ ε ν τοῦ ἰσθμοῦ ἐφ' οὗ ἵδρυται τὸ Παλαιόκαστρον τοῦ Ὀδυσσέως ἀρκεῖ πρὸς ἀνασκευὴν τῶν ἐπιφερομένων ἐπιχειρημάτων ἐν τῇ ἀναλύσει τοῦ ζητήματος ἐὰν τὰ βασίλεια τοῦ Ὀδυσσέως ἔκειντο ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἢ δυτικοῦ μέρους τῆς νήσου. Πραγματικῶς ἔκειντο ἐπ' ἀμφοτέρων. Πρδ. Μὺρ Κεφ. ΣΓ' πολλαχοῦ.

(2) Ἀπολλοδωρ. παρὰ Στράβ. Γ', 2.

(3) Λιβ. ΑΠ', 29.

(4) Αἰσχύλ. Προμηθ. Δεσμ. 89 πόντιόν τε κυμάτων ἀνήριθμον γέλασμα.

τὸν Εὔμαιον *βαλέειν μεγάλης κατὰ πέτρης* ἐὰν εὕρῃ αὐτὸν ψευδόμενον (1), καὶ ὅλως ἔλλογος εἶναι ἡ εἰκασία, ὅτι ἡ μικρὰ αὕτη πεδιὰς ἦτο ἡ διαμονὴ τοῦ συβώτου (2). Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οἱ ποιμένες τῆς Ἑλλάδος ποιοῦσι τὰ σκηνώματα αὐτῶν πλησίον φρεάτων καὶ πηγῶν. Τοιαύτη δὲ πηγὴ καὶ τοιοῦτον καταφύγιον, οἷα εὑρίσκονται ἐν τῷ μέρει τούτῳ, ἔπρεπε κατὰ πάντα χρόνον νὰ ἐκτιμῶνται καὶ νὰ εὐφημίζωνται εἰς τοσοῦτον ἄνυδρον γῆν· εἶναι κατὰ γράμμα, *ποταμὸς φερόμενος ἔνδοξος ἐν γῇ διψώσῃ* (3). Ὀρθῶς παρετηρήθη, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου περιγραφὴ τῆς διαμονῆς τοῦ Εὐμαίου (4) ὁμοιάζει περιέργως πως τὰ εἰς τὰ πέριξ τοῦ Θάμνου τούτου νῦν ὑπάρχοντα καλύβια. Ἡ θέσις αὕτη εἶναι *περισκέπτῳ ἐπὶ χώρῳ*· περὶ δὲ ἕκαστον αὐτῶν ὑπάρχει *αὐλὴ περίδρομος* καὶ ἄτεχνον περιτείχισμα ἀσυναρμόστων λίθων, ἐστεμμένον ζωφόρον ἀχέρδου καὶ ξυλίνους θριγκούς (5). Παρόμοια εἶναι τὰ σκηνώματα τῶν ποιμένων εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Τὰ καλύβια ταῦτα, ὅταν ἐγείρωνται μόνον πρὸς πρόσκαιρον καταφύγιον ὑπὸ τῶν νομάδων φυλῶν τῶν Βλάχων, οἵτινες εἶναι οἱ Σκύθαι τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, quorum plaustra vagas ritè trahunt domos συνίστανται μόνον ἐξ ὀλίγων πασσάλων, ἐστεγασμένων διὰ ψαθίων ἢ χλωρῶν κλώνων, καὶ οἱ ἄγριοι ἐγκάτοικοι αὐτῶν περὶ τὰς ἑστίας των ἀνακαθήμενοι, ἀναγκαίως ἐνθυμίζουσι τοὺς χωρικοὺς ἐκείνους τοὺς ὁποίους.

. . . . Dall' alte selve irsuti manda
La divisa dal mondo ultima Irlanda (6).

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

Ἡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος.

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἴδε φυλλ. 208.)

—ooo—

Μεταβαίνομεν τώρα εἰς τὸν δεύτερον συγγραφέα τοῦ ὁποίου τὸ πόνημα ἐσημειώσαμεν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς παρούσης, συγγραφέα πάντη διάφορον τοῦ πρώτου, διερευνῶντα τὰς ἀρχαιότητας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ καταλιπόντα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους πληρεστάτην περιγραφὴν αὐτῆς. Οὗτος, ὡς καὶ ὁ Βυσβέκ, σπανίως ἀναμιμνήσκεται τῶν τότε κατοίκων, ἂν καὶ κατὰ τοὺς λόγους αὐτοῦ, περιεφέρετο ἀκωλύτως ἐντὸς τῆς πόλεως. Ὅσα ὅμως περὶ τῶν Γραικῶν λέγει θεωρῶ πολύτιμα, καὶ θέλω φροντίσει νὰ τὰ ἀναφέρω, ἐξηγῶν πρῶτον τὴν πιθανὴν αἰτίαν τῆς τόσης αὐτοῦ καταφορᾶς κατὰ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Πέτρος Γύλλιος, λατινιστὶ Petrus Gyllius, καὶ γαλλιστὶ Pierre Gilles, ἐγεννήθη εἰς Albes τῆς Γαλλίας τὸ 1490 ἔτος. Ἐξ ἀπαλῆς νεότητος κατεγίνετο σπουδάζων τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἐρευνῶν τὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τοὺς πρώτους τῆς νεότητός του χρόνους, ἐταξείδευεν εἰς Γαλλίαν, Ἰταλίαν, Ἀσίαν καὶ τινα μέρη τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ φιλομάθεια τοῦ νέου περιηγητοῦ, τόσον ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ φιλομαθοῦς Φραγκίσκου Α', βασιλέως τῆς Γαλλίας, ὥστ' ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀνατολήν, διὰ νὰ ἐξετάσῃ καὶ περιγράψῃ τῆς Χαλκηδόνος καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ ἐρείπια. Τὴν ἐντολὴν ταύτην ἐξετέλεσε μὲ φιλοπονίαν τοιαύτην, ὥστε τὸ περὶ Κωνσταντινουπόλεως σύγγραμμά του ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τοπογράφους ἀντὶ πλουσίας γνώσεων πηγῆς. Τεσσαράκοντα χρόνους κατέτριψεν εἰς τὰς πολυμόχθους ταύτας περιηγήσεις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν. Ἐπὶ τέλους, ἕνεκα τῆς ἀπορίας τοῦ Γαλλικοῦ ταμείου, ἡ βασιλικὴ χορήγησις ἐπαύθη, καὶ ὁ Γύλλιος ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν, φέρων σπουδαίας περὶ τῶν τόπων τούτων συγγραφάς. Εἰς τὴν τότε κατάστασιν τῆς Γαλλίας, ἕνεκα τῶν πολέμων κατὰ τοῦ κραταιοῦ Καρόλου Ε', ὅλαι αἱ παρὰ τοῦ Φραγκίσκου διδόμεναι χορηγίαι εἰς λογίους καὶ ἐπιστήμονας, αἱ μὲν ἠλαττώθησαν, αἱ δὲ κατηργήθησαν. Κατηργήθη δὲ καὶ ἡ τοῦ Γυλλίου, ὅστις ταλαιπωρούμενος ἀπὸ μεγίστην ἔνδειαν, καὶ δαπανήσας τὴν μικρὰν αὐτοῦ περιουσίαν κατὰ τὰ πολυδάπανα ταξειδιά του, κατέφυγεν εἰς Ῥώμην, πλησίον τοῦ Γάλλου καρδινάλου Ἀρμανὰκ (d'Armagnac). Ἐνταῦθα συνέγραψε τὰ σοφὰ αὐτοῦ πονήματα περὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Θρακικοῦ Βοσπόρου. Ἡ ἀπροσδόκητος ἀποκοπὴ τῆς βασιλικῆς χορηγήσεως φαίνεται ὅτι ἐλύπησε τὸν Γύλλιον ὑπέρμετρα, διότι ὅλα αὐτοῦ τὰ συγγράμματα, ἐκπονηθέντα ἐν Ῥώμῃ μαρτυροῦν τὴν χολὴν αὐτοῦ κατὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐν γένει. Παντοῦ λαλεῖ πικρά, τὰ πάντα εἶναι μάταια. Πλήρη χολῆς καὶ πικρίας εἶναι τὰ περὶ Τούρκων καὶ Γραικῶν γραφόμενα. Ὁ Γύλλιος ἦταν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸ τοῦ Βυσβέκ, χρόνους τινάς, διότι ἀπεβίωσεν ἐν Ῥώμῃ τὸ 1555, ἤτοι δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄφιξιν τοῦ Βυσβέκ. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶχεν ἤδη γενεῖ γνωστὸν εἴς τε τὸν πρέσβυν τοῦτον καὶ εἰς τοὺς λογίους ὅλους τῆς Εὐρώπης. Ὁ Βυσβὲκ ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Γυλλίου ὡς ἐγνωσμένον καὶ δὲν περιγράφει τὰς ἀρχαιότητας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς γενησομένης τῆς περιγραφῆς παρὰ τοῦ Γυλλίου. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο κατὰ πρῶτον ἐφάνη τὸ 1561 ἔτος πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Βυσβέκ.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Γυλλίου, ὡς εἶπα, ὀλιγώτατα περιέχει περὶ τῶν Γραικῶν· ἀλλὰ περὶ τὸ τέλος ἐπαριθμῶν τὰς πολλὰς δυσχερείας τῆς ἱστορικῆς ἀνιχνεύσεως τῶν ἐρειπίων, λαλεῖ περὶ τῶν Γραικῶν, καὶ ἐπειδὴ οἱ λόγοι του εἶναι σαφεῖς καὶ ἀγανακτοῦντος περιηγητοῦ παράπονα, δὲν ἀρμόζει νὰ τοὺς παραλείψωμεν. Ὁ ἀναγνώστης ἂς ἐνθυμῆται ὅσα εἴπομεν ἀνωτέρω καὶ εἰς ὁποῖον ἀναβρασμὸν ἐγράφηπαν τὰ συγγράμματα ταῦτα. Ὁ Γύλλιος λέγει, ὅτι ἐνῷ διέτριβεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, πάμπολλοι γαοὶ καὶ παλάτια ἐκ θεμελίων ἠφανίσθησαν, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκτίσθησαν οἰκοδομαὶ Τουρκικαί, ὥστε ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἀρχαίων τούτων ἱδρυμάτων ἐξηφανίσθη, καὶ ὅτι ἂν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ ἱδρύσας καὶ κοσμήσας τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἢ οἱ ἄλλοι οἱ ἐπαυξήσαντες αὐτὴν ἀνεστήνοντο, δὲν ἤθελαν ἀναγνωρίσει τῶν ἰδίων ἱδρυμάτων τὴν θέσιν. « Τί ἠδυνάμην ἐγώ, λέγει ὁ συγγραφεὺς ὁ ἀλλοδαπός, τὸν ὁποῖον οὔτε ἴχνη τῶν ἀρχαίων κτιρίων, οὔτε ἀνδριάντες, οὔτ' ἐπιγραφαί, οὔτε νομίσματα, οὔτε ζηλωταὶ ἐγχώριοι τῆς ἀρχαιότητος δύνανται νὰ φωτίσωσιν; Οἱ ἐγκάτοικοι ἀποστρέφονται τὰς ἀρχαιότητας, ἐμποδίζουν μᾶλλον τοὺς ζητοῦντας, ὥστ' ἐλευθερίαν νὰ καταμετρήσῃς καὶ ἐξετάσῃς δὲν ἔχεις οὔτε ἀπὸ βαρβάρους οὔτε ἀπὸ Γραικούς. Οὗτοι δὲ οἱ Γραικοὶ οὐδὲν ἔχουν ἀλλοτριώτερον τῶν γραμμάτων, οὐδὲν ἀνοσιώτερον τοῦ ἀνόματος τῶν Λατίνων, τοὺς ὁποίους δάκνουν ὡς σκύλους καὶ ὡς σκύλους ἀποστρέφονται καὶ καταρῶνται. Οὐδὲν δόλωμα δύναται νὰ τοὺς καθησυχάσῃ, παρὰ ὁ ἄρθονος ζωμὸς τῆς σταφυλῆς (1). Οὐδὲν ἀπ' αὐτοὺς δύνασαι νὰ ἐξάξῃς ἐκτὸς ἀσήμων τινῶν πραγμάτων. Πρόσθες καὶ τὴν ἀδρανῆ ἀμάθειαν τῶν Γραικῶν, οἵτινες φαίνονται ὅτι κατέπιαν ὁλόκληρον τὸν ποταμὸν τῆς λήθης (2). Οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν γνωρίζει ποῦ εἶναι τὰ ἀρχαῖα ἱδρύματα, ἀλλ' οὔτε φροντίζει νὰ μάθῃ. Οὔτε οἱ ἱερεῖς αὐτῶν γνωρίζουν τοὺς τόπους, ὅπου πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κατεδαφίσθησαν ἱερὰ καταγώγια, καὶ παραξενίζονται ἂν τις ζητήσῃ τὰ τοιαῦτα. Τοιουτοτρόπως τὰ πάντα ἐρημόνονται, ὥστε ὁ γέρων ἀγνοεῖ ὅσα ὢν παιδίον εἶδε, καὶ ὄχι μόνον κτίρια ἀρχαῖα ἠφανίσθησαν, ἀλλὰ καὶ τῶν τόπων τὰ ὀνόματα ἀπωλέσθησαν, καὶ διεδέχθησαν αὐτὰ ἄλλα βάρβαρα καὶ Σκυθικά. »

Θρηνεῖ ὁ Γύλλιος τὴν φθορὰν τῶν ἀρχαίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱδρυμάτων, λέγων ὅτι μεταγενέστεροι τοπογράφοι θέλουν ματαίως ζητεῖ πολλὰ ἴχνη τῶν παρ' αὐτοῦ περιγραφέντων μνημείων. Ταύτης τῆς προφητείας τὴν ἀλήθειαν ἐπεσφράγισεν ὁ χρόνος, καὶ τὴν σήμερον εἰς μάτην ἀναζητοῦμεν πολλὰ ἱδρύματα ἀπολεσθέντα ἐντὸς τῶν τριῶν τούτων ἑκατονταετηρίδων. Θρηνεῖ πρὸς τούτοις καὶ τὴν κακοτυχίαν εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἔρριψεν ὁ θάνατος τοῦ Φραγκίσκου (1), παρακινήσαντος αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὄχι μόνον διὰ νὰ περιγράψῃ αὐτήν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ συλλέξῃ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ χειρόγραφα. Περὶ τούτων μνείαν δὲν κάμνει εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ. Τελειόνων δὲ λέγει ὅτι ἄλλο δὲν τὸν παρεκίνησεν εἰς τὴν χαλεπὴν ταύτην ὁδοιπορίαν καὶ εἰς τὴν διαμονὴν μεταξὺ τόσων κακεντρεχῶν βαρβάρων, παρὰ ἡ ἐπιθυμία νὰ ὠφελήσῃ διὰ τῆς ἐρεύνης τόσων ἀρχαίων ἱδρυμάτων καὶ τόσων εὐκλεῶν πόλεων.

Ταῦτα εἶναι τὰ ἀφορῶντα τὸν σκοπόν μας εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο σύγγραμμα τοῦ Γυλλίου, περὶ τοῦ ὁποίου περιττὸν πλειότερον νὰ εἴπωμεν, διότι εἶναι γνωστὸν εἰς τοὺς λογίους, καὶ γνωστότερον μάλιστα τοῦ συγγράμματος τοῦ Βυσβέκ.

Ἄτημα ἴσως φανοῦν τὰ γραφόμενα ταῦτα εἰς τοὺς πλειοτέρους ἀναγνώστας, τοὺς ζητοῦντας σαφεστέρας ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ τῆς τότε καταστάσεως τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ τί ἦτο τὸ ἔθνος ἐπὶ Σουλεϊμάνου τοῦ Μεγάλου; Τίνα τὰ κατορθώματα τῶν ὁμογενῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀγερώχου καὶ ἀηττήτου τούτου μονάρχου; Ἐνῷ ὁ αἰὼν οὗτος εἰς τὴν Εὐρώπην ἦτον αἰὼν μεγαλουργὸς εἰς τέχνας, ἐπιστήμας καὶ ἀπεράντους θαλασσοπορίας, μόνη ἡ Γραικικὴ ἱστορία τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἶναι ἱστορία ὁμοδόξων τινῶν δεσποτῶν, ποτὲ μὲν διαμαχομένων, ποτὲ δὲ συμμαχούντων κατὰ τοῦ Σουλεϊμάνου, καὶ Φράγκων ἡγεμονίσκων, ἐλθόντων πρὸ καιροῦ ἐξ Ἰταλίας καὶ Γαλλίας, καὶ κυριευσάντων τῆς ἀσθενοῦς τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατορίας ὁλοκλήρους ἐπαρχίας καὶ νήσους. Ἡγεμονίας καὶ Βασίλεια ἀνώρθωσαν εἰς τὰς εἰκρατεῖς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, καὶ καθήμενοι εἰς τὰς ἀκρωρείας τῶν νησιωτικῶν τούτων βράχων, ἐπέβλεπαν διὰ μιᾶς ὁλόκληρον τὸ Βασίλειον αὐτῶν. Ἔκτοτε ἄρχεται ὁ ἀξιοθρήνητος διαμελισμὸς τῶν νησιωτῶν εἰς δύω διαμαχομένας θρησκείας· οἱ Λατῖνοι χλευάζοντες καὶ τυραννοῦντες τοὺς ἀναλγήτους Γραικούς, ἔμειναν μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν Ὀθωμανῶν μὲ μόνην τὴν ἀνάμνησιν τῆς προτέρας αὐτῶν ἐξουσίας.

Ἀφρόνως ἐπολιτεύοντο πάντοτε οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ τὰ τῶν Λατίνων φρονοῦντες πρὸς τοὺς ὑποτελεῖς Γραικούς, καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐκορυφώθη

---

(1) Ὀδυσ. Ξ, 389.

(2) Ὀδυσ. Ν, 407 δῆεις τόν γε σύεσσι παρήμενον· αἱ δὲ νέμονται
παρ' Κύδωνος πέτρῃ, ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

(3) Ἠσαΐου ΑΒ', 2.

(4) Ὀδυσ. Ξ, 5—12.

(5) Μάρ. Κεφ. ΣΓ.

(6) Tasso Gerusalemme Liberata I, 14.

(1) Ὁ Γύλλιος λέγει ὅτι οἱ Βυζάντιοι τῆς ἐποχῆς του, ἔπινον πιστῶς τὴν οἰνοφλυγίαν τῶν πατέρων αὐτῶν. Ἀναφέρει δὲ εἰς τὸν πρόλογόν του ἀρχαίους τινὰς κωμικούς, μνημονεύσαντας τὴν συνήθειαν ταύτην κοινὴν καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τί ἤθελεν εἰπεῖ ὁ Γύλλιος, ἂν ἔβλεπε σήμερον τὰ πολυάριθμα οἰνοπωλεῖα τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης;

(2) Addo Graecorum inertem insciitiam, qui videntur totum oblivionis flumen obibisse. σελ. 58.

(1) Non accuranda, sed damnanda fortuna, in quam me conjecit Francisci regis mors, cujus nutu in Graeciam accesseram σελ. 241.

ἡ ἀγανάκτησις τούτων κατὰ τῶν Φράγκων τυχοδιωκτῶν ἕνεκα τῶν πρὸς τὴν θρησκείαν αὐτῶν ἐξυβρίσεων καὶ τῆς ἀκολασίας, ὥστε συνεμάχησαν ἐπὶ τέλους μετὰ τῶν Τούρκων, προτιμῶντες τούτων τὴν ἀρχήν, ὡς ἀνεχομένων καὶ σεβομένων τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Χριστιανῶν. Πολλὰ μαθήματα συνετῆς πολιτικῆς ἠδύνατο νὰ διδαχθῇ ἡ κραταιὰ Βενετία παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν· ἀλλ' ἡ δαιμόνιος μανία τοῦ νὰ φέρῃ τοὺς Γραικοὺς εἰς τὴν Λατινικὴν θρησκείαν, τὴν ἐτύφλωττε τόσον, ὥστ' ἐζήτει διὰ τῆς βίας ὅ,τι δὲν ἀπέκτα διὰ μισθῶν. Ποτὲ δὲν ἐσυλλογίσθη ὅτι οἱ Γραικοί, οἱ τόσον εὐκόλως κατακτώμενοι, οἱ διαβαίνοντες ἀπὸ κυριαρχίας εἰς κυριαρχίαν, ἄλλο καταφύγιον δὲν εἶχαν εἰς τὴν τόσον τῆς πατρίδος παράλυσιν, παρὰ τὴν θρησκείαν· ταύτην δὲ ὑβρίζοντες, καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῆς σχισματικοὺς καλοῦντες, ἤλπιζαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ πείσωσιν αὐτοὺς νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν Πάπαν. Ὅλων τούτων τῶν κακοπραγιῶν ἡ ἀνάμνησις, καὶ ἡ μετέπειτα προφανὴς συνεργία τῶν Γραικῶν μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῶν ὀλίγων ἔτι ἡγεμονευόντων Φράγκων, ἐζωπύρησεν ἔκτοτε τὸ μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων μῖσος (1).

Ὅλη ἡ ἱστορία τοῦ Γραικικοῦ γένους, ἀπὸ τῆς ἁλώσεως μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος μεσοῦντος, εἶναι ἱστορία πράξεων ἀσήμων ἐρίδων θρησκευτικῶν καὶ ματαίων πόνων, ἱστορία διηγουμένη ἄλλων πράξεις καὶ ἀγῶνας. Ὁ ζητῶν τοιαύτας πληροφορίας ὀλίγας καὶ ἀσαφεῖς, εὑρίσκει αὐτὰς διεσπαρμένας ἄνευ τάξεως καὶ ῥυθμοῦ εἰς συγγράμματα ξένων περιηγητῶν, καὶ εἰς τὰ τῶν ὀλίγων ἡμῶν διδασκάλων. Τὰ μὲν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ἄσημα, γίνονται πολλάκις ἐπίσημα, καὶ τὰ ὀλίγα τὰ ἀφορῶντα τὴν τότε οἰκτρὰν θέσιν τοῦ ἔθνους, γίνονται ἀφορμὴ πλειοτέρας γνώσεως εἰς ἄλλους.

Μεγάλως ἐπενήργησαν ἐπὶ τὸ Γραικικὸν ἔθνος ἡ Γένοβα καὶ ἡ Βενετία. Ἀμφότεραι αἱ δημοκρατίαι κατέστησαν καὶ πάλιν ἀπώλεσαν πόλεις καὶ φρούρια τῆς Ἑλλάδος· καὶ ἂν ἡ Βενετία ἀσυγκρίτως τῆς Γένοβας ἰσχυροτέρα, εἰς τὰς εὐχερεῖς καὶ ἀμόχθους ταύτης κατακτήσεις δὲν ἐπεβουλεύετο τὴν ὀρθόδοξον θρησκείαν, καὶ προφανῶς πολλάκις δὲν ἐκώλυε τὴν λατρείαν αὐτῆς, οὐδεὶς γινώσκει τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ κατὰ τῶν τότε Ὀθωμανῶν, ἐγκαρδίως συμβοηθουμένη παρὰ τῶν ὑποτελῶν Γραικῶν. Ἐνῷ αὕτη σήμερον ζῇ εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Ἀδρίου μὲ τὰ μαρμάρινά της παλάτια, ὅπου κατέλυσαν τόσοι θαλασσοκράτορες δημοκράται, ἀλλογλώσσου καὶ ἀλλογενοῦς κράτους ὑποτελὴς πόλις, ἡ Ἑλλὰς τῆς ὁποίας τὴν θρυλλουμένην κακεντρέχειαν οὔτ' οἱ στόλοι τῆς οὔτ' οἱ ἱερεῖς της δὲν ἐπτόησαν, ἀνωρθώθη, ζῇ καὶ πολιτεύεται ἀνεξάρτητος καὶ ἐλευθέρα. Σωτήριον μάθημα τοῦτο πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τοὺς καταφρονοῦντας τὴν θρησκείαν τῶν λαῶν καὶ ἐξυβρίζοντας αὐτοὺς ἐκείνους, ἐκ τῶν ὁποίων περιμένουν καὶ συνδρομὴν καὶ σωτηρίαν. Οἱ Φράγκοι, οἱ ζητοῦντες τοιαύτην ἐξωμοσίαν ἀπὸ τοὺς δυναστευομένους καὶ ἀγανακτοῦντας Γραικοὺς, ἐτρέφοντο μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ πράξωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅσα οἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἔπρατταν εἰς τὰς Σλαβικὰς χώρας τῆς Ἀρκτικῆς Τουρκίας. Ἐκεῖ περὶ τὰ μέσα τοῦ ις' αἰῶνος πάμπολλαι Σλαβικαὶ φυλαὶ ἔγιναν καθολικαὶ, καὶ τότε οἱ πλειότεροι ἐγκάτοικοι τῆς ὁμοφύλου Βόσνης, δελεασθέντες παρὰ τῶν Λατίνων ἱερέων, καὶ ἐλπίζοντες διὰ τῆς ἐξωμοσίας ν' ἀποφύγωσι τὴν ἀφόρητον δυναστείαν τῶν ἀλλογενῶν δεσποτῶν, ἔγιναν Ὀθωμανοὶ τηρήσαντες τὰ χριστιανικὰ αὐτῶν ἐπώνυμα μέχρι τῆς σήμερον. Ἀλλ' οἱ Γραικοὶ, τοὺς ὁποίους ἐπεβούλευον οἱ μὲν Λατῖνοι πρὸς μεσημβρίαν, οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ πρὸς ἄρκτον, ἔμειναν οἱ πλειότεροι πιστοὶ εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν, ἂν καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ τοὺς ὑπέσχοντο πλειότερα ἀγαθὰ καὶ ἀσυγκρίτως ἐντιμότερα παρὰ τοὺς Φράγκους(1). Τοιουτοτρόπως παρεκινήθησαν καὶ πάμπολλοι Ἀλβανοὶ εἰς ἐξωμοσίαν καὶ μετὰ τὴν ἀποστασίαν αὐτῶν ἐπέπιπταν ἀκάθεκτοι πλέον καὶ αὐτῶν τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῶν συμπατριωτῶν των Χριστιανῶν. Ἔκτοτε ἤρχισεν ἡ ἀποστασία αὕτη τῶν ἀρκτικῶν τούτων φυλῶν νὰ ἐμπνέῃ φόβον εἰς τοὺς ἐπιλοίπους ἀνθρώπους. Αἱ μητέρες ἐνέπνεαν εἰς τὰ βρέφη αὐτῶν τὴν εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν παντελῆ ἀφοσίωσιν, παρίστανον τὸ μέγεθος τοῦ ἁμαρτήματος τῆς ἐξωμοσίας καὶ τὴν ἀδυσώπητον τοῦ Κυρίου ὀργήν, καὶ νέοι καὶ ἄνδρες, εἰς δημώδεις καὶ ἰδιωτικὰς ἑορτάς, συγχαίροντες ηὔχοντο πρὸς ἀλλήλους νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὸ πάτριον δόγμα μέχρι τέλους. Μὲ τοιαῦτα σωτήρια αἰσθήματα ἀνδριζόμενοι ὅλοι, ἀνεσκολοπίσθησαν, καὶ διεμελίσθησαν ἀγογγύστως παρὰ τῶν ἀλληθρήσκων.

Τοιαύτη ἦτον ἡ πολυχρόνιος πάλη τοῦ δυναστευομένου Γραικικοῦ ἔθνους, κατὰ τῶν Λατίνων καὶ Ὀθωμανῶν. Οἱ Λατῖνοι ἐξηγρίωσαν τοὺς Γραικοὺς, καὶ ἐξύβρισαν τὴν θρησκείαν τούτων πολὺ πλειότερον τῶν Ὀθωμανῶν, πάντη ἀδιαφορούντων. Ὅτε δὲ οἱ Λατῖνοι, διὰ τῆς νικηφόρου πορείας τῶν μαχίμων Ὀθωμανῶν, ἔχασαν τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν ἐπὶ τῶν Γραικῶν, ἤρχισαν θρησκευτικὴν πάλην κατὰ τοῦ Γραικικοῦ κλήρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ βοηθούμενοι παρὰ τῶν ὀμοδόξων πρέσβεων, τῶν κατοικούντων τὴν πρωτεύουσαν ταύτην, παρηνόχλουν ἐπὶ πολλοὺς χρόνους καὶ ποιμένας καὶ ποιμνία. Μάρτυρα τούτου ἔχομεν τὸν πατριαρχεύσαντα Κύριλλον Λούκαριν, καὶ τὰς μυρίας τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ ἄλλων Λατίνων ἱερέων σκευωρίας κατ' αὐτοῦ. Πολλάκις διεκωδωνίζετο ἡ πολυθρύλλητος ἕνωσις τῶν δύω ἀντιμάχων ἐκκλησιῶν, ἐωσότου ὁ Πάπας, ἀπαυδήσας ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς τῶν Γραικῶν, ἐσχημάτισε τὴν τραγελαφικὴν ἐκείνην ἐκκλησίαν τὴν λεγομένην Graeci uniti (Γραικοὶ ἡνωμένοι), φυλάττουσαν μὲν τῆς Ἀνατολικῆς τὴν λειτουργίαν καὶ τὰς τελετὰς ἀλωβήτους, μνημονεύουσαν δὲ μόνον καὶ ἀναγνωρίζουσαν κεφαλὴν καὶ ἐπίσκοπον τὸν Πάπαν.

Ἡ πολυχρόνιος πάλη αὕτη μετὰ τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ Λατίνων ἱερέων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, καθὼς ἀρχήτερα εἶπα, ὠφέλησε τὸ ἔθνος, διότι πλειότερα ἐσπούδασε καὶ πλειότερα ἠγωνίσθη πρὸς σωτηρίαν τοῦ ποιμαινομένου λαοῦ. Οἱ ἱερεῖς τῆς Ῥώμης ἦσαν πολυμαθέστεροι, καὶ καθ' ὅλα λογιώτεροι τῶν ἡμετέρων, καὶ ἡ μάθησις αὐτῶν ἐξόπνισε καὶ ἐδίδαξε τοὺς ὀλιγωροῦντας τῶν καθ' ἡμᾶς κληρικῶν.

Ἡ ἱστορία τοῦ ἔθνους ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὀλίγον ἐνδιαφέρει τοὺς ξένους. Τὰς πλειοτέρας εἰδήσεις ἀρυόμεθα ἐκ τῶν ὀλίγων ἐθνικῶν συγγραμμάτων. Τὰ γεγραμμένα εἶναι ἀτελῆ καὶ ἀσύρραπτα, καὶ οἱ γράφοντες ὀλίγην εἶχαν γνῶσιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς μαθήσεως καὶ αὐτῆς τῆς πατρίου χώρας αὐτῶν. Μολαταῦτα, καὶ μόνα ταῦτα ἔχοντες, δυνάμεθα πολλὰ καὶ ἀξιοπερίεργα νὰ μάθωμεν. Τὰ παρὰ τῶν Εὐρωπαίων περιηγητῶν περὶ ἡμῶν γραφέντα κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους, τὸ λέγω μὲ λύπην μου, δὲν εἶναι οὔτε κολακευτικὰ, οὔτ' ἐπαινετικά. Τῶν ἀλλογενῶν τούτων ἡ καθ' ἡμῶν καταφορὰ εἶναι πικρά. Πολλάκις φαίνονται ὅτι γράφουν ἐκδικούμενοι, καὶ ἀγαλλόμενοι νὰ φανερώνωσιν ὅ,τι κακὸν εἶδαν, ἢ ἤκουσαν περὶ Γραικῶν.

Κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, καὶ τὴν μετέπειτα διάχυσιν αὐτῶν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, πολλοὶ ξένοι περιηγήθησαν τὴν Ἑλλάδα, χάριν τῶν ἀρχαιοτήτων αὐτῆς. Πάσης παιδείας καὶ παντὸς ἔθνους ἄνδρες εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶδαν ἐκ τοῦ πλησίον τὰ ἐλαττώματα, τὴν πενιχρότητα, καὶ τὴν ἀθεράπευτον τοῦ ἔθνους ὅλου ὀλιγωρίαν. Τοὺς τότε Γραικοὺς ὀλίγοι περιγράφουν. Οὐδεὶς περὶ αὐτῶν γίνεται λόγος εἰς τὴν Εὐρώπην, οὔτε σκοπὸν εἶχαν οἱ περιηγηταὶ νὰ μνημονεύωσιν ἔθνος, τὸ ὁποῖον κατ' αὐτοὺς ὡμοίαζε τὰ ἄγρια καὶ ἀκαλλῆ φυτά, τὰ φυόμενα ἄνευ φροντίδος περὶ τοὺς κίονας καὶ καταπίπτοντα ἐν τάχει ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἱδρυμάτων. Ὅλοι συμφώνως μᾶς ζωγραφίζουν, (καὶ τοῦτο σποράδην εἰς τὰ συγγράμματα αὐτῶν), ὡς ὁμοίους μὲ κτήνη, πιστοὺς λάτρας τῆς θρησκείας, ἀλαζόνας περὶ τὰ προπατορικά, λῃστὰς καὶ κλέπτας, ἀγαπῶντας νὰ ἀπατῶμεν καὶ νὰ ψευδώμεθα πρὸς πάντα ξένον. (1) Δὶ ὁμόφωνοι αὗται συγγραφαὶ πηγάζουν, νομίζω, αἱ πλειότεραι ἐκ τοῦ προπατορικοῦ μίσους τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ξένων Λατίνων, καὶ ἐκ τῆς κακῆς τούτων ὑποδοχῆς παρὰ τῶν ἐγχωρίων Γραικῶν. Πρὸς τούτοις, ἕνεκα τῆς κοινῆς πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους ἀποστροφῆς τῶν Γραικῶν, οἱ ξένοι περιηγηταὶ ἠρύοντο παμπόλους πληροφορίας παρὰ πολλῶν ὁμοθρήσκων ὁμογενῶν των, μεταξὺ ἡμῶν συγκατοικούντων, καὶ ὀλίγον μεθ' ἡμῶν σχετιζομένων. Φρονῶ ὅμως, ὅτι οἱ πλειότεροι περιηγηταὶ, ξένοι καὶ ἄπειροι τοῦ ἔθνους, κακὴν δεξίωσιν εὑρίσκοντες παρὰ τοῖς Γραικοῖς, ἔφευγαν μετὰ πικρίας, τοῦ ὁποίου οὔτε τὴν μάθησιν, οὔτε τὸν ἐξευγενισμόν, ἠδύναντο νὰ ἐν παινέσωσιν. Ἂν οἱ περιηγηταὶ οὗτοι, ἐλθόντες εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἐγνώριζαν τὰ πολλὰ καὶ πολυετῆς παθήματα ὅσα εἰς τὸ ἔθνος ἐπροξένησεν ἡ ἀσύνετος πολιτικὴ τῶν ὁμοθρήσκων Λατίνων, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ παρέβλεπαν καὶ ἐσυγχώρουν πολλὰ

(1) Ὁ Ami Boué, εἰς τὸ ποφάτατον περὶ Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας σύγγραμμά του, λέγει ταῦτα· Les Grecs ne cessèrent de voir en eux (δηλ. τοὺς Λατίνους) des hérétiques, et ils laissèrent en 1714 approcher les Turcs avec indifférence, si ce n'est même avec une joie secrète. En effet on avait vu en 1463 un propre grec remettre Argos aux Turcs. Τόμ. 4. σελ. 143.

(1) Κατὰ τὸν ΙΣΤ'. αἰῶνα οἱ Ὀθωμανοὶ ἦσαν πολυπληθέστατοι εἰς ὅλην τὴν Θρᾴκην. Σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἀνώτερος.

(1) Ἀνάφερε εἰς τὴν παροῦσαν διατριβὴν, σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον Tableau du Commerce de la Grèce ὑπὸ Félix Beaujour προξένου Γάλλου εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ πρόξενος οὗτος διέτριψε πολλοὺς χρόνους εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ ἐξέδωκε τὸ σύγγραμμά του ἐν Παρισίοις τὸ 1800 χάριν τῶν εἰς τὴν Τουρκίαν ἐμπορευομένων συμπατριωτῶν του. Ἰδοὺ τί λέγει εἰς τὸν Β' τόμον, ἐν σελίδι 160, λαλῶν περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι Γαλλικοῦ ἐμπορίου· « On n'a besoin ici de plus de principes et de vertus, parce qu'on y est continuellement en contact avec le Grecs et les Italiens, qui sont les deux espèces l'hommes les plus corrompues de la terre. » Ἐν δὲ σελίδι 209 ταῦτα· « Les Grècs et les Juifs sont les deux pestes morales du commerce. L'âme est indignée quand on est obligé par état de scruter leur immoralité profonde. Savez-vous pourquoi il y a si peu de bonne foi dans les marchés du midi de l'Europe? c'est qu' ils sont infestés de Grecs et de Juifs. Malheur aux peuples qui ont avec ces nations dégradées le moindre point de contact. » Ἀλλὰ καὶ ἐν σελίδι 225 προσθέτει τὰ ἑξῆς· « Il on coûte de se faire profète de malheurs; mais on doit la vérité à son pays. Notre commerce du Levant, est perdu sans ressource, s'il passe dans les mains des Grecs, et si on le livre a une liberté illimittée. » Διὰ νὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης τὸν νοῦν τοῦ προξένου τούτου, ἂς τὸν κρίνῃ ἀπὸ τὰ λεγόμενά του περὶ τῶν ἱστορικῶν τῶν ἀρχαίων, τῶν ὁποίων τὰ γραφόμενα δὲν ἠδύνατο νὰ συμβιβάσῃ μὲ τὰ παρόντα. Τόμ. 2, σελ. 158. « Plus on a voyagé, plus on est persuadé que la plupart des historiens anciens sont des imposteurs. Est-il possible qu'on veuille instruire le monde en le trompant!! Πρὸς ἀπόκρισιν τῶν γραφομένων τούτων, καταγράφω τὸν ἀκόλουθον παράγραφον περὶ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐμπορευομένων Ἑλλήνων, ἐκ τοῦ τριτόμου συγγράμματος τοῦ Ἄγγλου βουλευτοῦ W. E. Gladstone ἐκδοθέντος πρὸ τριῶν μηνῶν ἐν Oxford τῆς Ἀγγλίας. Ὁ συγγραφεὺς, ὁμιλῶν περὶ τῆς γνωστῆς ἐπιμιξίας τῶν ἀρχαίων φιλεμπόρων Φοινίκων καὶ Ἑλλήνων, προσθέτει· « We find that still, after the lapse of three thousand years, one race is distinguished beyond all others, for aptitude and energy in prosecuting the pursuits of honorable commerce; that in England, now the centre of the trade whole world, the Greeks of the present day alike excel all other foreigners who frequent her great emporia, and the children of her own energetic and persevering people.» Ἤτοι· « Εὑρίσκομεν ἔτι τὴν σήμερον, μετὰ παρέλευσιν τρισχιλίων χρόνων, μίαν φυλὴν, πασῶν τῶν ἄλλων ὑπερέχουσαν κατὰ τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν δραστηριότητα περὶ τὴν ἔντιμον ἐμπορίαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, κέντρον σήμερον τῆς ἐμπορίας ὅλου τοῦ κόσμου· οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀνώτεροι ὅλων τῶν ξένων τῶν φοιτώντων εἰς τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀγοράς, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν τέκνων τοῦ δραστηρίου καὶ ἐπιμόνου λαοῦ της. « Studées on Homer and the Homeric Age. Τόμ. Α', σελ. 227.

τοῦ ἔθνους ἐλλείμματα. Ἂν ἄοκνός τις περίεργος ἐνηγχολεῖτο εἰς τὴν συλλογὴν ὅλων τῶν κατὰ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἐκδοθέντων, καὶ ἐξιστορῶν τὴν ἐπόχην καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ περιηγητοῦ τὰ καθυπέβαλλεν ὡς μαρτυρίας τῶν ἀλλογενῶν περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ, κατὰ τοὺς πολυθρυλλήτους τούτους τέσσαρας αἰῶνας, λέγω, ὅτι ἡ ὁμόφωνος αὕτη κατηγορία ἤθελεν εἶσθαι σωτήριον μάθημα. Τὴν σύμφωνον πολλῶν ἀλλογενῶν καθ' ἡμῶν καταφορὰν ἐπεθύμουν νὰ ἐγνωρίζωμεν ἅλοι. Ὁ Γάλλιος, ὡς ἴδαμεν ἀνωτέρω, πικρῶς μᾶς ψέγει, καὶ μεμφέται τὴν ἀφιλοκαλίαν, καὶ ἂν θέλετε, τὴν κακεντρέχειαν τοῦ ἔθνους. Ὁ μετ' αὐτὸν Βυσβέκ, μᾶς λυπεῖται ὡς καταθλιβομένους πλειότερον πολλῶν ἄλλων, καὶ πολλὰ παθόντας παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτητῶν. Περιηγηταὶ ὅμως ὁμοίους τοῦ Βυσβὲκ ὀλίγους γνωρίζομεν, καὶ ἡ ἱστορία τῶν τότε Ὀθωμανῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπαινεῖ τὸν ἐμπόλεμον καὶ συνετὸν βίον καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτῶν, ἀποδεικνύει τοῦτο.

Αὕτη τῶν ξένων ἡ περὶ ἡμῶν γνώμη, μετὰ τὴν ἐθνεγερσίαν, ἐτράπη πολλάκις εἰς ἔπαινον· ταύτην πάλιν διεδέχθη ἄλλη, ὅταν μετὰ τὸν πολυετῆ καὶ πολύμοχθον ἀγῶνα, ἤρχισαν αἱ διοικητικαὶ τοῦ ἔθνους δυσχέρειαι, ὅταν ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι προσεκολλήθημεν τυφλώττοντες εἰς ἀλλογενεῖς πρὸς σωτηρίαν, ἐνῷ αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀλλογενεῖς προέτρεπαν ἡμᾶς νὰ ἀναζητῶμεν τὴν ἰδίαν σωτηρίαν εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀγῶνας. Τὸ ἔθνος, πολλῶν ἄλλων μακροβιώτερον, ἔχει μαθήματα παρελθόντα καὶ σύγχρονα πολλά, τὰ ὁποῖα ὅλα εἶναι πρὸς μάθησιν, σωφρονισμὸν καὶ διδασκαλίαν ἡμῶν. Τὰ ὅσα ἀλλογενεῖς ἄλλοτε ἔγραψαν καὶ σήμερον γράφουν ἂς μὴ παραβλέπωμεν, ὡς λήμματα· ἀλλὰ σκεπτόμενοι καὶ διερευνῶντες τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν αἰτίαν αὐτῶν, ἂς θεραπεύσωμεν τὰς ἐλλείψεις ἕνεκα τῶν ὁποίων διασυρόμεθα.

Πολλάκις κομπάζομεν διὰ τὴν εὔκλειαν τῶν προπατόρων, ἐνῷ ἡ εὔκλεια αὕτη γίνεται εἰς ἀλλογενεῖς μὴ ἀγαπῶντας τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀφορμὴ νὰ μᾶς παραβάλλωσι πρὸς τοὺς προγόνους μας, καὶ νὰ μᾶς σμικρύνωσι καὶ ταπεινώσωσι μέχρι γῆς καὶ τάφου. Λύπης καὶ κατηφείας πρόξενα εἶναι ταῦτα ὅλα εἰς τοὺς φιλοπάτριδας, τοὺς σεμνυνομένους ἐπὶ τῇ δόξῃ τῆς πατρίδος. Ἄλλοι οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ ἄλλοι ἡμεῖς· ἄλλης θρησκείας ἐκεῖνοι, ἄλλης ἡμεῖς· πολλῶν γραμμάτων εἰδήμονες ἐκεῖνοι, ὀλίγων δὲ ἡμεῖς. Ἐνῷ οἱ πατέρες ἡμῶν δι' ἐλευθερίου ἀγωγῆς καὶ παιδείας πολλῶν αἰώνων ἐξευγενίσθησαν πλειότερον πάντων τῶν περιοικούντων λαῶν, ἡμεῖς, διὰ τῆς ἀδρανείας τῶν ὁμοδόξων Βυζαντινῶν, καὶ τῆς δεσποτείας τῶν ἀλλογενῶν, ἐβαρβαρώθημεν καὶ ἀπωλέσαμεν πολλὰς τῶν προγόνων ἀρετάς. Εἰς ταύτην τὴν ἀμάθειαν, ἀποδίδω τὴν ἀλαζονείαν ἡμῶν, ὅταν ὑπὲρ τὸ δέον ἐγκωμιάζοντες ἡμᾶς αὐτούς, συγχαίρομεν ἀλλήλους, διὰ τὴν μέχρι τοῦδε γινομένην πρόοδον, καὶ πεποίθησιν ἔχοντες ὅτι εἴμεθα μοχλός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου μέλλει νὰ θεμελιωθῇ πολλῶν ἐθνῶν ἡ τύχη· καὶ ὅτι καθὼς οἱ πατέρες ἡμῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς μέλλομεν νὰ φωτίσωμεν τὰ ἀγροῖκα καὶ βάρβαρα περιοικοῦντα ἔθνη. Ἀλλὰ τίνα τὰ βουλήματα τῆς Θείας Προνοίας περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόσους αἰῶνας παρ' αὐτῆς κιδδεμονευομένου, ἄδηλον· δὲν εἶναι ὅμως ἄδηλον καὶ τίνα ἔργα ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν, καθὼς ἐπίσης φανερὰ εἶναι καὶ τὰ παρὰ τῶν ξένων διαθρυλλούμενα ἐλαττώματα τοῦ ἔθνους· τὴν φωνὴν ταύτην τῶν ξένων οὐδόλως πρέπει νὰ παραβλέπωμεν λέγοντες ὅτι πηγάζει ἐκ φθόνου ἢ ζηλίας.

Ἂς ἐνθυμώμεθα ὅτι ὁ παρὰ πάντων κολακευόμενος, τάχιστα ἀφανίζεται, καὶ ὅτι ὁ ἀκούων τὰ παραπτώματα αὐτοῦ ἔχων ἐπιθυμίαν νὰ τὰ ἐπανορθώσῃ, οὗτος κίνδυνον ἀπωλείας δὲν τρέχει. Τοιαύτη, κατ' ἐμέ, ἡ ὠφέλεια ἡ ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἀλλογενῶν. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ ὀργιζώμεθα, ἂς ζητῶμεν μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας τὴν διόρθωσιν τῶν ἡμετέρων ἐλαττωμάτων. Αἱ πολλαὶ τοιούτων ξένων κατὰ τοῦ ἔθνους κατηγορίαι, παρακινοῦν σήμερον πολλοὺς ἐφημεριδογράφους Ἕλληνας νὰ δημοσιεύωσιν ὅ,τι καλὸν περὶ Ἑλλήνων συγγράφεται εἰς Εὐρώπην καὶ Ἀμερικήν. Οἱ ἀληθῶς ἔνδοξοι, παραβλέπουν τοὺς ὑπερμέτρους τῆς δόξης αὐτῶν ἐπαίνους. Οἱ δὲ κατηγορηθέντες, ἢ οἱ αἰσθανόμενοι βάρος συνειδήσεως, προσκολλῶνται μὲ πάθος εἰς πᾶσαν ἀπόπειραν ἀθωώτεως ἢ εὐλόγου ἀπολογίας. Τοσοῦτον ἐδυσφημήθημεν καὶ ἐκκολογήθημεν, ὥστε γλυκεῖα εἶναι παντὸς ξένου φωνὴ ὑπὲρ ἡμῶν συνηγορροῦσα.

Ὅπως εἰς τὰ ἰδιωτικά, οὕτω καὶ ὁ πολιτικὸς βίος καὶ ἡ εὐδαιμονία παντὸς ἔθνους κρέμαται ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ πορείας, ἐκ τῶν ἰδίων κόπων καὶ μόχθων. Ἔνδοξος καὶ μόνιμος εἶναι ἡ παντὸς ἀνθρώπου αὐτούργητος δόξα· ἀλλὰ καὶ αὕτη, διὰ νὰ μὴ ἦναι ἐφήμερος, ἀνάγκη ν' ἀποκτᾶται διὰ κόπου καὶ πολυχρονίου ἐπιμελείας. Ἡμεῖς, οἱ περιμείναντες τόσα ἔτη ἀρωγὴν ἐξ ἀλλοτρίων, ἐπέσαμεν εἰς ὀλεθρίαν πλάνην, καὶ ἐνακρώθημεν, ἀπολέσαντες ἡμέρας καὶ χρόνους προσδοκῶντες τὴν βοήθειαν ταύτην. Ἡ δόξα τοῦ ἔθνους πρέπει νὰ ἦναι ἰδία αὐτοῦ, αὐτογενής· πρέπει συγκοπιῶντες ἅπαντες, νὰ βαδίζωμεν ὁδὸν εὐθεῖαν, ἀποφεύγοντες τὰ προτεθέντα προηγουμένως προσκόμματα. Τοῦτο ἂς ἐγχαρακχθῇ ἀνεξάλειπτον εἰς τὴν καρδίαν παντὸς Ἕλληνος, ὅστις φλέγεται νὰ ἴδῃ τὴν νῦν μικρὰν πατρίδα μεγαλυνομένην, καὶ πολιτευομένην ὄχι ὡς ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ἀλλὰ κατ' ἀληθὲς πνεῦμα Θεοῦ, μὴ δειλιῶσαν οὐδὲν πρόσκομμα, ὁμολογοῦσαν τὴν σμικρότητά της, καὶ ὀργῶσαν πρὸς τὸ μεγαλεῖόν της, ἐπαξίως τοῦ ἄλλοτε εὐκλεοῦς ὀνόματός της, ἀλλὰ μεγαλεῖον χριστιανικόν. Οὕτος εἶναι νομίζω ὁ ἀληθὴς πόθος καὶ τῶν ἀλλογενῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῶν φιλελλήνων τῶν τοσάκις ὑπὲρ τοῦ ἔθνους συνηγορησάντων.

Τὸν ἄσβεστον τῆς πατρίδος ἔρωτα ὅλων τῶν Ἑλλήνων, καὶ αὐτῶν τῶν παροικούντων εἰς ξένας χώρας, καὶ οἱ ἀλλογενεῖς ὡμολόγησαν καὶ ὁμολογοῦν, καὶ ἡ ἀξιέπαινος πάντων τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ μέριμνα ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ ἔθνους, εἶναι τρανὸν τεκμήριον τῆς ἀληθείας ταύτης. Οἱ πλούσιοι, οἱ φροντίζοντες ν' ἀποκαταστήσωσι κληρονόμον τὴν πάτριον γῆν, καὶ δαπανῶντες μακρὰν αὐτῆς τὸν βίον των, διὰ νὰ γείνῃ ἀφθονώτερον τὸ κληροδότημα, ἐπιμαρτυροῦν τὰ τοσάκις παρὰ ξένων λεγόμενα, ὅτι ὁ Ἕλλην παντοῦ καὶ πάντοτε ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα καὶ μεριμνᾷ ὑπὲρ αὐτῆς. Ἂν ἄλλοτε ἐτυραννούμεθα παρ' ἀλλοφύλων, καὶ παρὰ τῆς ἀμαθείας, παντὸς βαρβάρου βαρβαρωτέρας, ἐνακρώθημεν, καὶ ἐπεριφερόμεθα, ὡς τινες ξένοι εἶπαν περὶ ἡμῶν, περὶ τὰ ἀγλαὰ ἱδρύματα τῶν προπατόρων, ἀφρόντιδες καὶ ἀμέριμνοι, σήμερον ὅμως ἡ Θεία Πρόνοια ἀνεβρίπισε τὸ ἄσβεστον φῶς, καὶ ὡς εἰς ἡμέραν ἀναστάσεως συγχαιρόμεθα ἀλλήλους, ὅτι ἀνηγέρθη χάριν ἡμῶν ἡ περιπόθητος ἐλευθερία, τῆς ὁποίας μόνον τὸ ὄνομα ἤκουον οἱ τυραννούμενοι πατέρες ἡμῶν.

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΟΛΟΜΒΟΣ.

—ooo—

Ἐν τοῖς φυλλαδίοις 137 καὶ 188 ἀνηγγείλαμεν ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ἐν Μυτιλήνῃ σχολάρχου Κ. Γ. Ἀριστείδου προσεχῆ δημοσίευσιν τοῦ βίου τοῦ Κολόμβου, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀξιολογότητος τοῦ πονήματος ἐξεδώκαμεν καὶ τεμάχιά τινα ἐξ αὐτοῦ.

Τὸν βίον τοῦτον δημοσιευθέντα ἐσχάτως ἀνέγνωμεν μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως, θαυμάσαντες καὶ πάλιν τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὴν καρτερίαν τοῦ ἀνδρός, εἰς τὴν ἀνένδοτον τοῦ ὁποίου ἐπιμονὴν ὀφείλομεν τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἄλλου ἡμισφαιρίου.

Ὁ Κ. Ἀριστείδης, πρὸς ὃν ὁμολογοῦμεν πολλὰς τὰς χάριτας, ἐπλούτισε καὶ διὰ πέντε εἰκόνων τὸ σύγγραμμα, ἃς παραθέτοντες ἐνταῦθα συμπαραθέτομεν καὶ τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ τῆς ἐν Ἰαμαϊκῇ πολυχρονίου διατριβῆς τοῦ Κολόμβου, ὡς κατάδεικνύον τὰς ἀκριβάντους πεποιθήσεις, καὶ τὸ ἀτρέμητον νοῦ χαρακτῆρός του.

ΔΙΑΠΛΟΥΣ ΕΙΣ ΙΑΜΑΙΚΗΝ. 1503.

—ooo—

» Τέλη ἦσαν τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς καὶ ἡ νὺξ τῆς ἁγίας ἡμέρας τοῦ Πάσχα, ὅτε ὁ Κολόμβος ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος ἔδωκε τὴν διαταγὴν τῆς ἀναχωρήσεως ἐκ Βερεγούας. Αἱ ἄπειροι βλάβαι, ἡ ἀποδεκάτωσις τοῦ πληρώματος καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν ζωοτροφιῶν τὸν ἠνάγκασαν νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Ἱσπανιόλαν. Ἀναγκὴ δὲ ἦτο, πρὶν οἰκοστροφήσῃ πρὸς ταύτην τὴν νῆσον, νὰ παρεκτραπῇ τῆς ὁδοῦ ἱκανῶς πρὸς Α, ἵνα μὴ ἐμπέσῃ εἰς τὰ ῥεύματα, καὶ οὕτω παρασυρθῇ πολὺ μακρὰν τοῦ λιμένος, εἰς ὃν ἔτεινον τὰ πλοῖα. Οἱ πρωράται καὶ οἱ ναῦται, οἵτινες τὴν ναυτιλίαν τῶν θαλασσῶν τούτων δὲν ἐσπούδασαν διὰ τοῦ ἐμπείρου καὶ ὀξυδερκοῦς ὄμματος τοῦ Ναυάρχου, ὁρῶντες αὐτὸν πορευόμενον πρὸς Α, ἐνόμισαν ὅτι ἤθελε κατ' εὐθεῖαν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἱσπανίαν. Γογγυσμοὶ ἀμέσως ἐξερράγησαν, παραπονουμένων ἁπάντων ἐπὶ τῷ παραλογισμῷ τοῦ ὅτι ἐπιχειρεῖ τοσοῦτον μακρὸν πλοῦν μετὰ πλοίων ἐστερημένων ἐφοδίων καὶ διεφθαρμένων ὑπὸ τῶν τρικυμιῶν. Πρὸς πάντας τοὺς γογγυσμοὺς τούτους ὁ Ναύαρχος ἀντέταξεν ἀπόλυτον σιγήν· ἤθελε νὰ τηρήσῃ τὸ μυστικὸν τοῦ διαπλεομένου δρόμου, διότι ἀφ' ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἄπειροι τυχοδιῶκται ἔσπευδον ἐπὶ τὰ βήματα αὐτοῦ.

» Καθ' ὁδὸν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν μίαν τῶν ὁλκάδων εἰς Πουερτοβέλλον, διότι τοσοῦτον εἶχε φθαρῇ, ὥστε ἐδέησε νὰ παραιτήσωσι τὴν εἰς τὸν περαιτέρω πλοῦν διατήρησίν της. Πλησίον δὲ τῆς Κούβας ὑπέστησαν νέαν τρικυμίαν τοσοῦτον ἀγρίαν, ὥστε τὰ πλοῖα θραυόμενα μανιωδῶς ὑπὸ τῶν κυμάτων συνεκρούοντο πρὸς ἄλληλα, καὶ μόνον ὡς ἐκ θαύματος δὲν κατεποντίσθησαν ἀμφότερα εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης. Εἰς τοιαύτην δὲ κατάστασιν ἔφερεν αὐτὰ ἡ σύγκρουσις, ὥστε ὁ Κολόμβος θαλασσομαχήσας μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Κρούζ, καὶ ἀπογνοὺς τὸ νὰ ὁδηγήσῃ τὸν στολίσκον του εἰς τὴν Ἱσπανιόλαν, ἤρξατο ἀναζητῶν ἀσφαλῆ τινα λιμένα ἐν τῇ νήσῳ Ἰαμαϊκῇ. Τὴν 24 Ἰουνίου εὗρεν αὐτὸν εἰς ὃν ἐγκαθωρμίσθη δοὺς αὐτῷ καὶ τὸ ὄνομα *Λιμὴν Ἁγίας Δόξης* (Puerto San-Gloria).

» Ἀπελπισθεὶς δὲ ὁ Κολόμβος περὶ τῆς ἐπανελεύσεως τοῦ πλοῦ μετὰ πλοίων καὶ ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι κινδυνευόντων ν' ἀνοίξωσι, προσώκειλεν αὐτὰ εἰς ἀπόστασιν βολῆς τόξου ἀπὸ τῆς ἀκτῆς καὶ συνέδεσε πλευρὸν πρὸς πλευρόν, πληρωθέντα ἀμέσως σχεδὸν ὕδατος. Καλύβαι καλαμόστεγοι ἀνηγέρθησαν κατὰ τὴν πρύμνην καὶ πρῴραν εἰς προφύλαξιν τοῦ πληρώματος, τὰ δὲ πλοῖα διετέθησαν εἰς τὴν καλλιωτέραν πρὸς ἄμυναν κατάστασιν. Οὕτως ὀχυρωθεὶς ἐν τῇ θαλάσσῃ ὁ Κολόμβος ἐστοχάσθη ὅτι εἶναι εἰς θέσιν ν' ἀποκρούσῃ αἰφνιδίαν τῶν Ἰνδῶν προσβολὴν, καὶ συγχρόνως ἐσκέφθη ὅτι ἐν ὅσῳ οἱ ναῦται εὑρίσκονται ἐντὸς τῶν πλοίων εὔκολον ἦτο νὰ τοὺς διατηρῇ εὐπειθεῖς. Τούτου ἕνεκα ἀπηγορεύθη ῥητῶς ἡ εἰς τὴν ξηρὰν αὐτῶν ἔξοδος ἄνευ ἀδείας· αὐστηρόταται διαταγαὶ ἐδόθησαν πρὸς ἀποφυγὴν πάσης μετὰ τῶν ἰθαγενῶν ἔριδος, οἵτινες ἤρχοντο σωρηδὸν κομίζοντες ζωοτροφίας· διότι ὁ ἐλάχιστος διαπληκτισμὸς ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ ἐχθροπραξίας ἀποβλαβεστάτας πρὸς ὀλεθρόν των ἐν ᾗ θέσει εὑρίσκοντο. Δύο ἐπιστάται διωρίσθησαν ἵνα κανονίσωσι τὸ μετὰ τῶν Ἰνδῶν ἐμπόριον αἱ δι' ἀνταλλαγῆς λαμβανόμεναι ζωοτροφαὶ διενέμοντο ἐξίσου εἰς τὸ πλήρωμα. Ἐπειδὴ δὲ αἱ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν περὶς Ἰνδῶν εὑρισκόμεναι τροφαὶ ἔμελλον μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐξαντληθῶσιν, ὁ Δίεγος μετὰ τοῦ συνήθους αὐτῷ ζήλου καὶ τῆς ἀρρβίας

Κολόμβος.

ἔκαμεν ἐκδρομήν τινα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου ὑπὸ τριῶν μόνον συνοδευόμενος ἀνθρώπων, καὶ συνῆψε συμφωνίαν μετὰ τῶν μεμακρυσμένων Κασίκων ἵνα χορηγῶσι πᾶσαν ἡμέραν ποσότητά τινα τροφῶν ἀνταλλασσομένων εἰς τὰ πλοῖα πρὸς πραγματείας τῆς Εὐρώπης. Ὁ Διέγος ἐπανῆλθεν ἐν Ὁριάβῳ ἄγων ἀκάτιον ἀγορασθὲν παρὰ τῶν Ἰνδῶν.

» Προνοήσας δὲ περὶ τῶν πρώτων ἀναγκῶν τῶν ναυτῶν, ὁ Κολόμβος ἐζήτησε κατὰ διάνοιαν διὰ τίνων μέσων ἠδύνατο ν' ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τῆς καταστάσεως; εἰς ἣν εὑρίσκετο. Αἱ ὁλκάδες ἦσαν ἀνεπίδεκτοι ἐπισκευῆς, ν' ἀπατηθῶσι δὲ ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ὅτι εἰς τὰς ἀγνώστους ταύτας θαλάσσας ἡ τύχη ἤθελεν ὁδηγήσει πλοῖόν τι εἰς βοήθειαν τοῦ Ναυάρχου τοῦ ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς ἀγρίας ταύτης φύσεως πεπλανημένου, ἤτο παραλογώτατον. Τέλος ἐν μέσον σωτηρίας παρουσιάσθη εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Ναυάρχου, καὶ τοῦτο ἦν αὐθις ὁ Διέγος Μενδέζος, οὗ ἡ τόλμη καὶ ἡ πίστις ἀπεδείχθη ὁσάκις ἐπετράπη τὴν ἐκτέλεσιν δυσκόλου τινὸς ἔργου. Ὁ Κολόμβος τὸν ἔλαβε κατ' ἰδίαν, ἵνα δοκιμάσῃ αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, καὶ ἰδοὺ κατὰ τὸν ἴδιον Διέγον, ἐξ οὗ δανειζόμεθα τὴν ἔκθεσιν, ἡ συνδιάλεξις, ἥτις ἐντελέστατα τὸν χαρακτηρίζει.

» Τέκνον μου Διέγε, εἶπεν αὐτῷ ὁ σεβάσμιος Ναύαρχος, ἐκ πάντων τῶν ῥιφθέντων μετ' ἐμοῦ ἐπὶ ταύτης τῆς ἀκτῆς, σὺ καὶ ἐγὼ μόνοι γινώσκομεν τὸ μέγεθος τῶν περικυκλούντων ἡμᾶς κινδύνων. Ἡμεῖς μὲν εἴμεθα ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, οἱ δὲ πέριξ Ἰνδοὶ εἰσὶ πολυάριθμοι, ἄστατοι καὶ εὐερέθιστοι τὸν χαρακτῆρα. Εἰς τὸν ἐλάχιστον διαπληκτισμὸν βροχὴν ἀνημμένων βλημάτων θέλουσι χύσει καθ' ἡμῶν καὶ θέλομεν ἀπολεσθῇ διὰ τῆς πυρπολήσεως τῶν ἀθλίων καλαμίνων παρεμπηγμάτων ἡμῶν. Συνέδεσας μὲν συνθήκην μετὰ τῶν Κασίκων ἵνα πέμπωσιν ἡμῖν ζωοτροφίας, καὶ μέχρι σήμερον ἐτήρησαν ἀκριβῶς τὰς συμφωνίας· ἀλλὰ τίς οἶδεν ἂν αὔριον δὲν ἀρνηθῶσιν ἐξ ἰδιοτροπίας τὴν ὑπόσχεσιν αὐτῶν καὶ παύσωσι τὴν ἀποστολὴν τῶν τροφῶν; Ἐν μόνον μέσον σωτηρίας ὑπάρχει, καὶ ἴδωμεν ἐὰν ἦσαι γνώμης νὰ ποιήσωμεν χρῆσιν αὐτοῦ. Πρόκειται νὰ διαπεράσῃ τις εἰς Ἱσπανιόλαν διὰ τοῦ μεγάλου ἀκατίου, ὅπερ ἠγόρασας, ἵνα μετενέγκῃ ἐκεῖθεν πλοῖον, μέλλον νὰ ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς τῆς ἐπικινδύνου ταύτης θέσεως. Εἰπέ μοι, Διέγε, ὁποία ἡ γνώμη σου; »

»— Σένωρ, ὑπέλαβεν ὁ Διέγος Μενδέζος, δὲν ἀγνοῶ ὅτι οἱ περιστοιχοῦντες ἡμᾶς κίνδυνοι εἰσὶν ἀνώτεροι πάσης ἐξηγήσεως· ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν εἰς Ἱσπανιόλαν διάβασιν ἐπὶ τοιούτου ἀκατίου, ἡ ἐπιχείρησις οὐ μόνον δύσκολός ἐστιν, ἀλλὰ διατείνομαι ὅτι καὶ ἀδύνατος διότι ἀνάγκη νὰ διαπλεύσῃ τις κόλπον τεσσαράκοντα λευγῶν, καὶ νὰ διέλθῃ μεταξὺ νήσων, ἔνθα ἡ θάλασσα εἰς διηνεκῆ εὑρίσκεται σάλον καὶ οὐδέποτε γαληνιῶσα. Οὐδένα οἶδα συγκατανεύοντα νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὰς περιπετείας τοσοῦτον κινδυνώδους διάπλου.»

Ἀπόβασις τοῦ Κολόμβου εἰς τὴν νῆσον Σώτειραν.

» Ὁ Κολόμβος δὲν ἀπεκρίθη μὲν εἰς ταῦτα, ἀλλὰ τὰ βλέμματα καὶ αὐτὴ ἡ σιωπή του ἀπέδειξαν προφανῶς εἰς τὸν Μενδέζον, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ ἄνθρωπος, ὃν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Ναύαρχος. Ἐπαναλαβὼν λοιπὸν εἶπε πρὸς τὸν Κολόβον· « Σένωρ, διακινδυνεύουσα πολλάκις τὴν ζωήν μου ἵνα ὑπηρετήσω Σοὶ καὶ σώσω τοὺς ἀτυχεῖς συμπλωτῆράς μου, καὶ ὁ Θεὸς ἄχρι τοῦδε διεφύλαξέ με, ὡς διὰ θαύματος. Ἀλλ' ὅμως ὑπάρχουσι πολλοὶ δυσηρεστημένοι, διατεινόμενοι ὅτι ἡ ἐξοχότης Σου ἐμπιστεύεσαι ἐμοὶ πάσας τὰς ἐκστρατείας, ἔνθα τιμῆς ἀπόκτησις ὑπάρχει, ὅτε καὶ πᾶς ἄλλος ἠδύνατο ὡσαύτως νὰ ἐκτελέσῃ ταύτας, ὥσπερ καὶ ἐγώ. Παρακαλῶ λοιπὸν νὰ εὐαρεστηθῇς ὅπως συναθροίσας ἅπαν τὸ πλήρωμα προτείνῃς αὐτῷ τὴν νέαν ἐπιχείρησιν. Καὶ ἐὰν μέν τις προθύμως ἀναδεχθῇ ταύτην, καὶ τοι ἀμφιβάλλων ἐγὼ παραχωρῶ αὐτῷ τὴν δόξαν. Ἐὰν δὲ ἅπαντες ἀποποιηθῶσι, τότε ἐγὼ ἀναδεχόμενος αὐτὴν διακινδυνεύω τὴν ζωήν μου ὑπὲρ Σοῦ, ὡς πολλάκις τοῦτο ἔπραξα. »

» Ὁ Ναύαρχος παρεδέχθη τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀνδρείου Μενδέζου· οὐδέποτε ἀθάνατος κενοδοξία ἠγοράσθη διὰ μεγαλητέρας γενναιότητος καὶ ἀφοσιώσεως.

Συγκαλεσθέντος τὴν ἑπαύριον τοῦ πληρώματος, ὁ Κολόμβος μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἐξέθηκεν εἰς τὸ μέσον τὴν συμπεφωνημένην πρότασιν. Ἕκαστος ἀπιρνήθη, κηρύττων ὅτι παρομοία ἐπιχείρησις ἦν ὁ ἔσχατος τῶν παραλογισμῶν. Τότε ὁ Διέγος Μενδέζος προβὰς εἰς τὸ μέσον, « Σένωρ, εἶπε, δὲν ἔχω εἰμὴ μίαν ζωὴν ν' ἀπολέσω. Πρόθυμος ὅμως εἰμὶ νὰ διακινδυνεύσω αὐτὴν ὑπέρ τε τῆς σῆς ὑπηρεσίας καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἐνταῦθα παρόντων. Παραδίδομαι εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐδέποτε ἐγκαταλιπόντος με εἰς ἄλλας περιστάσεις. »

Ἀποδοχὴ τοῦ Κολόμβου ὑπὸ Φερδεναρδου καὶ Ἰσαβέλλας.

» Ὁ Κολόμβος ἐναγκαλισθεὶς ἠσπάσθη δις τὸν γενναῖον τοῦτον ναύτην, ὅστις ἤρχισε παρασκευὰς τὰς προετοιμασίας τῆς ἐκστρατείας. Ἀνείλκυσε τὸ ἀκάτιον ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, προσήρμοσε τρόπιδα εἰς τὸ εὔθραυστον τοῦτο σκάφος, προσήλωσε σανίδας ἑκατέρωθεν ἵνα ἐμποδίζηται ἡ εἰσόρμησις τῆς θαλάσσης ὑπεράνωθεν τῶν τοίχων αὐτοῦ, τὸ ἐπέχρισε δι' ἀσφάλτου, καὶ στηρίξας ἐν αὐτῷ ἱστὸν μετὰ τοῦ ἱστίου του, εἰσεβίβασε ζωοτροφίας διὰ τε ἑαυτὸν καὶ ἕνα Ἱσπανὸν μέλλοντα νὰ τὸν συνοδεύσῃ εἰς τὸν διάπλουν, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐξ Ἰνδούς.

» Συγχρόνως δὲ ὁ Κολόμβος ἔγραψεν ἐπιστολὴν

πρὸς τὸν Ὀβάνδον κυβερνήτην τῆς Ἱσπανιόλας, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ πέμψῃ ἓν πλοῖον ἵνα μετενέγκῃ αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποικίαν· ἀπηυθύνθη δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἐξαιτούμενος παρ' αὐτῶν πλοῖον ἵνα τὸν μετακιβάσῃ εἰς Ἱσπανίαν. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἐξέθετεν ἐν συντόμῳ τὸν δρόμον τῆς θαλασσοπορίας, ἐξηγεῖτο τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ Βαράγουα ἦν ἡ *Χρυσῆ Χερσόνησος* τῶν ἀρχαίων· διεβεβαίου ὅτι προσήγγισεν εἰς τὰ μεθόρια τοῦ Κράτους τοῦ Μεγάλου Χάνου, καὶ προέτεινεν, εἰ ἔζη ἱκανῶς ὥστε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἱσπανίαν, νὰ ὁδηγήσῃ εἰς ταύτην τὴν δυναστείαν ἱεραποστόλους, ἵνα εἰσαγάγωσι τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν.

Παραλαβὼν τὰ γράμματα ταῦτα ὁ Μενδέζος ἐπεβιβάσθη μετὰ τοῦ συντρόφου του καὶ τῶν ἐξ Ἰνδῶν, καὶ ἤρχισε νὰ παραπλέῃ τὴν νῆσον πρὸς Ἀν. Ὁ πλοῦς ὑπῆρξε πλήρης πόνων καὶ κινδύνων. Ἀφιχθέντες δὲ εἰς τὸ ἄκρον τῆς νήσου περιεκυκλώθησαν αἴφνης καὶ ἠχμαλωτεύθησαν ὑπὸ τῶν Ἰθαγενῶν, οἵτινες μετενεγκόντες αὐτοὺς τρεῖς λεύγας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου ἡτοιμάζοντο νὰ τοὺς θανατώσωσιν. Ἔριδος δὲ διεγερθείσης περὶ τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων, οἱ Ἰνδοὶ συνεφώνησαν νὰ δώσωσι πέρας εἰς ταύτην διὰ τοῦ κλήρου παιδιᾶς τινος σφαιρῶν. Ἀρχισθείσης δὲ τῆς παιδιᾶς, ὁ Διέγος Μενδέζος διεξέφυγε, κατέλαβε τὸ ἀκάτιον καὶ ἐπανῆλθε μόνος εἰς τὸν λιμένα μετὰ δεκαπενθήμερον ἀπουσίαν. Χωρὶς δὲ ν' ἀπελπισθῇ προέτεινε καὶ δευτέραν ἀμέσως ἀπόπειραν, ἀπαιτῶν μόνον νὰ τὸν παραπέμψῃ ἔνοπλος δύναμις μέχρι τῆς ἄκρας τῆς νήσου. Ἡ πρότασις του ἐγένετο παραδεκτή, ὁ δὲ Βαρθολομαῖος Φιέσκος, Γενουαῖος τὴν πατρίδα, κυβερνήτης διατελέσας μιᾶς τῶν ὁλκάδων καὶ ὅλος ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Ναύαρχον, προσετέθη εἰς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν. Ἑκάτερος ὡδήγει ἓν ἀκάτιον συνοδευόμενος ὑπὸ ἐξ Ἱσπανῶν καὶ δέκα Ἰνδῶν. Ὤφειλον δὲ μετὰ τὴν εἰς Ἱσπανιόλαν προσπέλασίν των, ὁ μὲν Φιέσκος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἰαμαϊκήν, ἵνα ἀναγγείλῃ εἰς τὸν Ναύαρχον τὴν εὐτυχῆ τοῦ ἀπεσταλμένου ἄφιξιν, ὁ δὲ Μενδέζος νὰ προχωρήσῃ εἰς Σὰν Δομίγγον νὰ λάβῃ καὶ ἀποστείλῃ πλοῖον εἰς τὸν Κολόμβον, μετὰ δὲ ταῦτα νὰ μεταβῇ εἰς Ἱσπανίαν μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ἣν ἔπρεπε νὰ ἐγχειρίσῃ τοῖς ἡγεμόσι.

» Τούτων πάντων διατεθέντων, οἱ Ἰνδοὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰ ἀκάτια ἐφωδιασμένοι ἄρτους κασσαβίους καὶ κολοκύνθας πλήρεις ὕδατος, οἱ δὲ Ἱσπανοὶ ἔφερον ξίφος καὶ ἀσπίδα. Ὁ Ἀδελαντάδος ἠκολούθησε τὰ δύο ἀκάτια παρὰ τὴν ἀκτὴν ἄγων στράτευμα καλῶς ὡπλισμένον. Φθάσαντες δὲ εἰς τὴν ἄκραν τῆς νήσου παρέμειναν τρεῖς ἡμέρας, ἕως ἡ θάλασσα ἐντελῶς κατευνασθῇ, εἶτα ἀπομακρυνθέντες εἰσῆλθον εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος. Ὁ δὲ Ἀδελαντάδος, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἠκολούθησε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τοὺς γεννάλιους τούτους ναύτας ἕως οὗ δὲν ἐφαίνοντο εἰμὴ ὡς σημεῖον ἐπὶ τοῦ Ὠκεανοῦ, ἡ δὲ νὺξ ἐπελθοῦσα τοὺς ἀπέκρυψεν ἐξ ὁλοκλήρου, τότε ἐπανῆλθεν εἰς τὸν λιμένα.

» Μὴν παρῆλθε χωρὶς οὐδὲν ν' ἀναγγελθῇ περὶ τοῦ Μενδέζου καὶ Φιέσκου. Οἱ Ἱσπανοί, ἐξησθενημένοι ὑπὸ τῶν παθημάτων, συνεστρειμωμένοι εἰς μέρος στενόν, ὅπου ὁ καύσων καὶ ἡ ὑγρασία τοῦ κλίματος ἦν ἀφόρητος, ἄνευ ἑτέρας τροφῆς παρὰ τὰ φυτὰ τοῦ τόπου, ἀντικείμενα εἰς τὴν κρᾶσιν αὐτῶν, ἐγένοντο λεία τῶν ἀσθενειῶν αἵτινες τόσῳ μᾶλλον προυώδευον, ὅσῳ ὑπετρέφοντο καὶ ὑπὸ τῆς ἀνησυχίας τῆς κρατούσης τὰ πνεύματα μετέωρα. Αἱ ἡμέραι, αἱ ἑβδομάδες διεδέχοντο ἀλλήλας, καὶ μάτην οἱ Ἱσπανοὶ κατεῖχον τὰ βλέμματά των προσηλωμένα ἐπὶ τοῦ ὠκεανοῦ καὶ καραδοκοῦντα τὴν ἐπάνοδον τοῦ Φιέσκου. Ἕκαστον Ἰνδικὸν ἀκάτιον ὁλισθαῖνον ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος τοῖς ἐφαίνετο ὁ ἄγγελος τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν. Βαρυνθέντες δὲ νὰ προσδοκῶσιν ἀνωφελῶς, ἐπτοχάσθηταν ἐπὶ τέλους ὅτι οἱ ἀπεσταλμένοι των ἀπωλέσθησαν· καί τινες μὲν ἔπεσαν εἰς παντελῆ ἀπόγνωσιν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἡ δυστυχία κατέστησεν ἀδίκους, διότι ἤρξαντο ἐγκαλοῦντες καὶ ὀνειδίζοντες τὸν Ναύαρχον ὡς τὸν αἴτιον πάντων τῶν δεινῶν των.

» Μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στολίσκου εὑρίσκοντο δύο ἀδελφοὶ Φραγκίσκος Πόρρας καὶ Διέγος Πόρρας, συγγενεῖς τοῦ βασιλικοῦ θησαυροφύλακος Μοραλέσου. Ἵνα εὐαρεστήσῃ τῷ τελευταίῳ τούτῳ ὁ Κολόμβος διώρισεν ἐκ τῶν δύο αὐτοῦ συγγενῶν, τὸν μὲν κυβερνήτην ὁλκάδος, τὸν δέ, ἐπιστάτην καὶ γενικὸν ἀξιωματικὸν τοῦ στόλου. Ἦσαν δὲ οὗτοι ἄνθρωποι προληπτικοὶ καὶ μάταιοι, καί, κατὰ τὸ παράδειγμα τοσούτων ἄλλων, ἀντήμειβον διὰ τῆς σκληροτέρας ἀχαριστίας τὰς ἐκδουλεύσεις τοῦ Ναυάρχου· διότι ἐκήρυττον ὅτι ὁ Κολόμβος οὐδόλως εἶχε σκοπὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἱσπανίαν, ὅτι ἦν ἐξόριστος ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων, ὅτι οἱ λιμένες τῆς Ἱσπανιόλας ἦσαν ἐν γένει κεκλεισμένοι εἰς αὐτόν, καὶ ὅτι ἡ πρόθεσις του ἦτο νὰ μένῃ ἐν τῇ Ἰαμαϊκῇ, ἕως ὅτου οἱ ἐν τῇ αὐλῇ φίλοι του δυνηθῶσι νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἀνάκλησίν του. Περὶ δὲ τοῦ Μενδέζου καὶ Φιέσκου ἔλεγον ὅτι ἐστάλησαν οὗτοι εἰς Ἱσπανίαν δι' ἰδίας τοῦ Ναυάρχου ὑποθέσεις. Εἰ ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα, διατί τὰ μετὰ τοσαύτης ἀνυπομονησίας περιμενόμενα πλοῖα δὲν ἐπανήρχοντο; διατί ὁ Φιέσκος δὲν ἐπέστρεφεν; Εἴπερ ἀληθῶς ἐστάλησαν οἱ δύο ἀγγελιαφόροι πρὸς ζήτησιν βοηθείας, τὸ μέγα διάστημα τοῦ παρελθόντος ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἀναχωρήσεώς των χρόνου ὀφείλει νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἀπωλέσθησαν κατὰ τὸν διάπλουν. Ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει, τὸ τελευταῖον αὐτῶν καταφύγιον ἦτο νὰ πειραθῶσι τῆς εἰς Ἱσπανιόλαν διαβάσεώς των δι' ἀκατίων· ἀλλ' οὐδόλως ἔπρεπε νὰ ἐλπίζωσι τὴν συναίνεσιν τοῦ Ναυάρχου, ὡς ὄντος πρεσβύτου καὶ λίαν ἀδυνάτου εἰς τὸ νὰ ἀναλάβῃ τοὺς κόπους παρομοίου διάπλου.

» Κατ' ὀλίγον τὸ πλήρωμα παρεσύρθη εἰς ἀνταρσίαν ἕνεκα τῶν πολλάκις ἐπαναλαμβανομένων τούτων αἰτιάσεων καὶ εἰσηγήσεων. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ὑπέσχοντο εἰς τοὺς δυσηρεστημένους τὴν συνδρομὴν τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ φίλων των, ὡς καὶ τὴν προ-

στασίαν τοῦ Ὀβάνδου καὶ Φονσέκα, ἴσως καὶ αὐτὴν τὴν εὔνοιαν τῶν ἡγεμόνων, οἵτινες ἀπέδειξαν ἤδη τὴν δυσμένειάν των στεροῦντες τὸν Ναύαρχον μέρους τῶν ἀξιωμάτων καὶ προνομίων.

» Ἡ ἀνταρσία ἐξερράγη τὴν 2 Ἰανουαρίου 1504. Ὁ Φραγκίσκος Πόρρας εἰσελθὼν αἴφνης εἰς τὸν κοιτωνίσκον, ἐν ᾧ ὁ Ναύαρχος ἦτο περιωρισμένος ὑπὸ τῆς ἀρθρίτιδος, τὸν ὠνείδισε παραφόρως ὅτι κρατεῖ τοὺς συμπλωτῆράς του ἐν τῷ μέσῳ τῶν παντοειδῶν κινδύνων τῆς ἐρήμου ταύτης νήσου,

Βιλλέτος ἐνώπιον τοῦ Κολόμβου σιδηροδεσμίου.

κατηγορῶν αὐτὸν ὡς προτιθέμενον νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἱσπανίαν. Ὁ Ναύαρχος, κατακεκλιμένος ὤν, ἠγέρθη καὶ ἀνεκάθησε· λαβὼν δὲ τὸν λόγον, χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν ἀταραξίαν του, προσεπάθησε νὰ φέρῃ εἰς τὰ χρέη του τὸν προδότην τοῦτον διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου· ἀλλ' ὁ Πόρρας κωφὸς πρὸς λόγους ἀνέκραξε μετὰ φωνῆς ἀντηχησάσης ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἑτέρου ἄκρου τοῦ πλοίου. « Σᾶς ἐξορκίζω. Σεῖς ἐπιβιβάσθητε ἢ μείνατε ἐδῶ· τὸ κατ' ἐμὲ ἀπέρχομαι εἰς Καστιλλίαν· οἱ δὲ ὁμοφρονοῦντες μετ' ἐμοῦ ἀκολουθείτωσάν μοι. ».

» Καὶ τοῦτο ἦτο τὸ σύνθημα. Πάραυτα αἱ φωναί, « Εἰς Καστιλλίαν, εἰς Καστιλλίαν » ἐξῆλθον ἀπὸ πάντων τῶν μερῶν τοῦ πλοίου. Οἱ ἀνταρται ἔδραξαν τὰ ξίφη κραδαίνοντες αὐτά, φωναὶ δέ τινες ἀπειλητικαὶ προέτειναν θάνατον κατὰ τοῦ Ναυάρχου.

Ὁ Κολόμβος ἐπιλανθανόμενος τῆς ἀσθενείας του, ἠγέρθη ἐκ τῆς κλίνης καὶ ἐξῆλθε κλονούμενος ἵνα κατευνάσῃ τὴν ἀνταρσίαν. Ἀλλὰ τινὲς τῶν μὴ συνομοσάντων ἐβίασαν αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κοιτωνίσκον του· ὁ Ἀδελαντάδος μάλιστα ὁρμήσας μετὰ ὁράτος εἰς χεῖρας ἀπέναντι τῶν στασιαστῶν, ἐτέθη εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀντικρούσῃ τοὺς θελήσαντας νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ ἀδελφοῦ του· μόλις δὲ μετὰ μεγάλους κόπους κατώρθωσαν νὰ τὸν ἀναχαιτίσωσιν ὑποχωρήσαντα μᾶλλον εἰς τὰς δεήσεις τῶν φίλων του. Ἐγκαταλιπὼν λοιπὸν ὅπερ ἔδραξεν ὅπλον ἀπεσύρθη παρὰ τῷ Ναυάρχῳ.

Ὁ Κολόμβος ὠφελεῖται ἐκ τινος ἐκλείψεως τῆς σελήνης ὅπως προμηθευθῇ τροφὴν παρὰ τῶν ἀγρίων.

» Οἱ ταραχοποιοὶ ἀχαλίνωτοι ἐκυρίευσαν δέκα ἀκάτια ἀγορασθέντα ὑπὸ τοῦ Ναυάρχου παρὰ τῶν Ἰνδῶν. Πολλοὶ τῶν ναυτῶν μὴ λαβόντες μέρος ἐν τῇ στάσει, ἠνώθησαν ἤδη μετὰ τῶν ἀνταρτῶν, ἐπειδὴ δὲν ἤθελον νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν ὀπίσω, βλέποντες πόσον ὀλιγάριθμοι κατήντησαν οἱ διαμείναντες πιστοί. Οὕτω τεσσαράκοντα καὶ ἑκτὼ ἄνδρες ἐγκατέλιπον τὸν Ναύαρχον· οἱ ἐπὶ τοῦ πλοίου κείμενοι ἀσθενεῖς, συρόμενοι ἔξω τῶν ξυλοπηγμάτων ἐθεώρουν τοὺς ἀναχωροῦντας συντρόφους των μετὰ γοερῶν θρήνων, καὶ ἤθελον συναναμιχθῆ μετ' αὐτῶν, εἰ αἱ δυνάμεις τοῦ σώματος ἀνταποκρίνοντο πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πνεύματος.

» Ὁ Πόρρας ὡδήγησε τὸν στολίσκον παρὰ τὴν μεσημβρινὴν τῆς νήσου ἀκτήν. Ὅτε δὲ ἀπέβαινεν εἰς τὴν χέρσον, ἦγε καί τινας Ἰνδοὺς αἰχμαλώτους εἰς τὰ ἀκάτια, διαδίδων ἐπιμελῶς τὴν φήμην ὅτι

ἔπραττε κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ Κολόμβου, ἵνα τὸ διεγειρόμενον ἕνεκα τῶν βιαιοπραγιῶν του μῖσος πίπτῃ ἐπὶ τοῦ Ναυάρχου. Φθάσας εἰς τὴν ἄκραν τῆς νήσου, ἐπεφόρτωσεν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους Ἰνδοὺς τὴν κωπηλασίαν, εἶτα ἐρρίφθη εἰς βαθὲς τοῦ κόλπου ὕδατα. Ἀλλὰ μόλις τὰ ἀκάτια διέπλευσαν τέσσαρας λεύγας, καὶ ὁ ἄνεμος ἠγέρθη λάβρος, αἱ δὲ εὔθραυστοι λέμβοι, ὡς οὖσαι καθ' ὑπερβολὴν πεφορτωμέναι, ἐκινδύνευον νὰ ἀνατραπῶσιν. Οἱ Ἱσπανοὶ ἐπανῆλθον ἐν πάσῃ σπουδῇ πρὸς τὴν ἀκτήν, καὶ ἐν τῷ φόβῳ καὶ τῇ ταραχῇ αὐτῶν ἔρριψαν μέγα μέρος τῶν σκευῶν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ θυσία αὕτη δὲν τοὺς ἀνεκούφισεν ἱκανῶς, ἔσυραν τότε τὰ ξίφη, καὶ ἐβίασαν τοὺς Ἰνδοὺς νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος. Καὶ τοι δὲ ὄντων ἀρίστων κολυμβητῶν, ἡ μεγάλη ὅμως ἀπόστασις ὑπερέβαινε τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις. Οἱ Ἰνδοὶ ἀπαυδήσαντες ἐζήτησαν νὰ στηριχθῶσιν ἐπὶ τῶν χειλέων τῶν ἀκατίων, ἀλλ' οἱ Ἱσπανοὶ φοβούμενοι μὴ τὸ νέον τοῦτο βάρος ἀνατρέψῃ τὰ σαθρὰ πλοιάριά των, ἀπέκτεινον τοὺς κολυμβητὰς διὰ τοῦ ξίφους ἢ ἀπέκοπτον τὰς χεῖρας αὐτῶν. Δέκα καὶ ὀκτὼ ἀπωλέσθησαν φονευθέντες ἢ πνιγέντες, ἐννέα δὲ μόνον ἔμειναν διὰ τὴν κωπηλασίαν.

» Μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας οἱ Ἱσπανοὶ κατώρθωσαν νὰ προσπελάσωσιν εἰς τὴν ἀκτήν, ὁ δὲ Πόρρας περιέμενε καιρὸν εὐνοϊκώτερον ἵνα κάμῃ δευτέραν ἀπόπειραν, ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ νέος οὗτος ἀγὼν ἀπέτυχεν. Ἠναγκάσθησαν λοιπὸν τότε νὰ παραιτηθῶσι τοῦ σχεδίου των καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν λιμένα. Τότε δὲ τρέχοντες ἀπὸ κώμης εἰς κώμην ἀπέσπων διὰ τῆς βίας τὰς τροφὰς ἀπὸ τῶν ἰθαγενῶν ἀποποιουμένων τὴν ἐκουσίαν χορήγησιν, καὶ πᾶν εἶδος ἀκολασίας διέπραττον. Παραπονουμένων τῶν Ἰνδῶν διὰ τὰς ἀταξίας ταύτας, οἱ περὶ τὸν Πόρραν ἔλεγον ὅτι διὰ τούτων ἐζήτουν νὰ εὐχαριστήσωσι τὸν Ναύαρχον, ὅστις ἦν ἄσπονδος τῆς Ἰνδικῆς φυλῆς ἐχθρός.

» Ὁ δὲ Κολόμβος εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ὑπὸ τῶν ἀνταρτῶν ἐπὶ τοῦ σκελετοῦ πλοίου ἐρριμμένου, χωρὶς ἄλλου ὑποστηρίγματος παρὰ τοὺς ὀλιγίστους ἀνθρώπους τοὺς μείναντας πιστοὺς εἰς τὸ χρέος των. Πάντες δὲ οἱ εὐάριθμοι οὗτοι εἰς βαθεῖαν διέκειντο ἀπελπισίαν, ἥτις εἰς ἀπόγνωσιν ἐτχάτην μετετρέπετο παρὰ τοῖς ἀσθενέσιν. Ὁ Ναύαρχος προσπαθῶν συγχρόνως νὰ τοῖς ἀποδώσῃ τὴν ὑγείαν καὶ τὸ θάρρος, διένειμεν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς τὴν ὑπολειφθεῖσαν μικρὰν ποσότητα τοῦ διπυρίτου, ὡς καὶ τὰς ὑγιεινοτέρας καὶ θρεπτικωτέρας τροφὰς ἐκ τῶν χορηγουμένων ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν. Ἐπεσκέφθη ἕνα ἕκαστον, καὶ τοὺς ἐνεθάρρυνε διὰ τῆς παρηγόρου ἐλπίδος προσεχοῦς ἀπαλλαγῆς, ὑποσχόμενος ὅτι θέλει ἐπικαλεσθῆ ἀφιχθεὶς εἰς Ἱσπανίαν τὴν βασιλικὴν εὔνοιαν ὑπὲρ αὐτῶν, ὅπως ἀνταμείψῃ τὴν ἐμπιστοσύνην των.

» Ἀλλὰ νέα συμφορὰ ἦλθε νὰ ἐνσκήψῃ ἐπὶ τῶν ναυαγῶν καθ' ἣν στιγμὴν αἱ παρήγοροι ὑποσχέσεις καὶ αἱ φιλοφρονήσεις καὶ φροντίδες τοῦ Ναυάρχου τοῖς ἔδιδον μείζονας ἐλπίδας. Ἐπειδὴ ὁ μικρὸς αὐτῶν ἀριθμὸς δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀπὸ τοῦ πλοίου ἀπομάκρυνσίν των εἰς ἀναζήτησιν ζωοτροφιῶν, ἡ ὑπαρξίς των ἐξήρτητο ἀπὸ τῆς ἰδιοτροπίας τῶν ἰθαγενῶν. Κατὰ μικρὸν αἱ τροφαὶ κατήντησαν σπάνιαι, τὰ Εὐρωπαϊκὰ ὑελουργήματα, ἅπερ κατ' ἀρχὰς ἐθεωροῦντο ὡς ἀνεκτίμητα ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν, κατασταθέντα κοινὰ ἀπώλεσαν τὴν ἑαυτῶν ἀξίαν καὶ ἐθεωροῦντο ἤδη ἀδιαφόρως. Αἱ πρὸς τοὺς Κασίκους γενόμεναι συμφωνίαι ὑπὸ τοῦ Διέγου, τὸ μὲν πρῶτον ἐτηρήθησαν ἀτάκτως, ὕστερον δὲ παρημελήθησαν ἐξ ὁλοκλήρου. Ἐκ δὲ τῶν Κασίκων πλεῖστοι μὲν εἶχον ἐρεθισθῆ ἐκ τῆς διαγωγῆς τοῦ Πόρρα καὶ τῶν ὑπαδῶν του, οὓς ἐνόμιζον ὡς ὑπὸ τοῦ Ναυάρχου διατασσομένους, ἄλλοι κατεῖχον τὰς τροφάς, ἃς ὤφειλον νὰ κομίσωσιν εἰς τὸ πλοῖον, κατὰ μυστικὴν παρακίνησιν τῶν ἀνταρτῶν οἵτινες ἤλπιζον νὰ λιμοκτονήσωσι τὸν Κολόμβον καὶ νὰ τὸν βιάσωσι νὰ ἐξέλθῃ τῆς νήσου.

» Ἔντρομον τὸ πλήρωμα παρεδίδετο ἤδη εἰς τὰς φρίκας δεινῆς πείνης, ὅτε ὁ Ναύαρχος διενοήθη εὐτυχῶς σχέδιόν τι σωτηρίας. Αἱ ἀστρονομικαί του γνώσεις καὶ παρατηρήσεις τῷ ἀπεκάλυψαν τὴν βεβαιότητα ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας θέλει συμβῇ ἔκλειψις σελήνης κατὰ τὰς πρώτας ὥρας τῆς νυκτός. Συγκαλέσας λοιπὸν τοὺς Κασίκους εἰς γενικὴν συνδιάλεξιν, καθ' ἣν μάλιστα ἡμέραν ἔμελλε νὰ συμβῇ ἡ ἔκλειψις, ἐξήγησεν εἰς αὐτοὺς διὰ τοῦ διερμηνέως ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐλάτρευον τὸν Θεὸν τὸν κατοικοῦντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ λαμβάνοντα ὑπὸ τὸν προστασίαν του τοὺς ἀποδιδόντας αὐτῷ τὴν πρέπουσαν λατρείαν· ὅτι ὁ Θεὸς οὗτος παροργισθεὶς κατὰ τῶν Ἰνδῶν, διότι ἀπεποιήθησαν ἢ παρημέλησαν τὴν ἀποστολὴν τροφῶν εἰς τοὺς ὑπηρέτας του, ἀπεφάσισε νὰ τοῖς πέμψῃ ὡς τιμωρίαν τὸν λοιμὸν καὶ τὴν πείναν. Ἵνα δὲ μὴ ἀμφιβάλλωσι περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης τῆς ἀπειλῆς, ἓν σημεῖον ἔμελλε νὰ φανῇ ἐν τῷ οὐρανῷ αὐτὴν ταύτην τὴν νύκτα, εἰς μαρτυρίαν τῆς ὀργῆς τοῦ Παντοδυνάμου τούτου Θεοῦ. Ἡ σελήνη θέλει ἀλλάξει τὸ χρῶμά της, καὶ κατὰ μικρὸν ἔπειτα θέλει χάσει τὴν λάμψιν της, προμήνυμα φοβερὸν τῆς περιμενούσης αὐτοὺς τρομερᾶς τιμωρίας.

» Οἱ πλεῖστοι τῶν Ἰνδῶν ἐταράχθησαν ἐκ τῆς ἐπισημότητος τῆς προρρήσεως ταύτης, τινὲς ἐγέλασαν ἐπ' αὐτῇ, πάντες δὲ περιέμενον μετ' ἀνησυχίας τὰς πρώτας ὥρας τῆς νυκτός. Ὅτε λοιπὸν μετ' ὀλίγον εἶδον παχεῖαν σκιὰν σκοτίζουσαν βαθμηδὸν τὴν λάμψιν τοῦ φανοῦ τῶν νυκτῶν, καὶ τὸν ζόφον ἐξαπλούμενον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τρόμου καὶ ἐκπλήξεως. Ἔδραμον εἰς τὸ πλοῖον κομίζοντες παντοειδεῖς τροφάς, ἔπεσον πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Ναυάρχου, τὸν ἱκέτευσαν νὰ ἐξορκίσῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ του, καὶ νὰ ἀναστείλῃ διὰ τῆς μεσιτείας του τὰ ἐπαπειλούμενα εἰς αὐτοὺς κακά. Ὑπέσχοντο δὲ νὰ χορηγῶσιν εἰς τὸ μέλλον πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμεῖ τὸ ναυαγήσαν πλήρωμα. Ὁτὲ ὁ Κολόμβος ἀποτραθεὶς εἰς τὸν κοιτωνίσκον του, προσεποιήθη ὅτι

συνομιλεῖ μετὰ τοῦ Θεοῦ του. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἄγριοι ἀνέπεμπτον ἀλαλαγμοὺς ἀντηχοῦντας εἰς τὰ δάση καὶ τὴν παραλίαν. Ἐξῆλθε τέλος ὁ Ναύαρχος ἐκ τοῦ ἀναχωρητηρίου του, καὶ ἐκήρυξεν εἰς τοὺς Ἰνδοὺς ὅτι ὁ Θεός του ηὐδόκει νὰ τοῖς συγχωρήσῃ τὸ πταῖσμα, ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ τηρήσωσι πιστῶς τὰς ὑποσχέσεις των. Εἰς ἀπόδειξιν δὲ τῆς ἐπιεικείας του ὁ Θεὸς οὗτος ἔμελλε ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν σελήνην τὴν ἀφαιρεθεῖσαν λάμψιν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἠκολούθησεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ ἡ σελήνη, ἀναλαμβάνουσα τὸ φῶς της, ἐφάνη εἰσερχομένη εἰς τὸ φωτεινὸν στάδιον ὅπερ διατρέχει ἐν τῷ διαστήματι. Ἡ χαρὰ τότε καὶ ὁ θαυμασμὸς τῶν Ἰνδῶν ἐκορυφώθησαν, ἀπῆλθον δὲ εὐλογοῦντες καὶ εὐγνωμονοῦντες ὁλοψύχως τὸν Ναύαρχον· Ἡ εὐμηχανία αὕτη ἐξησφάλισεν εἰς τὸν Ναύαρχον τὸ σέβας τῶν ἰθαγενῶν, οἵτινες δὲν τὸν ἐθεώρουν πλέον ἢ ὡς ἄνθρωπον ἀπολαύοντα τῆς ἰδιαιτέρας εὐνοίας τῆς Θεότητος, διότι κατεῖχεν ἐν τῇ γῇ τὸ μυστικὸν τοῦ οὐρανοῦ. Ὅθεν διὰ παντοίων φιλοδωρημάτων προσεπάθουν νὰ τὸν ἐξελεώσωσι καὶ καταστήσωσιν εὐμενῆ· αἱ ζωοτροφίαι συνέρρεον ἄφθονοι, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς δὲν ἐφοβεῖτο μὴ στερηθῇ αὐτῶν ».

ΚΙΟΡΟΓΛΟΥΣ.

Περσικὴ ἐποποιία.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλάδ. 205, 206, 207 καὶ 208.)

—ooo—

Ἡ γραῖα ἔκραζε καὶ ἔτυπτε τὸ στῆθός της. — Ποτὲ αἷμα ἀθῶον δὲν ἐχύθη εἰς τὴν οἰκίαν μου, καὶ σὺ τὴν ἐμίανες! — Θέλεις λοιπὸν νὰ φονεύσω καὶ σὲ ἄπιστε σουννῖτις; ἀποκρίνεται ὁ Κιόρογλου, καὶ νὰ κρημνίσω τὸν ἐπίλοιπον τοῖχον εἰς τὸ κουφάρι σου;

Ὁ Κιόρογλου ἐνδύεται τὸ λευκὸν φόρεμα τῶν *μολλάδων*, περιτιθύσσει τὴν κεφαλὴν μὲ πολλῶν πήχεων λευκὸν πανίον, κρύπτει τὸν *ταμπουρὰν* εἰς τὸν κόλπον, τὴν δὲ μάχαιραν εἰς τὴν ὀσφύν, καὶ κρατῶν τὸ μὲν κομβολόγιον εἰς τὴν μίαν τῶν χειρῶν, τὴν δὲ βακτηρίαν εἰς τὴν ἑτέραν, διέρχεται, χάρις εἰς τὴν πλαστὴν ἐπιστολὴν καὶ εἰς τὴν ἀπόκρυφον σφραγῖδα τοῦ σουλτάνου, τὰς ἱερὰς πύλας τοῦ παλατίου. — Οὕτω, λέγει ὁ ῥαψῳδὸς μετὰ συμπαθείας καὶ ἀγανακτήσεως, ἐπετράπη εἰς τοῦτον τὸν ληστὴν τῶν ληστῶν, ἡ εἰς τὸ *χαρὲμ* εἴσοδος . . . εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον τὸν ἱκανὸν νὰ κόπτῃ τὸ στῆθος μητρὸς θηλαζούσης τὸ παιδίον της!

Διελθὼν τὰς πύλας τῶν ἑπτὰ τειχῶν, φθάνει εἰς τοὺς ἀνθοστολίστους κήπους τῆς ἡγεμονίδος. Ὑπῆρχον ἐκεῖ τέσσαρες δεξαμεναὶ ὕδατος ῥέοντος καὶ πίδακες. Ὁ Κιόρογλου ἐδίψλωσε τὸν μανδύαν του εἰς τέσσαρα καὶ ἐκάθισε παρὰ τὸ χεῖλος μιᾶς τῶν δεξαμενῶν, τὰ κομβολόγιον κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς ἔχων ἡμικλείστους, ἀλλ' ὅμως βλέπων διακεκριμένως εἰς ἀναπεπταμένον κιόσκιον τὴν ὡραίαν Νιχάραν πίνουσαν οἶνον μετὰ πολλῶν ἄλλων ὡραίων κορασίων.

Μία ἐξ αὐτῶν ἔρχεται εἰς τὴν δεξαμενὴν διὰ νὰ λάβῃ ὕδωρ, ἂν καὶ δὲν φαίνεται ὅτι συνεῖθιζεν ἡ Νιχάρα νὰ βάλῃ πολὺ εἰς τὸν οἶνόν της. — Ἄνθρωπε, ποῖος εἶσαι; λέγει ἡ θεραπαινὶς ἔντρομος. — Ἄνθρωπε! κράζει ὁ Κιόρογλου, τί ὄνομα εἶναι τοῦτο; δὲν ἠμπορεῖς, μικρὸν κοράσιον, νὰ μὲ προσαγορεύσῃς *γατζί*; ἡ δὲ ἡγεμονὶς Νιχάρα δὲν δύναται νὰ λάβῃ τὸν κόπον νὰ *πατήσῃ* τὰς ἐμβάδας της καὶ νὰ ἔλθῃ ἐνώπιον τοῦ βασιλικοῦ *τζαβούση* Ῥουσάν, ἀπεσταλμένου ἐδῶ ἐκ τῆς Μέκκας ὑπὸ τοῦ σουλτὰν Μουράτ;

Πᾶς ὅστις φέρει χαροποιὰν εἴδησιν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λάβῃ ἀνταμοιβὴν ταχεῖαν. Καὶ ὁ Χὰν αὐτός, εἰς ὁμοίαν περίπτωσιν, λύει συνήθως τὴν πολύτιμον ζώνην του καὶ δωρεῖ αὐτὴν εἰς τὸν ἀγγελιαφόρον. Ἡ θεραπαινὶς λοιπὸν τῆς Νιχάρας τρέχει εἰς τὸ ἀνώγεον καὶ λαμβάνει τὸ *σάλι* καὶ τὰ πολύτιμα κοσμήματα τῆς ἡγεμονίδος τὰ κείμενα ἐπὶ τοῦ τάπητος. — Εἶσαι μεθυσμένη; λέγει ἡ ἡγεμονὶς θυμαζοῦσα διὰ τοιαύτην αὐθάδειαν. — Σὺ εἶσαι μεθυσμένη, ἀπαντᾷ ἐκείνη χωρὶς νὰ ταραχθῇ. Τὰ λαμβάνω, διότι μὲ ἀνήκουν· φέρω τὴν εἴδησιν ὅτι ἅγιός τις ἔρθασεν ἐκ Μέκκας μὲ ἐπιστολὴν διὰ σέ. *Πῦρ θεῖον λάμπει εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του, καὶ τὸ πρόσωπόν του ἀναπέμπει τὰς ἀκτῖνας του πρὸς τὸν ἥλιον.*

— Ἄς σηκωθῶμεν, κοράσια, λέγει ἡ ἡγεμονίς. Ἀνέγνων εἰς τὰς ἱερὰς παραδόσεις ὅτι οἱ προϋπαντῶντες προσκυνητὴν τῆς Μέκκας ἀπαλλάττονται ἀπὸ τὴν γέενναν τοῦ πυρός, ἐὰν καὶ ὁ κονιορτὸς μόνον τῶν ποδῶν τοῦ ἵππου του ἐπιπέσῃ ἐπ' αὐτῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ Κιόρογλου εἶχεν ἐκδυθῆ τὸ φόρεμά του καὶ τὴν τάραν τοῦ προσκυνητοῦ, ἔκλινε τὸν πῖλον πρὸς τὸ ὠτίον του, διώρθωσε τὰς πτυχὰς τοῦ ὡραίου πρασίνου ἐνδύματός του, καὶ ἔδεσεν ἐπιχαρίτως τὸ κασμήριον τὸ ὁποῖον ἐζώνυτο, καὶ ἄνωθεν τοῦ ὁποίου ἐφαίνετο ἡ λαβὴ τῆς ἀδαμαντοκολλήτου μαχαίρας του. Ἡ ἐνάρετος ἡγεμονὶς ἰδοῦσα τὸν ἅγιον ἄνδρα μεταμεμορφωμένον εἰς λῃστὴν φοβερὸν μὲ μύστακας μεγάλους, δὲν ἔφυγεν, ἀλλ' ἔδεσε τοὺς πόδας τῆς θεραπαινίδος ἀπατηθείσης τόσον πολύ, καὶ, προφαιζόμενη ὅτι ὁ ἀπατεὼν οὗτος ἔδωκε φίλημα πρὸς αὐτήν, προσέταξε καὶ ἔδειραν σφοδρῶς τοὺς πόδας της. Ἔπειτα πλησιάσασα τὸν Κιόρογλου, ὅστις ἐπροσπάθει νὰ διαμαρτύρῃ τὴν θεραπαινίδα λέγων ὅτι ἦτο ἐραστὴς ἄνευ χρημάτων, ἀνίκανος νὰ δελεάσῃ τινὰ διὰ δώρων, ἐπάταξε διὰ τοῦ ποδὸς τὸ στῆθός του. — Ἡγεμονίς, λέγουσιν αἱ θεραπαινίδες, δὲν εἶναι κρίμα νὰ μείνῃς τὴν ὡραίαν πόδα σου κτυποῦσα τὸ βρωμερὸν στῆθος τοῦ ἀθλίου τούτου. — Σιωπᾶτε, ἀνόητα κοράσια, λέγει ὁ λῃστὴς χωρὶς νὰ ταραχθῇ

δὲν γνωρίζετε ὅτι τὸ στῆθός μου εἶναι τιμιώτερον τῆς πτέρνης τῆς δεσποινίδος ἡμῶν.

Τότε λαβὼν τὸν *ταμπουρᾶν* ἐτραγούδησεν·

— Ἀναπνέω ἐς τὸν κῆπόν σου τὴν εὐωδίαν τοῦ ἰακίνθου καὶ τοῦ ἴου. Ὦ ταῦτα, ἀνθεῖς εἰς τὴν μονάξιαν. Εἴσαι βέλος εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας μου.

Ἡ μὲν Νιχάρα ὠργίσθη. Ὁ δὲ Κιόρογλου ἔξη κολούθησε τραγουδῶν.

—Εἶναι ὁ δροσερώτερος καρπὸς τῶν κήπων τοῦ ἔρως· εἶναι τὸ κυδώνιον τὸ εὔοσμον καὶ τὸ χρυσοῦν μῆλον.

Ἀντὶ ὅμως νὰ καταπραϋνθῇ διὰ τοιούτων ἐγκωμίων, ἡ ἀγρία Νιχάρα νεύει εἰς τὰς περὶ αὐτὴν καὶ παρευθὺς χάλαζα γρονθοκοπημάτων πίπτει κατὰ τοῦ αὐθάδους. — Θεὸς φυλάξοι, ἀνεφώνησεν ὁ ἀρ ψηφός, νὰ πέσῃ τις εἰς ὄνυχας γυναικὸς ὠργισμένης!

Παραχρῆμα τὰ ἐνδύματα τοῦ Κιόρογλου κατεσχίσθησαν. — Ἡγεμονίς, λέγει, ἐὰν δὲν λυπῆσαι ἐμέ, ἐλέησε τουλάχιστον αὐτὰ τὰ ταλαίπωρα κοράσια· διότι αἱ χεῖρές των θὰ χονδραίνουν γρονθοκοπούμεναι. Ἡ δὲ ἡγεμονὶς λέγει πρὸς αὐτάς· —Ἄς ὑπάγωμεν νὰ πίωμεν ὀλίγον οἶνον διὰ νὰ ἐνδυναμώσωμεν, ὥστε νὰ δείρωμεν ἀκόμη τὸν πλάνον τοῦτον. Ἀλλ' ἐπιστρέφουσα εἰς τὸ παλάτιόν της, ἐθεώρησεν ὄπισθεν, παρετήρησε τοὺς χαρακτῆρας τοῦ Κιόρογλου καὶ τῇ ἤρεσεν. Ἐν τῷ ἅμα δὲ λησμονήσας οὗτος τοὺς δριμυτάτους πόνους τῶν κεντημάτων καὶ τῶν ῥαβδισμῶν, ἔλαβε πάλιν τὸν *ταμπουρᾶν* καὶ ἔψαλεν·

— Ὦ Νιχάρα, ὀφθαλμοὺς ἔχουσα δορκάδος, θὰ ἴδω τὴν καρδίαν σου ἀπολιθωθεῖσαν; σὺ μὲ κατήσχυνας. Εἴθε οἱ ὀφθαλμοί σου νὰ πληρωθῶσι δακρύων!

Ἡ Νιχάρα, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποσπάσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τοῦ ἀῤῥενωποῦ προσώπου τούτου, εἶπε καὶ τῇ ἔφερον οἶνον.

— Πλήρωσε τὸ ποτήριόν σου ἀπὸ τὸ αἷμά μου καὶ πίε· ἔψαλεν ἀκόμη ὁ Κιόρογλου.

Βλέπων τὸν οἶνον ὁ Κιόρογλου, ὅστις δὲν εἶχε πίει ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἀπὸ τὸ Σαμλὶ Πέλ, ἐλησμόνει τὴν ἐρωτικήν του ἀπελπισίαν διὰ νὰ γλείψῃ τὰ χείλη του. Ἡ Νιχάρα κινουμένη ἐκ συμπαθείας, διέταξε νὰ τῷ φέρωσι λεκάνην βαλσάμου *μοιρμιά* εἰποῦσα· — Δὲν ἐπιθυμῶ τὸν θάνατόν σου· πίε καὶ ἀναχώρησε.

Ὁ Κιόρογλου γευθεὶς τὸ βάλσαμον, καὶ μετὰ μορφασμοῦ ἀποβαλὼν αὐτό, ἐζήτησεν οἶνον.— Ἄχ! ἄγε ἄνθρωπε, πίνεις τὸ ἀπηγορευμένον ὄγρὸν ὑπὸ τοῦ Προφήτου, λέγει ἡ ἡγεμονὶς ὀργισθεῖσα ἐκ νέου. Ἀλλ' ἔστω, σὲ τὸ δίδομεν, ἀλλὰ θὰ χορεύσῃς διὰ νὰ μᾶς ψυχαγωγήσῃς· μετὰ τοῦτο δὲ θὰ σὲ δείρωμεν ἀκόμη καὶ θὰ σ' ἐκβάλωμεν ἔξω. Ἡ Νιχάρα γίνεται ἄφαντος καὶ ἐπανέρχεται μὲ τὰς θεραπαινίδας, φερούσας τάπητας, οἶνον καὶ φαγητὰ διάφορα. Στρωννύουσι τοὺς τάπητας ἐπὶ τῆς χλάης, ἑτοιμάζουσι τὸ συμπόσιον παρὰ τὴν πηγήν. Τὸ ἦθος τῆς ἡγεμονίδος ἦτο πλῆρες χαρίτων; καί, εἰ καὶ πλήρης ὀργῆς, εἶχε διευθετήσει ἢ μᾶλλον χαλάσει τὴν ἐνδυμασίαν της διὰ νὰ γείνῃ θελκτικωτέρα. Ὁ Κιόρογλου δ' ἔψαλεν·

— Ἀγάδες, ἀδελφοί! Ἦλθεν ἡ Νιχάρα! Δάκρυα χαρᾶς ῥέουσιν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου. Ὁ Ἀρμένιος ἀγαπᾷ τὸν σταυρόν του, ἂν καὶ ὁ προφήτης του ἐβασανίσθη ἐπὶ σταυροῦ! Βλέπετε πῶς ἐκόσμησε τὴν μαύρην κόμην της, ἥτις πίπτει ἐπὶ τοῦ ἀέρου τραχήλου της! ἦλθεν!

. . . . . .

— Ἦλθε διὰ νὰ μὲ διδάξῃ τί ἐστι κάλλος. Ἡ Νιχάρα ἦλθε νὰ φονεύσῃ τὸν Κιόρογλου· ἦλθεν!

Ἡ ἡγεμονὶς τὸν παρετήρει ἀδιακόπως· ἀλλ', ὡς αἱ ἡμέτεραι γυναῖκες, (καὶ αὕτη) ἐφαίνετο πάντοτε σκληροτέρα διὰ νὰ ἀγκπᾶται περισσότερον· μόνον δὲ οἱ τρόποι της ἦσαν ὀλίγον τί ζωηρότεροι. Ἐπρόσταξε καὶ τὸν ἔδειραν· τοσοῦτον μάλιστα σφοδρῶς, ὥστε ὁ Κιόρογλου καταβληθεὶς ὑπὸ τῶν πόνων ἐκυλίετο κατὰ γῆς. Δὲν πρέπει δὲ νὰ θαυμάσωμεν ἐνταῦθα βλέποντες τὸν ἥρωα τοῦτον, τοῦ ὁποίου ἡ μυθώδης ἰσχὺς κατετρόπωνε λεγεῶνας, καὶ ἤνοιγε δρόμον ἐν μέσῳ στρατοπέδων, ἐπεκτείνοντα τὴν κραότητα καὶ τὴν ὑποταγὴν εἰς τὸ ὡράϊον φῦλον ἐωσοῦ νὰ συγχωρήσῃ νὰ τὸν ξυλοκοπήσωσιν, ἀπαραλλάκτως ὅπως καὶ ὁ Δὸν Κισότ, ὁ ὑπογραμμὸς τῶν ἱππότων· Ὁ συνδυασμὸς οὗτος τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἀγάπης χαρακτηρίζει τὸν Κιόρογλου καθ' ὅλον τὸ ποίημα. Τέλος πάντων μὴ δυνάμενος νὰ ὑπομένῃ ἐπὶ πλέον, ἀλλ' οὔτε θέλων νὰ σηκώσῃ χεῖρα κατὰ τῶν γυναικῶν, ἔῤῥιψεν ἑαυτὸν εἰς τὴν δεξαμενήν, τὴν διῆλθε κολυμβῶν, κρατῶν τὸν *ταμπουρᾶν* ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς καὶ φθάσας εἰς τὸ μέσον, ὅπου τὸ ὕδωρ ἀνεπήδα ἐκ κιονίσκου μαρμαρίνου, ἐκάθισεν αὐτοῦ.

Αἱ γυναῖκες τότε ἤρχισαν νὰ τὸν λιθοβολῶσιν. — Ὦ Ηελλὶ Ἀχμέτ! μὲ ἠπάτησες, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν ὁ Κιόρογλου. Αὐτὴ ποτὲ δὲν μὲ ἠγάπησε.

Τότε ἤρχισε νὰ ψάλλῃ, καί, ἐκεῖ, τῇ εἶπε τόσον ὡραῖα πράγματα, ὥστε ἡ καρδία της ἤρχισε νὰ πάλλῃ καὶ νὰ ἀκούῃ μὲ ἡδονὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐξανομένην.

— Ὁ ἥλιος ἀνέτειλεν ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Ἀνατολῆς· αὐτὴ εἶναι ὁ κῆπος τῶν ἀνθέων. Τὰ ῥόδα ἀνοίγουσι τοὺς κάλυκάς των ἐπὶ τῶν παρειῶν της! Μηδεὶς ἐχθρὸς νὰ μὴ τολμήσῃ νὰ κυττάξῃ εἰς τὸν κῆπον τοῦ ἐρασταῦ! . . . Ὦ Νιχάρα! Ὅστις ἐγγίσῃ τὴν ζώνην σου ἅπαξ μόνον, θὰ γείνῃ ἀθάνατος.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ.

Τὸ ἑσπέρας ἐπλησίαζεν. Ἡ δρόσος τοῦ ὕδατος καταπραΰνε τὰς ἀλγηδόνας τοῦ Κιόρογλου. Ἡ ἡγεμονὶς λέγει καθ' ἑαυτήν.—Ἐπαναλαμβάνει ἀκατα-παύστως τὸ ὄνομα τοῦ Κιόρογλου. Ἀ! ἂν ἦτο ὁ ἴδιος! Εἰπέ, ὁμολόγησε τὴ ἀληθές, τῷ λέγει, εἶσαι σὺ ὁ Κιόρογλαυ;—Ἐπειδὴ δὲ τὸ διεβεβαίωνεν, ἐπανέλαβεν·—Ὁ Κιόρογλου, λέγουσιν, εἶναι τοῦ αὐτοῦ ἀναχήματος μὲ τὸν πατέρα μου τὸν Σουλτάνον. Φέρε νὰ δοκιμάσω ἐπὶ σὲ τὸ βασιλικόν σου φόρεμα· καὶ ἂν μὲν εἶναι πολλὰ μακρὺ διὰ σέ, θὰ ἐμπήξω καρφία εἰς τὰς πτέρνας σου διὰ σὲ κατασταθῶ ὑψηλότερον· ἐὰν δὲ πολὺ κοντόν, θὰ κόψω τοὺς πόδας σου· ἐὰν δὲ εἶναι πολὺ πλατύ, θὰ ἀνοίξω τὴν κοιλίαν σου, καὶ θὰ σὲ γεμίσω μὲ ἄχυρον διὰ νὰ ἐξογκωθῇς.

Ὁ Κιόρογλου λέγει· θέλεις νὰ μὲ τιμωρῇς κατὰ τὸν κώδικα τοῦ Ἄπου-Χορεβράχ. Ἀδιάφορον, ἀς τὸ δοκιμάσω.

Καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ἔλαβε τὸ ἔνδυμα ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτὰς τῆς Νιχάρας· ἐφαίνετο ὅτι ἦσο κατασκευασμένον δι' αὐτόν. Τότε περιέπλεξαν τὰς χεῖρας εἰς τὸν τράχηλον ἀλλήλων, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸ *κιόσκι*, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Τούρκων, ἔπιον ἀπὸ τὸ αὐτὸ ποτήριον. Τότε λέγει ἡ ἡγεμονίς· — Ἔφερες καὶ τὸν περιβόητον ἵππον σου τὸν Κιράτ;— Μάλιστα.—Πρέπει νὰ εὕρῃς καὶ δι' ἐμὲ ἄλλον ὡραῖοτοῖς καλόν.

Ὁ Κιόρογλου βλέπων ὅτι αὔξανεν ὁ πρὸς αὐτὸν ἔρως τῆς ἡγεμονίδος ἤρχισε νὰ ψάλλῃ. — Ὑγρά, ὑγρὰ εἶναι ἡ χιὼν τὴν ὁποίαν βλέπομεν ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλῶν ὀρέων! Οἱ λάμποντες ὀφθαλμοί σου ἐμφυσῶσι τὴν δρόσον εἰς τὴν καταφλεγομένην καρδίαν μου. Ἡ φιλτάτη μου ἐρωμένη εἶναι ἐνδεδυμένη ἱμάτια ῥοδόχρωα. Εἶναι ὅλη ῥοδόχρους. Τὸ ὕδωρ τὸ ὁποῖον πίνει εἶναι διαυγὲς ὡς τὸ κυανοῦν τοῦ οὐρανοῦ. Οἱ ὀθαλμοί της μεθύσκονται ὑπὸ ἔρωτος καὶ οἴνου·

Εἶμαι ὁ Κιόρογλου. Δὲν εἶμαι ἐλεύθερος νὰ περιπατῶ εἰς τὰ ἄλση ταῦτα; Δὲν δύναμαι νὰ περιπατῶ ἐλεύθερος εἰς τὸν κόσμον· διότι ὁ κόσμος εἰς ἐμὲ εἶναι στενώτατος.

Ὁ Κιόρογλου συμφωνήσας περὶ τοῦ πρακτέου μετὰ τῆς ἡγεμονίδος, ἐφόρεσε πάλιν τὰ ἐνδύματα τοῦ Μουλλὰ καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τῷ χαρέμ, ὅπως καὶ εἰσῆλθεν. Εἰς τὴν πύλην κρατήσαντες αὐτὸν οἱ φύλακες εἶπον·—Ἄγιε ἄνθρωπε, ἐπειδὴ ἰσχύεις παρὰ τῇ ἡγεμονίδι, εἰπὲ εἰς αὐτήν, διὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, νὰ πληρώσῃ τοὺς μισθούς μας· διότι ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ πατρός της, τοῦ Σουλτάνου, ὀβολὸν δὲν ἐλάβομεν.

Ὀμνύω ὅτι θὰ προσπαθήσω διὰ νὰ δοθῶσιν οἱ μισθοί σας, λέγει ὁ Κιόρογλου. καί, ἐν τούτοις, διὰ νὰ δείξητε τὴν δυσαρέσκειάν σας, πρέπει νὰ ἐγκαταλείψητε τὰς θέσεις σας καὶ νὰ μὴ θελήσητε νὰ συνοδεύσητε τὴν ἡγεμονίδα.

Ἀφοῦ δὲ ὁ δόλιος ἔδωσε ταύτην τὴν ἀπάντησιν, ἐπιστρέφει παρὰ τῇ γραΐᾳ, καὶ ἔπειτα ὑπάγει νὰ ἀγοράσῃ πῶλον καλὸν τριετῆ, τὸν φέρει εἰς τὸν σταῦλον, ἑτοιμάζει ὁ ἴδιος τὸ ἐφίππιον, καί, περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ὅτε διὰ τῶν ἤχων τῶν σαλπίγγων ἀνηγγέλλετο ὁ ἔξω τῆς πόλεως περίπατος τῆς βασιλόπαιδος, πληρόνει ἀδρῶς τὴν γραΐαν, τὴν συμβουλεύει νὰ κρυφθῇ διὰ νὰ μὴ καταδιωχθῇ ὡς φιλοξενήσασα αὐτόν, καὶ ἀναβὰς τὸν Κιράτ, παρακολουθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ πωλαρίου προσκρτημένου εἰς τὸν ἀναβολέα του, φθάνει ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε νὰ περιμένῃ τὴν Νιχάραν, ἥτις μετ' ὀλίγον φθάνει ἐντὸς ὀχήματος· τὴν ἁρπάζει ἐκ τοῦ μέσου τῶν θεραπαινίδων, τὴν καθίζει ὄπισθεν ἐπὶ τὸν ἵππον, καὶ φεύγει ὁμοῦ μὲ αὐτὴν εἰς τὴν ἔρημον. Ἐκεῖ, πεσὼν κατακουρασμένος, ἐξαπλόνεται ἐπὶ τῆς χλάης καὶ κοιμᾶται. Ἡ ἡγεμονὶς τὸν ἐρωτᾷ ἐὰν σκοπῇ νὰ κοιμηθῇ πολύ.—Ὁ ὕπνος μου, τῇ λέγει, εἶναι δύο εἰδῶν· ὁ μὲν βραχύτερος διαρκεῖ τρεῖς ἡμέρας, ὁ δὲ μακρότερος ἑπτά. Ἀλλ' ἄκουσε, φιλτάτη μου· ὁ Κιράτ ἔχει τὸ χάρισμα τοῦ νὰ προαισθάνηται τὴν προσέγγισιν τῶν ἐχθρῶν· καὶ ὅταν μὲν ὁ ἐχθρὸς ἀρχίζει τὴν πορείαν πρὸς καταδίωξίν μου, ὁ Κιράτ χρεματίζει· ὅταν δὲ φθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ, τὸν Κιράτ καταλαμβάνει ἀνησυχία καὶ ἀρχίζει νὰ φυσᾷ ἐκ τῶν ῥωθιόνων· ὅταν δὲ εἶναι ἤδη πλησίον, ὁ Κιράτ ξέει τὴν γῆν καὶ ἀῤῥίζει τὸ στόμα του·—Ἡ ἡγεμονὶς παραπονεῖται ματαίως δια τὸν μακρὸν ὕπνον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἐραστὴς ἐπαπειλεῖ αὐτὴν ἐν μέσῳ τῆς ἐρήμου μεταξὺ κινδύνων. Ἀλλ' ἔπρεπεν ὁ Κιόρογλου νὰ κοιμηθῇ ἢ νὰ ἀποθάνῃ· διότι ἡ ἰσχυρὰ αὐτοῦ κρᾶσις ἀπῄτει ὕπνον παρόμοιον μὲ τὸν θάνατον. Παρετήρησε τὸν Κιράτ μὲ ἀνησυχίαν, καὶ ὅταν εἶδεν ὅτι ἐσήμαινε τὴν ἀναχώρησιν καὶ τὴν πορείαν τοῦ ἐχθροῦ, ὅταν εἶδεν τοὺς πόδας του ξέοντας τὴν γῆν, καὶ τὸ στόμα πλῆρες ἀφροῦ, ἐξύπνησε τὸν Κιόρογλου, καθὼς τὴν εἶχε παραγγείλει. Παρευθὺς ἐγείρεται, δένει ἐκ νέου τοὺς ἱμάντας τοῦ ἵππου του, ἀναβιβάζει τὴν Νιχάραν εἰς τὸν ἄλλον, καὶ περιμένει ἀτρομήτως τὸν νέον σουλτάνον Πουρτζὶ ἐρχόμενον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἀδελφῆς του Νιχάρας. Ὁ Κιόρογλου, διὰ τῶν τρομερῶν ἀσμάτων του, ἐμπνέει τρόμον εἰς τὴν καρδίαν τῶν πολεμιστῶν τοῦ ἡγεμόνος, καί, μετ' ὀλίγον, ὁρμήσας εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, τοὺς διασκορπίζει ὡς ἀγέλην δορκάδων. Ἀλλ' ὁ Πουρτζὶ Σουλτὰν ἀπόφασιν ἔχων νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀδελφήν του, ὁρμᾷ μόνος κατ' αὐτοῦ.— Τί νὰ κάμω, λέγει ὁ Κιόρογλου καθ' ἑαυτόν, ἐὰν φονεύσω τὸν ἀδελφὸν τῆς φιλτάτης μου, δὲν θὰ μὲ τὸ συγχωρήσῃ ποτέ, καὶ θὰ πληρώσῃ τὸν βίον μου πικρίας. — Ἡ Νιχάρα ἀρχίζει νὰ θρηνεῖ. — Ὦ Κιόρογλου, ἕνα μόνον ἀδελφὸν ἔχω, μὴ τὸν φονεύῃς. — Ἀγαπητή μου, μὴ φοβεῖσαι καθόλου. Καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν βασιλόπαιδα, εἶπεν. — Ὁ ἐπιστάτης τῶν ἱπποστασίων σου δὲν κερδαίνει τὸν ἄρτον τὸν ὁποῖον τρώγει· διότι οὔτε τὸν ἱμάντα τοῦ ἵππου σου συνέσφιγξε· σὲ εἰδοποιῶ ὅτι κλονίζεσαι ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου. Κατάβα καὶ σφίγξε τοὺς ἱμάντας καὶ ἔπειτα πολεμοῦμεν.

Ὁ εὔπιστος Τοῦρκος καταβαίνει νὰ διορθώσῃ τὸ ἐφίππιον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ Κιόρογλου πλησιάζει μὲ προσοχὴν, τὸν ἀνατρέπει, κάθηται ἐπ' αὐτοῦ καὶ προσποιεῖται ὅτι θέλει νὰ τὸν σφάξῃ. Ὁ Πουτζὶ κλαίει καὶ ὀδύρεται λέγων· — Ὁ πατήρ μου ὁ Σουλτάνος ἔχει μόνον μίαν θυγατέρα καὶ υἱὸν μονογενῆ· σὺ τὸν μὲν ἁρπάζεις, τὸν δὲ μέλλεις νὰ φονεύσῃς· καὶ οὕτω θὰ ἐξαλειφθῇ ὅλη ἡ οἰκογένεια.—

Σὲ χαιρέτω τὴν ζωὴν μὲ συμφωνίαν ὅτι θὰ μὲ δώσῃς τὴν ἀδελφήν σου εἰς γάμον· εἶμαι ἐπίσης σοφὸς ὅσον καὶ μολλᾶς τις· ἀνέγνωσα τοὺς ἑπτὰ τόμους τῶν ἀράβων ὑπομνηματιστοῦ εἰς τὸ Κοράνι· ἠξεύρω ἐκ στήθους ὅλην τὴν ἀκολουθίαν τοῦ γάμου.— Ὁ βασιλόπαις ψάλλει μετ' αὐτοῦ τὴν ὑπὸ τοῦ Κορανίου διοριζομένην ἀκολουθίαν, καὶ τῷ δωρεῖ τὴν ἀδελφήν του. Ὁ Κιόρογλου τὸν ἀνήγειρε καὶ φιλήσας τὸ μέτωπόν του λέγει·—τοῦ λοιποῦ, ἐν ὀνόματι καὶ ἐξουσίᾳ τοῦ πατρός σου σουλτὰν Μουράτ, διοικῶ καὶ βασιλεύω εἰς τὸ Σαμλὶ Πέλ; Ποῦ θὰ εὑρίσκε καλλίτερον σύζυγον διὰ τὴν θυγατέρα του; Ἐνῷ δ' ἐξηκολούθουν τὴν πορείαν των ὁ Κιόρογλου καὶ ἡ Νιχάρα πρὸς τὸ Σαμλὶ Πέλ, συνέβησαν καὶ ἄλλα. Διέρχονται διὰ τοῦ στρατοπέδου Εὐρωπαίου τινός, ὅστις κυριεύθεὶς ἀπὸ ἔρωτα τῆς Νιχάρας θέλει νὰ τὴν ἁρπάσῃ ἀπὸ τὸν σύζυγόν της. Ὁ Κιόρογλου ἠναγκάσθη νὰ καταστρέψῃ τὴν συνοδίαν καὶ λῃστεύσῃ τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν. Ὅτε δ' ἔμελλεν ἤδη νὰ τὸν φονεύσῃ διὰ νὰ τὸν μάθῃ νὰ ζῇ ἡ Νιχάρα οἰκτείρουσα τὸν νέον, τὸν σώζει καὶ ἀπειλεῖ τὸν Κιόρογλου ὅτι ἐὰν δὲν παύσῃ καταδιώκων αὐτὸν θὰ καταπίεῖ δηλητήριον θανατηφόρον κεκρυμμένον εἰς τὸν δακτύλιόν της. Ὁ δὲ Κιόρογλου ὑπακούσας, ἐξηκολούθησε μὲ αὐτὴν τὴν ὁδοιπορίαν. Ἡ Νιχάρα ἦτο ἐπιτηδεία περὶ τὸ ἱππεύειν ὅσον αὐτός, καὶ ἠδύνατο νὰ τρέξῃ μὲ τὴν αὐτὴν τόλμην καὶ ταχύτητα. Ἐπέπεσαν ἐπὶ ἐμπορικῆς συνοδίας, καὶ ἐφοραλόγησαν ἐπαισθητῶς αὐτούς.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Πρὸς τὴν ἀνεψιάν μου (1).

—ooo—

Εἰς τὴν ἐπιστολήν μου ταύτην θὰ σὲ ὁμιλήσω, φιλτάτη μου, περὶ τῆς χρήσεως τοῦ καιροῦ καὶ περὶ πῶς καταλληλότερον νὰ χαλιναγωγῇς τὴν φαντασίαν σου. Πρέπει πρῶτον, ἀγαπητή μου, νὰ παραδεχθῇς ὅτι ἡ τελειότης καὶ ἡ εὐτυχία εἶναι ἀλληλένδετοι, ὅτι ποτὲ δὲν θέλεις εὐτυχήσει ἐὰν δὲν ἀκολουθῇς ἀκριβῶς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος, καὶ ὅτι ἂν ποτὲ δυστυχήσῃς, ἡ δυστυχία σου θέλει προέλθει ἐκ τῆς ἀμελείας καὶ ἀταξίας σου. Ἐρώτησον τοὺς γέροντας, καὶ ἐὰν εἶναι εἰλικρινεῖς θὰ σὲ εἴπωσιν ὅτι τὰς μεγαλητέρας αὐτῶν λύπας ἐπροκάλεσαν αὐτοὶ μόνοι ἢ διὰ σφαλμάτων ἢ διὰ τῆς ἐλλείψεως ἀρετῆς τινος. Ἡ λύπη ἀκολουθεῖ πάντοτε ἐκ τοῦ πλησίον τὸ σφάλμα· ἀλλ' ὁ ἐκπληρῶν τὸ καθῆκον αἰσθάνεται τοιαύτην ἡδονὴν καὶ ἀνάπαυσιν τῆς συνειδήσεως, ὥστε ἀνταμείβονται πλουσιοπαρόχως δι' αὐτῶν αἱ μέριμναι ὅσας κατέβαλε διὰ νὰ μὴ παρακτρακῇ τῆς εὐθείας ὁδοῦ.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀμελῇς τὰ καλὰ δῶρα τὰ ὁποῖα σοὶ ἔδωκεν ἡ πρώτη ἀνατροφή σου, καὶ ἂν προωρισμένον εἶναι νὰ εὐχαριστῶσι μόνον αἱ γυναῖκες, ἃς ἐκπληρῶσι τὸν προορισμὸν τοῦτον μᾶλλον διὰ τοῦ στολισμοῦ τοῦ νοὸς παρὰ διὰ τοῦ κάλλους, ἐὰν ἔλαβον τοιοῦτο παρὰ τῆς Προνοίας. Ἡ ὡραιότης βεβαίως εἶναι καλὸν συστατικὸν εἰς τὸν κόσμον, ἀλλ' ἡ διάρκεια αὐτῆς εἶναι σύντομος· ὅσον δὲ ἐφήμερος εἶναι ἡ βασιλεία αὐτῆς, τόσον ἀξιολύπητος καθίσταται μετὰ τὴν παρέλευσιν αὐτῆς ἡ ζωὴ γυναικός, ἥτις κατὰ τὴν νεότητά της μόνον ὡραία ἐφρόντισε νὰ εἶναι. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας μάλιστα, ὅτε αἱ μεγαλήτεραι καταστάσεις, ὅσον ἀσφαλεῖς καὶ ἂν φαίνωνται, κατήντησαν ἐφήμεροι ὅσον καὶ ἡ ὡραιότης, πρέπει ὄχι μόνον νὰ στολίζωμεν τὸν νοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ προσπαθῶμεν νὰ τελειοποιώμεθα εἰς ὁποιανδήποτε τέχνην, τῆς ὁποίας ἡ σήμερον εὐχάριστος μόνον ἀσχολία, ἐνδέχεται ν' ἀποβῇ ποτε καὶ χρήσιμος. Πόσαι ἀξιότεροι κυρίαι ἀνατρέφουν τὰ τέκνα καὶ διατηροῦν τὴν οἰκογένειάν των διὰ τινος τῶν προτερημάτων, τὰ ὁποῖα χάριν ἁπλοῦ στολισμοῦ καὶ ἐπιδείξεως ἀπέκτησαν νέαι οὖσαι!

Συνείθισον λοιπὸν εἰς τὴν ἐργασίαν, ὄχι μόνον διὰ νὰ μὴ στενοχωρῆσαι, ἀλλὰ καὶ διὰ ν' ἀντιπαλαίῃς πρὸς ἐνδεχομένας δυστυχίας. Δὲν εἶναι ἔγκλημα τὸ νὰ ἀμελῇ τις τὰ προτερήματα τὰ ὁποῖα ἀπέκτησε κατὰ τὴν νεότητά του; «Ὅστις δὲν ἀποκτᾷ χάνει.» Μὴ ἀφίνῃς λοιπὸν νὰ λέγωσι τοῦτο περὶ σοῦ, διότι τοιουτοτρόπως δύνασαι νὰ ἐξευτελισθῇς. Ὅθεν μελέτα πάντοτε καλοὺς συγγραφεῖς, ἀναγίνωσκε ὠφέλιμα βιβλία, ἀκολούθει ζωὴν φρονίμου γυναικός, καὶ ἀπόφευγε τὸ νὰ μιμῆσαι τὰς ἀνοήτους νέας, αἵτινες φρονοῦν ὅτι ὁ μόνος σκοπὸς τῆς ζωῆς εἶναι ἡ διασκέδασις. Ἡ ἐργασία, ἀγαπητή μου, ἔχει καὶ ἄλλο μέγιστον προτέρημα, δηλαδὴ τὸ νὰ ἐνασχολῆται τις χωρὶς νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἄλλων. Παρατήρησον τὰς γυναῖκας, αἵτινες δὲν ἔμαθον νὰ κατατρίβωσιν ἐργαζόμεναι τὸν καιρόν των, καὶ θὰ ἴδῃς αὐτὰς πάντοτε ἐκτὸς τῆς οἰκίας των περιφερομένας καὶ ζητούσας διασκεδάσεις. Περιφερόμεναι δὲ ἔνθεν κἀκεῖθεν ὀκνηραὶ καταντῶσιν ἐπὶ τέλους ὀχληραὶ καὶ ἀνυπάφοροι εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἐξ ἐναντίας ἡ ἐργαζομένη γυνὴ ἐπαρκεῖ εἰς τὸν ἑαυτόν της, καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἄλλων πρὸς διασκέδασιν. Αἱ συναναστροφαί, οἱ χοροί, αἱ νέαι γνωριμίαι καὶ ὅλαι αἱ τοιαῦται διασκεδάσεις χάνουν ταχέως ὡς τὰ παιγνίδια τῶν παιδίων, τὴν ἰδιότητα, τὴν ὁποίαν κατ' ἀρχὰς εἶχον τοῦ νὰ μᾶς εὐχαριστῶσιν. Εἶναι λοιπὸν ἀναγκαιότατον διὰ τὴν εὐτυχίαν σου, τὸ ν' ἀποκτᾷς μέσα ἀσφαλῆ, ἀπὸ σὲ μόνην ἐξαρτώμενα, δι' ὧν ἀσχολοῦσα τὸν καιρόν σου ν' ἀπομακρύνῃς τὴν ἀηδίαν τῆς ἀργίας καὶ ὅλα τὰ ζοφερὰ νέφη τὰ ὁποῖα ἐνδέχεταί ποτε νὰ καλύψωσι τὸν οὐρανόν σου. Τοιαῦτα δὲ μέσα εἶναι ἡ σπουδή, αἱ τέχναι καὶ ἐν γένει ἡ ἐργασία τοῦ νοὸς καὶ τοῦ σώματος. Ἐὰν τὸ πνεῦμά σου δὲν ἔχῃ ροπὴν πρὸς τὰς τέχνας, ζήτησον ἄλλο εἶδος ἐνασχολήσεως πρὸς τὸ ὁποῖον αἰσθάνεσαι περισσοτέραν κλίσιν· ἐπειδὴ ἀλλέως θὰ κοπιάζῃς εἰς μάτην, καὶ μόνον στενοχωρίαν καὶ τὴν δυσάρεστον συναίσθησιν τῆς ἀνικανότητός σου θ' ἀπολαύσῃς.

(1) Ὅρα φυλλάδ. 203, σελ. 207.

Διὰ νὰ γίνῃ δὲ ἡ καλὴ ἐνασχόλησις τοῦ καιροῦ σου *συνήθεια* πρέπει νὰ ἦναι εὐχάριστος. Ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἐκ τῶν τερπνοτέρων μέσων πρὸς διασκέδασιν τῆς μοναξίας· ἀλλ' ὁποίαν προσοχὴν πρέπει νὰ ἔχῃ τις ὡς πρὸς τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει πρὸς ἀνάγνωσιν! πόσον ἀναγκαῖαι εἶναι τότε αἱ συμβουλαὶ τῆς μητρὸς ἢ ἄλλου καλοῦ ὁδηγοῦ! Τὰ βιβλία εἶναι, φιλτάτη μου, οἱ καλήτεροι σύμβουλοι ἢ οἱ χειρότεροι ἐχθροὶ τοὺς ὁποίους εὑρίσκομεν εἰς τὴν ζωήν! Μὴ σπεύδε λοιπὸν περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀναγνωσμάτων, ἀλλ' ἀπομάκρυνε τὰ κινδυνώδη καὶ ἂν σὲ προξενῶσιν εὐχαρίστησιν.

Μακαρία ἡ νέα ἡ προσθέτουσα εἰς τοὺς ἀγαθοὺς φίλους της καὶ τὰ καλὰ βιβλία, καὶ εὐχαριστουμένη εἰς τὴν συναναστροφὴν αὐτῶν, καὶ συμβουλευομένη, καὶ ἀκούουσα καὶ ἀπολαμβάνουσα τὰ ἐξ αὐτῶν ἀγαθά! Θεώρει λοιπὸν τὴν νεότητα ὄχι ὡς ἡλικίαν τέρψεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἡλικίαν τὴν ὁποίαν σὲ δίδει ὁ Θεὸς διὰ νὰ τὴν ἀφιερώνῃς εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν ἐργασίαν.

Ἡ ἀμελημένη γῆ παράγει πάντοτε ἄσχημα φυτά· ἄσχημα δὲ εἶναι καὶ τὰ προϊόντα τοῦ ἀκαλλιεργήτου νοός· ἀλλ' ἡ μελέτη ἀναπτύσσει τοὺς σπόρους τῶν προτερημάτων, γεννᾷ καλὰς ἀρχάς, καὶ αὐξάνει τὴν ἀγάπην τῆς ἀρετῆς.

Ἡ καλὴ ἐνασχόλησις τοῦ καιροῦ εἶναι δεῖγμα μεγάλης φρονήσεως· πίστευσόν με ὅτι διὰ τῆς τάξεως περὶ τὴν ἐργασίαν κατορθόνομεν πολλά, μᾶς μένουν δὲ καὶ ὧραι διὰ ν' ἀφιερώσωμεν αὐτὰς εἰς τὰ χρέη καὶ τὰς διασκεδάσεις τῆς κοινωνίας. Δὲν σὲ συμβουλεύω ζωὴν καλογραίας, ἐξ ἐναντίας θέλω νὰ σὲ καταστήσω ἀξιαγάπητον διὰ τοῦ πνεύματός σου εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἐπαινετὴν διὰ τὴν ἀξίαν σου. Ἠρώτησάν ποτε τὴν μεγάλην Αἰκατερίνην αὐτοκράτειραν τῆς Ῥωσίας, πῶς κατώρθωσε τόσα πολλὰ καὶ μεγάλα. Ἀριθμοῦσα τὰς ἡμέρας, καὶ γνωρίζουσα πῶς νὰ μεταχειρίζωμαι αὐτάς, ἀπεκρίθη.

Ὁ δὲ μέγας Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα πῶς τόσον νέος ἔπραξε τόσα μεγάλα ἔργα, ἀπεκρίθη. Συλλογιζόμενος ὅτι ὁ καιρὸς εἶναι ἢ ὁ πολυτιμότερος φίλος, ἢ ὁ ἀσπονδότερος ἐχθρός.

Ἡ τάξις εἰς τὴν ἐργασίαν ἔχει τρία πολυτιμότατα καλά, οἰκονομεῖ τὸν καιρόν, στολίζει τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν, καὶ μᾶς ὁπλίζει ἐναντίον τῆς δυστυχίας. Ὅθεν τακτοποίει πάντοτε τὰ τῆς ἡμέρας σου ἐκ προκαταβολῆς, καὶ μόνον τὴν διασκέδασιν ἄφινε ἀπροσδιόριστον. Τὴν αὐγὴν πρέπει νὰ ἐνασχολῆσαι εἰς τὰ χρέη τῆς καλῆς οἰκοδεσποίνης, ἐπειδὴ πρὶν γίνῃς ἀξιαγάπητος, πρέπει νὰ γίνῃς χρήσιμος· ἔπειτα ἔρχονται αἱ ὧραι αἱ ἀφιερωμέναι εἰς τὰς τέχνας, εἰς τὰ εὐχάριστα ἐργόχειρα καὶ εἰς τὰς ἀναγνώσεις· ἀλλὰ πρὸ πάντων αὐταὶ αἱ τελευταῖαι πρέπει νὰ φέρωσι καρποὺς ὠφελίμους. Ἀναγίνωσκε βραδέως, συλλογίζου περὶ ὅσων ἀνέγνωσας, κράτει σημειώσεις τῶν ὅσα σ' ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν, καὶ τοιουτοτρόπως θὰ μάθῃς καὶ σὺ νὰ συλλογίζεσαι καὶ νὰ γράφῃς ὀρθῶς. Ἐνθυμοῦ πάντοτε ὅτι ἡ μελέτη τῶν μὲν νέων εἶναι τροφή, τῶν δὲ γερόντων παρηγορία, καὶ ὅτι ἄνευ αὐτῆς γινόμεθα βάρη περιττὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους.

Θὰ εἶμαι εὐτυχὴς ἐὰν ἀκολουθοῦσα τὰς συμβουλάς μου μὲ ἀποδείξῃς ὅτι ἐνησχόλησα καλῶς τὸν καιρόν μου. γράφουσα πρὸς σὲ πῶς πρέπει νὰ μεταχειρίζεσαι τὸν ἰδικόν σου. Ὑγίαινε.

Μετάφρασις ἐκ νοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ *Ε. Μ.*

ΕΚ ΤΩΝ ΕΚΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ

ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΤΙΝΕΣ ΦΙΛΟΚΡΙΝΟΥΜΕΝΑΙ Ἢ ΕΠΑΝΟΡΘΟΥΜΕΝΑΙ.

(Ἴδε φυλλ. Πανδ. 183, 187, 193 καὶ 204)

—ooo—

9. *Ἐπιγραφὴ βουστροφηδόν.*

Ἐκ τῶν Σχεδῶν τοῦ Φορμουντίου ἐξεδόθη εἰς τὴν Βαικιακὴν Συλλογὴν (C. I. N°. 21.) μικρά τις ἐπιγραφὴ βουστροφηδόν, ἥτις ἔκειτο, ὡς εἰς τὸ λῆμμα λέγεται, ἐπὶ τοίχῳ τῆς Μονῆς τοῦ ἅγ. Νικολάου τοῦ βωμοῦ λεγομένης, πλησίον Φλιοῦντος, ἡ ἑξῆς·

ΔΙΔΛΙΛΜΑΗΙΕΚ
ΙΟΛΟΣΩΒΟΔΛΣΙ

Ἀλλὰ ταύτης παρατείνει ὁ Βαίκιος τὴν ἐξήγησιν λέγων explicet qui possit· καὶ ἐγὼ ὡσαύτως παραιτοῦμαι τὴν τιμὴν ταύτην εἰς μαντικωτέρους ἄλλους Οἰδίποδας, ἀλλ' ἢ λανθάνομαι πολύ, ἢ εἰς τὰ ἀνεστραμμένα ταῦτα γράμματα, τὰ ὁποῖα ἀπεσχεδιάσθησαν προσέτι καὶ ἀμελῶς, ἐξάμετρός τις ὑποκρύπτεται τοιοῦτος

[Ἐν]θάδ' ἄγαλμ' ἔστηκ [ἐν] Ἰσὰ[ν]δ[ρ]ου ὑμνολόγ[οιο],
δεικνύων τὸ ἐκεῖ που ἱστάμενον ποιητοῦ τινος ἄγαλμα Ἰσάνδρου ὀνομαζομένου πιθανῶς, καθὼς ὑπεραίνουσιν οἱ παλαιογραφικοὶ ἑλλιπεῖς χαρακτῆρες·

10. *Ἐπιγραφὴ Ἀττική.*

Ἐκ τῶν Σχεδῶν ὡσαύτως τοῦ Φουρμοντίου ἐξεδόθη καὶ ἡ ἑξῆς (C. I. N. 28) εὑρεθεῖσα εἰς Μεσένδαν (Μυῤῥινοῦντα) ἐν ἐκκλησίᾳ,

ΖΕΜΑΦΡΑΖΙΚΙΕΖΑΖ
ΚΟΡΕΚΕΚΟΚΙΜΑΙ
ΑΔΕΨΑΝΤΙΛΑΙ
ΠΑΡΑΘΕΟΝΤΟΥΤΟ
Ν····Μ·ΜΑ

Ἐξ αὐτῆς ἀνέγνωσέ τινα σποράδην ὁ Βαίκιος, ὡς *σῆμα, φρασικλῆς, ἀσ. κόρη, κεκόμισμαι, ἀρετᾶν, παρὰ θεῶν τοῦτο.* Ἀλλὰ τὸ ἐπιτύμβιον τοῦτο